

ad Galatas scripseris, si quis aliud uobis euangelium p̄dicauerit, ultra id q̄d accepistis, anathema sit: Nunc uero inquis, si aliū quis Iesum p̄dicauerit, recte pateremini. Quod sane sic excusat. Gloriantur nāq̄ fallaces illi apostoli, quo plus aliquid ipsi, q̄ ueri propagandæ fidei attulissent, & ga plurimū delirabāt res: inaniū & externæ sapientiæ nixi iactantia, sic Paulus subdit. Si Christum aliū p̄dicarent, quē p̄dicari oporteret, & eisdē ipse p̄ conuē p̄terissem, uel his in hoc p̄dicando uiderer inferior: recte pateremini, hoc est, iure illog: ferretis ineptias, quippe q̄ haud quaquā de eo mentionē fecissem, q̄ erat merito p̄dicandus. Verū si fidei ipsius p̄dicandō icimus fundamēta, & ea profecto q̄ principalia sunt patefecimus, qd̄ ergo illi amplius quippiā attulerunt, q̄ ipsimet attulerimus. Attēde aut̄ quē admodū nō uenientē quēpiā dixerit, plus aliquid p̄dicatur. Nā longe plura etiā superuacua, loquebant fallaces illi & maiori licentia, & uerborū ingētī ornatu, aliū tñ Iesum hunc, p̄ter quē Paulus p̄dicasset, nihil inferēbāt, quod utiq̄ minus indiget oratione exulta. Vel sp̄m aliū accipitis, hoc est, nū uos ditiores spiritalibus donis effecti estis, ad q̄ cōsequēda nihil opus est expoliti sermonis lenocinio. Nū euangelii alius, qm̄ neq̄ id quidem ad explicandū ulla sint uerba necessaria, q̄ cōpta sint & ornata. Vbiq̄ igitur patefacit, nihil esse penitus aduertendū, si quid ultra illi protulerint q̄ sit necesse, sed si quid afferūt, quod dici oportet, ab se intelligant acceperit. Attēde aut̄ cū dicit aliū Iesum, quē non p̄dicauerimus, spiritū aliū quē non accepistis, & euangelii aliud quod non recepistis, id uelle p̄teredere. Cū eadē hęc proferat illi q̄ nos p̄dicauimus: cur eos cum tanta attentione uos audistis? Dicit aliquis. Cur igitur Paule si eadē illos, quæ tu, dicere profiteris, eos prohibes loqui? Quia simulatioe usi, alia quædam inducunt decreta, a nostris & ueris aliena.

Existimo em̄ nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Confert se tandē cū his, qui apud Petrū erant, apostolis, tanq̄ id inquit. Si me plus quidpiā effecisse illi iā norunt uel his se apostolis p̄ferūt qui maiores habent, absurdū uidetur. Attēde uiri huius humilitatē, Existimo, inquit, id est puto, & nihil p̄terea de se iactat, neq̄ simpliciter apostolis dixit, sed a magnis adiecit, Petrū uidelicet, Iohannē & Iacobū indicaturus. Hęc aut̄ in p̄sentia de se licentius disse-rit, quia res ita depocit, cū alibi pro rei ipsius dignitate, eandē p̄terferens humilitatē sic inquit, Qui non sum dignus appellari apostolus.

Et si imperitus sermone, sed nō scientia. Cū hęc sibi dicēdi peritiā p̄cipue gloriæ duce rent falsi apostoli. Ostēdit hic Paulus nihil se ruditatē defugere: quin uel maxime de hac gloriari. Neq̄ id dicit, ideo ipse expers sum literarū: q̄ reliqui ueri apostoli literas nesciūt, ne & illis simul detrudere uideret: Sed exterioris sapientiæ uim omnē subuertit, quē admodū in priori epistola, hęc demōstrauit nō modo inuutilē esse, quin etiā & crucis gloriā deuastare. Sū itaq̄ sermone, nō scientia imperitus, Quibus dictis & illos arguit: quo magis eloquentiā iactent, eo etiā maxime diuinæ esse notitiis expers. Et quātū ad eā spectat, deprehēdi prorsus ignaros.

In oibus aut̄ manifestus sum uobis. Nequaquā falso: more apostolorū, alijs q̄ sim ipse moribus imbutus me p̄fero: sed uobis in oibus dictis factis uere pareo. Neq̄ ulla nobis, ut illis, uel duplicitas inest, uel simulatio: qui facie dūtaxat q̄dā, modestiæ & lenitatis obducti, quis terribiliter dei euāgelizauit uobis? Nū id, inq̄t, deliquit, uel eo a uobis sum accusandus, uel mihi idcirco in furtitis: q̄a me ipsum deprelerim? Famelicus scilicet & medicās: ut ipsi extollamini: hoc est, ut in fide & dicitati efficiamini firmiores & stabiles. Quia in re eo acrius erāt Corinthij infimulādū q̄ minus ægre ferēbāt se nō aliter iri & dicitatū, nisi Paulus esuriret, q̄a & illi absente apostoli su perbius inculcābāt, & p̄sentē humilē se p̄stare obijcerēt. Ideo nūc eos respōdēdo percellit sic inquit. Et si humilis qd̄ sum ipse effectus: uos tñ ex hac mea humilitate estis ad altiora prouecti. Hinc quidē manibus uictū mihi subministrasti: sed ut acrioribus uerbis hos urgeat, ab alijs inq̄t accipi stipendia, uobis ut inferuērē. Quippe q̄ alios uobis euāgelii subministrandi gratia expo liauerim, & imminutos reddiderim facultatibus. Hos aut̄ Macedonas fuisse arguit, q̄ cū essent summa rei familiaris adstricti inopia, & me, inq̄t, habebāt se atterentē, tãcti minus ad delicias, sed ad necessitatē sumptibus indigerē. Accipiebāt nāq̄ ab his stipendia, q̄ tñ ipsi mihi haud quaquā suppeditasti. Quo fit, ut maxie hitis ob id inculcandū: q̄a cū uobis euāgelii p̄dicans subministrarē, & gererē rem uestrā, ab alijs elemosynam desumebam.

Et cū essem apud uos & egerē, nulli onerosus fui. Triplex ea in re facinus admistis. Nā & apud uos cōmānerē, & uobis subministrarē, & essem egen⁹, nulla mei sit habita ratio. Quippe qui nō solū nihil absenti mihi aliquo transmisisistis, quod utiq̄ Macedones facitauerunt, sed ne p̄sentē quidē uos aluisistis. Arguit p̄terea Corinthios ad elemosynā erogandā tardiores effectos. Nōnulli uero illud, onerosus fui, sic interpretant, hoc est, me haud quaquā p̄dicandū uel negligentē p̄stiti, uel inertē & torpidū, Quin omnia sunt per me quæ factō ecclesiæ opus erant, ad uestram salutem effecta. Ipse uero cū egestate uersarē, nihil unq̄ deflagitando uos ex- p̄liaui, cum torpidior essem tolerando iam redditus.

In fallaces apostolos

Sermonis lep notiniam,

Paulus sermo ne non scientia imperitus.

Simulatio ac duplicitas i falsis apostolis.

Acto. 20.

Paulus nemi in onerosus fuit

Nam

Nam quod mihi deerat supplerunt fratres, qui uenerūt à Macedonia. Ad æmulationem istos inducit, ut ad impartiendā elemosynā concitet magis: perinde ac si in se alendū cū fuissent à Macedonibus superati, & in cōferendis fortunæ bonis uincant. Cum aut̄ quod deerat inquit, ostendit nihil se p̄terer necessariā indigentiam accepisse: Erant namq̄ & Philippenses, qui sibi uitæ necessitatē suppeditarent.

Et in oibus sine onere me uobis seruaui, & seruaui. Arguit Corinthios oneri sibi duxisse alimoniam Paulo subministrare. Recte aut̄ seruaui inq̄t, pinde ac si dicat. Neq̄ em̄ uelim existimetis eiuſmodi me dixisse, tanq̄ aliqd̄ in futurū a uobis sim accepturus: Sed seruaui, hoc est, abstiniui ante hac, ne uobis oneri essem; & seruaui in postere sum, & abstinebo. Qd̄ proculdubio hos acrisserit q̄ quidē his minus cōsilius apostolus: desperet etiā aliqd̄ se accepturū.

Et si ueritas Christi in me, qm̄ hęc gloriatio nō infringēt in me in regiōibus Achaia. Ne forte arbitrent Corinthij Paulū, seruaui me, eo dixisse, ut se magis pelliceret. Est ueritas Christi in me ait, hoc est pro ueritate, q̄ in Christo Iesu inesse cōstat: asseuerarim inquit haud quaquā a uobis me aliqd̄ accepturū. Et ne dolore uel ira impulsus existimet aliquis hęc intulisse apostolū: gloriatio nē, rem ipsam appellat. Gratis quippe euāgelii p̄dicare, ingētī illi erat gloria. Qui Christi ob grām, uel Christi iussa transiret, id imperatis, ut de euāgelio uiueret, q̄ euāgelium p̄dicaret. Non infringēt aut̄, ex quadā fluuioz metaphora expressum est, tanq̄ undequaque Pauli fama manāte. Nō igitur inquit infringēt ulla uestraz re: cupiditate optimus meus iste & gloriosus defluxus, & uitæ institutio. In regiōibus uero Achaia eo subiecit, ut magis hos ange-ret. Nā si gloria debet illud haberi, gratis uidelicet euāgelii p̄dicare, uel ubiq̄ id erat seruaudum. Quod si apud Corinthios dubitaxat hac uitur pertinacia: perpicuum est non ea hos eē, qua ceteri, fidei ualitudine.

Quare, quia nō diligo uos, Deus scit. Causam cur ab istoz abstineat donis, iā allaturus: & pseudoapostolorū id grā ageret, primū cōfatur, qd̄ forsitan p̄meditari obijcere possent Corinthij, Quia nos odio habes, eo & nra munera aspernaris, sic ait: Quin pot⁹ ga uestri detineor bñ uolētia, nolim ulla uos pati iacturā, utpote q̄ facile offendimini. Haud tñ apte hęc loquit, ne illorū perpicuā faciat imbecillitatē: sed ad aliam causam diuertit sermonem.

Quod aut̄ facio & facia: ut apud occasionē eoz q̄ uolūt occasionē, ut in q̄ gloriatio iueniāt sicut & nos. A pertissime hoc loco causam patefacit, cur ab his nihil accepit. Nā cū calleret diabolus, his q̄ p̄sentibus bonis incumbunt esse pergratū, eos se nactos p̄ceptores fuisse, q̄ ab se nihil depocant: instruxit & falsos apostolos uel id callida quadā & larēti exigendi arte diffimulare. Qui sane, & si erāt p̄ diuites, cū nihil capere uiderent: clam oblata captabant, & ideo nō in quo promerent, sed in quo gloriānt subiecit. Quod plane illos superbiz arguit. Cuius rei cū esset apostolus nō ignarus, statuit aio se cū nihil à quouis se uel presum inopia accepturū: ut illis demeret occasionē, ne qua inuenirēt se criminādū opportunitatē. Tãcti id nil sibi uel in labē, uel in crimen cōcederet: quippe qd̄ erat dei iussu & lege iniunctū, ut de euāgelio uictitarent. Alioqui q̄a facile offendebant Corinthij: cauēdū sibi maxie censuit. Quocirca cū & in ceteris essent falsi apostoli Paulo ipso inferiores: neq̄ hac ipsa in re superabāt, ni forte dixerit quispiam hos uel in hoc imminutos fuisse. Quia cū opibus abundarēt, nihil acciperēt. Pauli uero uel egestate uel oppressum munera respuisse. Et q̄a qd̄ illi diffimulabant, re ipsa Paulus exequabatur.

Nam eiuſmodi pseudoapostoli sunt operarij subdoli: transfigurantes se in apostolos Christi. Quid ais Paule, eos ne qui Christū p̄dicant, qui euāgelii aliud, ut dixerat supra, nullū induxerit: nunc quædā decreta subiferunt, operarij subdoli. Quid nī? Quando quidē sub boni & recti operis specie: plantata reuellunt, & figurā dūtaxat apostolorū dū p̄ferunt, & tergo-re ouillo obducti: lupi sunt prorsus ferocioseres & rabidi.

Et nō mirum, ipse em̄ satanas transfiguratur se in angelū lucis. Cū em̄ hoz instructor fatanas ille ad quoduis facinus sit audientior: nil mirū si hūc eius discipuli imitant. Angelū aut̄ lucis eū asserit esse, q̄ fidēs illi splēdori afflūit, denūtiarq̄ & profitet̄ deū lucē esse, cū ipse lux sit. Transfigurata itaq̄ in hmōi angelū diabolus ipse, nō tñ talis efficitur: Sic igit̄ & hi figurā dūtaxat p̄ se ferunt apostolorū, nō uim eandē & actionē. Quæ ex re perdiscere possumus quodcūq̄ ad ostentationem & iactantiam geritur: ut p̄cipue dæmoniacum esse.

Non ergo est magnū si ministri eius transfigurent se: uel ut ministri iustitiæ, quoz finis erit secundū opera ipsorum. Hoc est, tanq̄ ministri euāgelij iustitiæ continentis. Vel quia hi iustorū hominū gloriā usurparunt: ueruntamen haud quaquā tandē sunt euasuri. Erit namq̄ pro eo rum operibus & finis futurus, hoc est malis. Quo fit, ut eos simus ex proprijs operibus cognitu ri. Nam & sinem parem factis habebunt.

Iterū dico, ne quis me putet insipientē, alioqui uelut insipientem accipite me, ut & ego modicū quid glorier. Et si his ad castigationē est usus, alioqui nequaquā, inq̄t, superioribus dictis cōtentus, rursum hęc repero, ne quis existimet insipientē me esse. Est nāq̄ illud insipientiæ argumētum

Matth. 10. i. Cor. 9.

Paulus a do/ nis abstinetis.

Cur dona non acciperet Paulus.

Diabolici quic quid ad ostentationē geritur

gumentū, temere & nulla occasione iactari: Ipse uero nequaquam, ut demens in egerim, sed inuitus, & necessitate urgente. Verū si ueniā mihi nullā dederitis: uelim equidē uel insipientē me prorsus uos iudicetis, tamen nō uultro sim gloriatus. Me igitur suscipite, id est tolerate dicite, ut & ipse, id est quē admodū & illi, quid gloriari: tamen si moderatur futura sit mea hęc gloriatio.

Paulus per se tolerari ac suuineri.

Quod loquor, nō loquor secundū deū, sed quasi in insipientiam, in hac substantia gloriā. Quod loquor, inquit, secundū deū nō est, hoc est, quā nuper dixi, procul a deo sunt. Verborum uero admodū secundū deū est sensus. Neque insipientia dixit, sed quasi id dicat, apparet forte quod gloriari ipse insipiens, cū minus sim. Ne forte existimes, insipienter eū ubique non pro dei nutu, & uoluntate cuncta profari, in hac substantia gloriā dixit: hoc est, in hac gloriandi parte nō ceteris tamen in rebus.

Quonia multi gloriānt secundū carnem, & ego gloriabor. Hoc est, a bonis externis erit mea hęc gloria, uidelicet a generis nobilitate, a circūcisione, & quia Hebræos sim progenitores sortitus. Id nāque erat loqui nequaquam secundū deū loqui se dixerat: de istiusmodi uidelicet gloriari. Quid enim prodest, ab Hebræis esse aliquē oriundū? Non ergo uirtutis loco id dixerim, sed cum illi inquit, id gloriā ducant: cogor & ipse me eis uel hisce ex rebus non imparē facere.

Insipientes qui carnalia laetantur.

Libet enim suffertis insipientes, cū sitis ipsi sapientes. Vos inquit me cogitis humiliter dicere. Nā si nō illos excepissetis, idque & uobis obfuturū: nō antea prouidisset nequaquam & ipse ad hęc descendisset. Insipientes autē dicit, quod rebus carnalibus gloriānt. Nā si demētis est, spiritualia sibi in gloriā accēdere: quō magis quod nullius sunt prorsus momentū iactare, insulsum uidebit: Illud autē, cū sitis sapientes, & si ad grām dicū uidet: urget tamen hos acris & criminat, ut quod scietis delinquerēt. Nam si fuissent demētis morbo correpti: ueniam forsitan promouissent.

Sustinetis enim si quos in seruitutē redigit. Attende quod abiectionis & infimæ Corinthios arguat seruitutis: Quippe quod maximū in modū falsis apostolis succubissent.

Si quis deorat, si quis accipit. Vides quē admodū hos ipsos apostolos patefaciat, excipitque dis muneribus esse intētos. Nā cū deorat inquit, id ipsum pretendit. Nō enim poterat illos expleri cupiditas. Quo fit, ut quod superius dixerat, in quo gloriānt, rectius dixerit, lactantiā nāque & ostentationē hinc præferant non ueritatē, quise nihil accipere simularent.

Si quis extollitur. Si quis in uos dominatū exercet & insolentiā. Non enim humiles se in subditos exhibent principes sed molestos & graues, quosque in insistent uestigis.

Corinthij falsis apostolis succubentes & seruitus.

Si quis in facie uos cedit, secundū ignobilitatē dico. Vides ut Corinthios & ignominiam auget, & iniuriā: quando quidē his haud secus ac seruis falsi illi uerentur apostoli. Hęc autē dicit, nō quia in facie cederent Corinthij, sed quia nō minoris essent iniuriæ quæ illi patiebantur: quā si in faciem uapulasset. Quod sane his ad uituperationē obiecit. Qui enim hoc fieri uel inhonestū uel turpius potest: quando his ipsi libertate adempta, honore priuatis, & demū subtrahitis pecunijs uerentur pro seruis?

Quasi nos infirmi fuerimus. Cuius rei hos gratia tolerantis: Nū quia imbecilles nos, & inuulsi sumus, eoque & uobis ut illos more nequimus. Nō se ita res habet. Postumus & nos superbe itē, & intēperanter uos cōculcare, sed minus id libet. Omnē itaque istos demētis causam Corinthios: seruituti adscribit. Vos enim, inquit, quia nimis illis succubistis, & illatæ uobis iniuriæ & presentium nobis uerborum præbuitis occasionem.

In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Video ut rursū audaciā & insipientiā rē ipsam qua de agit appellet. Quasi id inquit, Eā equidē ad rē coactus deuenio: tamen si supius ad castigationē plurimis uos sit uerbis, & alias sæpe hos castigari. Hęc autē eo subiecit, ut nos etiā cōmonefaceret, minus eē ad eiusmodi uerba diuertendū, nisi cogat necessitas. Ait igitur, Quacūque in re gloriari quis audeat, & ipse ausim. Deinceps enumerat quibus illi in rebus gloriāntur.

Non officio Hebræi Israelitæ

Hebræi sunt & ego. Israelitæ sunt & ego. Semen Abrahæ sunt & ego. Cū nequaquam Hebræi oēs essent Israelitæ, siquē & Moabitæ, & Amanitæ, Hebræos se dicerēt: propterea generis nobilitatē definiēs intulit, semen Abrahæ sunt, & ego, Isaac ipsum designans.

Ministri Christi sunt, & ego, ut minus sapiens dico, plus ego. Dicunt nōnulli nequaquam reſte per cōparationē deprompta esse hęc uerba, sed fuisse omnino negandū, nō Christi illos esse ministros. Respondemus autē id ipsum expressisse apostolū, cū pseudopostolos dixit. Nūc uero a cōpassionibus exorsus sermone, ex rebus ipsis argumēta producit, Et si ministri sunt Christi, plus tamen ego, hoc est, hos quidē ministrādi hoc munere longo interuallo excefferim. Cū uero, id minus sapiens inquit, suæ humilitatis profunditatem demonstrat.

Acto. 16. 2. Cor. 11.

Apli labores.

In laboribus plurimis, in carceribus abundantijs, in plagis supra modū. Enumerat quere apostolū exprimit, & signa præteriens a tentationibus ipsis ordit, inquit. Nō solum sub eo equidē labores innūeros, & uagus per uaria loca noctū & interdū multos ad fidē erudio: quinetiā manibus operor, & plagis affligor, & his supra modū. Et quod plane grauius est, & plagis carcer hisce adijciēt. Supra modū autē & abundantijs ad falsos apostolos cōparationē sunt posita, pinde ac si dicat, Et si illi labores suscepit, abundantijs tamen ipse hoc cepi, & longe maiores, Nonnulli uero

nulla comparatione dicta his esse affirmant, sed simplicem quandam laborum abundantiam & magnitudinem significare.

In mortibus frequenter. Nō solum uolūtate demorū Paulus, sed periculis etiam mortem haud dubie afferentibus destinatur.

1. Cor. xv.

Hi Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi. Cur una minus? Quia lege cautum erat, ut qui ultra quadragenas uapulādo acciperet, honoz esset in posterū & dignitatū immunitas. Iussere itaque una minus plagis infligi, ut si forsitan percussor ille uerberādo euectus plagam ultra constitutū, uel unā aliquā inferat, quadragenā sit illa: nec cedat ad ignominiam uapulanti, utpote qui ultra numerū uapularit, qui lege sit præfinitus.

Deut. xxv. Pauli periculis tiones.

Ter uirgis cæsus sum. Semel lapidatus sum. Haud sane uniuersa quæ perpeffus est Paulus Lucas conscripsit. Vides nāque ut plerūque hoc loco enumerata discrimina ille omiserit, quia non ad ostentationē scribendi laborem ille insumperat.

Acto. 16. Acto. 14.

Ter naufragiū feci, nocte & die in profundū maris fui, in itineribus sæpe. Dicit aliquis. Quid ergo ad euāgelii, si naufragiū feceris? Quia euāgelij gratia diuulgandi, longius sæpe maritimū iter, nauigando emensus: naufragus fui. Diē uero & noctē in profundo subnatans egit.

Periculis fluminum. Nam & flumina transire cogebatur. Periculis latronū, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari. Vbique & diabolus oppugnabat apostolū, & dñs cernamina proponebat. Nā & à Pyratibus ille diuexabat, & in uitæ sæpe discrimen. Gētibus ipsis, dum à Iudæis propinrioribus deducebat, qui longe quæ ceteri acris offerati, & liuore impulsu aderlabantur. Erat ergo apostolus in ciuitatibus tutor. Minime. Nū in heremo? Neque hoc quidē loco. Hūc enim uel si e terris abscerret, pericula maris excipiebant.

Acto. 16. Dominus vnus dicit Paulus certamina propoz nebatur.

Periculis in falsis fratribus. Hoc rursum aliud est tētatiōis genus, quod sane dolore afficit acerbiore. Quodē à fratribus, & noie simulatis & fictis, parant insidiæ: id quod & David deplorat cū inquit, Si inimicū meū maledixisset mihi, sustinuissem utique, tu autē hō unanimes, Et alibi. Hō

Psalm. liij. Psal. xl.

In labore, in ærūna, in uigilijs multis. Haud satis erat apostolo, quod ab externis pacis meæ, inferebant, quin spōte & ipse laboribus se, & ærumnis & uigilijs macerabat.

Paulus nudus et famelicus

In fame & siti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinsecus sunt. Tanta perpeffus terraz orbis inductor, nō dū erat uel necessarij uictus copia affectus & uestiū: sed nudus afflictabat, & decertabat famelicus. Maior præterea tentationū partē obmisit, quod utique præter illa quæ extrinsecus sunt inquit, pretendit. Quin potius neque ea quæ meminisset sigillatim expressit, sed illa recensit, quos nūerus facile potest cōprehēdi. Quinquies dicēs, & abundantijs, & frequenter. Aduerte autē quē admodū tot rebus aduersis cōnumeratis: nūeque tū eoz nullū expresserit, quod ad Christū cōuerterat. Quod eo fecit, ut partim humilitatē seruaret, partim cōmonefaceret, uel si aliud nihil insudandi pro Christo, præmij obueniret. Sat tamen id fore mercedis.

Paulus nō expressit numerū eorum quos ad Christum cōuertat.

Instantia mea quotidiana. Hoc est, furibundus infultus, & insidiæ quas aduersum me populi communi consensu diebus singulis parant.

Sollicitudo omnium ecclesiæ. Id plane est omnium maximū. Nā & sei, qui uel domus unius curā suscepit, eius plerumque seruos habeat & dispensatores multos, uix deur respirādi facultas: quid nā pati existimandū est animulā unā, tot cū periculis uniuerso terraz orbi prospicientem, certantemque pro animarum salutē?

Quis infirmus, & ego nō infirmus. Ne quis dixerit suscepisse hūc quidē uel mūdī curā, sed simplicē quandā & admodū tenuē: Ostendit cuiusmodi illa sit cura per se suscepta. Neque enim tristitiæ particeps ego sum dixit, sed haud secus me habeo, ac si ipse ægererē, cum aliquem sentio esse infirmiorē, uel animi morbo, uel corporis laborare. Quis autē, id est, siue egregius aliquis sit ille & præpotens, siue uilis & tenuis.

Quis scandalizatur, & ego nō uror. Attende quē admodū doloris exprimat magnitudinē. Vror enim inquit & ardeo, tamen cum talia pateretur, lætitiā gestiebat, haud quippe ignarus hęc se Christi ob grām perpeffo. Infer itaque, cū quēpiā spectro, uel abiectionis fortunæ uirum ostendit: incredibili dolore conficior. David autē nobis demonstrat, quod illud scandalū pati significaret, cū inquit. Dū superbit impius, incenditur pauper, Hoc est, perturbat aīo pauper, cōspicatus & opibus abundare indignos & efferri. Et quē admodū dixerat Paulus, quis infirmatur, & ego nō infirmor: Sic inquit, & si quæ scandalizat, & ipse haud dubie scandalizor, studeoque aliē egritudini medicari, haud secus ac me.

Psalm. 9.

Si gloriari oportet, quod infirmitatis meæ sunt gloriabor. Infirmitatē psecutiones appellata siquidē in fame ac flagris, & naufragio tolerādis, hoīs arguit imbecillitas. Nullā autē hoc loco siquidē facit apostolus mentionē: quia dei munere singulari, non hūana uirtute hęc ædebant. Aduersa autē hęc dei nutu patiebant, in quibus ferendis summā eius tolerantia demonstrabat.

Deus & pater dñi nostri Iesu Christi scit, quod est benedictus in secula, quod nō mētor. Cū nusquam quod superius dixerat, cōfirmasset: hęc pñtētia, & quæ subsequunt, certiora reddit, & fide obfirmat

Quod eo facit, q̄ antiquiora sunt hæc & magis obscura, cū cætera essent his non ignota: quem admodū & curam pro se suscepisset apostolus & huiusmodi reliqua.

Acto. 9.

Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat ciuitatē Damascenaḡ ut me cōprehenderet. Attende quale sit bellū. Quandoquidē Pauli gratia excubaret Damasci præpositus, & ciuitatē dispoſitis custodijs cōmuniret. Neq̄ em̄ talē se gereret gentis huiusfide præses, nisi Pauli zelus omnia incendisset. Areta autem sacer erat Herodis.

Areta sacer

Et per fenestrā in sporta demissus sum per murū, & sic effugi manus eius. Euasit quidem, ut dñi legē adimpleret, qui etiam de loco in locū sæpe migrabat. Nō em̄ par est, ut nos ipsi ultro tentationibus offeramus: q̄ ubi defugi nō possunt, dei opus est adiumento, ab eoq̄ & expectāda & expectanda est liberatio. Alioqui cū tentatio ipsa nō uehemens nobis infertur, aliquid erit uel nostra industria excogitandū, uel illa tollatur. Tametsi deo uel in tentatione hmōi reꝝ omnium summa sit promittenda, quæ admodū Paulus fecit, qui restis præsidio fugæ remediū adinuenit; Quamuis uersari cū Christo concupisceret, & mortem subire, nihilominus, humane salutis nimio detentus ardore, sese ad prædicandū seruabat.

Paulus humane salutis ardore incensus, mortē fugiebat

CAP. XII.

Si gloriari oportet, nō expedit quidē, ueniā autē ad uisiones, & reuelationes dñi. Cū aliā gloriæ speciei transit, reuelationis uidelicet, quæ eū conspicuū & clarū effecerat, sic ingit. Haud quāq̄ mihi id expedit, ne me in elationem forte deducat. Quid autē dicit aliquis, si nemini hæc patefeceris, nū propterea non ea intelligas? Intelligā e quidē inquit: sed non æquo animo extollemur, si taciti abstrusa illa & arcana prænoskimus, ac alijs palām fecerimus. Nec autē dicit, non ut ipse tale quid sit persequens, sed nos ut castiget, & cōmonefaciat, ut eiusmodi dei arcana, & nobis credita silentio premere debeamus. Potest & aliter, expedit, illud intelligi, uidelicet: Nō em̄ est mihi in commodū id concessurū, ut quis me maioris existimet, q̄ ipse me dixerim, quod in frequentibus explicabit. Enim uero pseudoapostoli illi, qui nihil essent huiusmodi consecuti, multa ad populū concionantes iactabant. Paulus uero & si cōplura essent & uisionū & reuelationū dona iam nactus unū duntaxat & hanc quidē inuitus, reuelationē commemorat. Noueris autem reuelationē pluris esse, q̄ uisio sit. Hæc nanq̄ spectandā solum rē præbet. Illa uero profundiora enudat, q̄ res ipsa fit uisa.

Reuelatio plures est q̄ uisio.

Scio hominē in Christo ante annos quatuordecim. Neq̄ omnī uenit reuelationū. Nā cū plurimæ essent, molestior in his enarrādis foret & grauis. Nec tñ uniuersa silētio p̄terit, sed cæteris omisiss, de sola & unica differit, ut ostēdat uel hæc haud sp̄ose se explicaturū. In Christo uero adiecit, ne obijcere falsi queant apostoli in Simonis morē. Paulū a dæmonibus fuisse arreptū, sublatū in aera. Nec temere qdē hmōi rei haud quāq̄ rēpus aliqd̄ p̄finit, sed ut intelligas q̄ quartū & decimū annū reticuisset nō sine causa, sed necessitate in p̄senti impulsū, reuelationē hæc propalasse, & q̄ quartū & decimū annū tanta re fuerit a deo dignatus, qualem nunc existimare debemus pro Christi nomine tandiū periclitatū.

Sive in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit, raptū huiusmodi usq̄ ad tertiū cœlū. Vide q̄ modeste id dicat, ut iactantiam fugiat. Nescire nanq̄ se profiteretur siue in corpore, siue extra corpus, quod raptū est, fuerit. Tertiū autē cœlū dicit, quod a principio simul cū terra conditum fuit. Nā sacræ literæ primū cœlū aereum dicunt, ut uolatilia cœli & ros cœli, & secundū id cœlum firmamentum uocauit.

Psal. vii. Gene. xxiij. Gene. i.

Et scio hmōi hominē, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, qm̄ raptus est in paradisi sum raptus. Sublatu est igitur in paradisi sum, ne in eo fruendo, inferior cæteris apostolis esset, qui cū Christo iam uersarent. Paradisi sum p̄terea dixit, q̄ loci huius celeberrima esset apud oēs iam fama, quæ & latroni dñis in cruce pollicitus est. Arcana autē, & quæ dici nō possunt, audi uis: id est, quæ hūana sapiētibus, & nihil in se habētibus spiritalē eloqui haud quāq̄ fas est. Hinc liquido patet, Apocalyp̄m eā, quæ uulgo Pauli dicitur, falso fuisse hoc titulo annotatam: qui a narrari non poterat, quæ ille præuiderat. Atqui alium quendam paradisi sum sortitus est locum, & alium cœlum. Anagogice tamen pares erunt paradisi sum & cœlum, uel forte dissimiles, Sumus tamen per pauca de his, quæ cogniti sunt faciliora dicturi. Est itaq̄ primum cœlum, mortalitatis terminus quidā & diffinitio, cū quispiā suos cōposuerit mores. Hoc deinceps naturalis subsequitur institutio, hoc est secundū cœlū, cū quis totius naturæ cognitionē, ut necessariā cū scripserit. Mox & theologica quæ dā, tertiū cœlū p̄tendit, cū aliq̄ desideratā eaz̄ reꝝ cognitio nē, q̄ diuinæ sint, & homini incōprehēribiles, cōtēplando adeptus sit. Paulus itaq̄ in ea loca arreptus est, q̄ circa trinitatē sunt, & sublatu: hoc est, oia creata transcendens. Et neq̄ in corpore quidē existens: quippe q̄ nihil pro corporis sensibus tūc factitaret: neq̄ extra corpus, nā & interea cū sic raperet, uel intellectus ipse in eo cessarat, ita ut nihil posset uera cognitioē cōplecti. Va cat em̄ diuini rebus mens ois humana: & penitus torpet, cum homo a deo fuerit arreptus, & ita ut ab eo educi necesse sit, & a corpore ipso efferri, & eiusdem dicta omnia operari. Vel alias in paradisi sum arripit, q̄ in diuinitatis arcanis, & mysticis reb̄ uersatus est. Quas q̄ cognitioē sunt & in ex

Paradisi celestis nomē apostoli temporē. Luca. 23

Primum cœlum quid, quid fecerit, quid, quid tertiū.

Pauli raptus explicatio.

& inexplicabiles, nisi q̄s mortālē hæc & abiectā cōditionē excesserit, assequi cognitōē nō potest. Prohmōi gloriabor. Aduerte q̄ sit superbix omnis expers Apostolus. Sic enim (riti) de se hoc disserit loco, quasi de alio narret. Inquit enim, pro huiusmodi gloriabor.

Pro me autem nihil. Nihil horum si non cogeret, frustra ac temere dicturus sum, nec laudid mihi adscribam.

Nisi in infirmitatibus meis. Hoc est, in pressuris & persecutionibus. Nam & si uoluerō gloriari, non ero inspiens, ueritatem enim dico. Quo pacto cum dicturus inferius sit. Inspicientia est gloriari, nunc si gloriari uoluerō, non erit inspiens inquit. Nō em̄ hoc loco, ne inspiens sit, iactantix gratia dicit, sed ne mendacij arguatur. Adiecit nanq̄, ueritatem dicam. Igitur tanq̄ ueridicus, nil ero inspiens.

Parco autē, ne q̄s me existimet supra id qd̄ uidet in me, aut audit aliqd̄ ex me. Eam p̄cipue ob causam Paulus obticebat, ne hoies se in deū referret: eoq̄ p̄petuo de seipso silētio utebatur. Et si qd̄ dicere quidpiā cogebat, obscure tñ & adumbrate uerba iactabat, ne maius aliquid de se hoies opinarent. Neq̄ em̄ dixit, ne q̄s de me loquat, sed ne quis cogitet, qd̄ p̄ter me sit dignitatem. Nam si tauros illi immolare, & p̄ deo colere, signoz̄ stupore contenderet: quid ei honoz̄ deferre intermisissent, si & reuelationes quas habuit, edidisset.

Et ne magnitudo reuelationū extollar me, datus est mihi stimul⁹ carnis meæ, angelus satanæ ut me colaphizet. Angelū satanæ & stimulū nō nulli capitis dolorē, q̄ Paulus angeret, existimabāt: p̄inde ac a diabolo illatū, qd̄ absit. Nō em̄ Pauli corpus diabolo traditū est diuexandum.

Quidē Paulus illi q̄ uellet, iniugeret, & sepe terminos p̄finiret. Tum maxime, cū fornicantem quēpiā ei in carnis p̄nicie demādasset, neq̄ p̄ se ille impositas metas excessit. Quid igit satanē designat? Nimirū Hebræa aduersariū lingua. Angeli ergo satanæ, hi haud dubie oēs fuerūt, qui Paulo aduersabant, faber uidelicet Alexāder ille, Himneusq̄ & Philippus, ac cæteri qui huic & pressuras iniecerāt, & praua satanæ opa exquebant. Inquit igit: Nequaquā p̄misit deus, meū hoc prædicandū munus sine periculis & labore p̄ficere, ne ipse extollar, q̄ multis sim reuelationibus ab eo dignatus. Veꝝ, cur nō angeli satanæ sunt dati, sed angelus? Forte quia pro loco unus aliq̄s reperiebāt, qui Paulū diuexaret, cōcitaretq̄, forsan & populū, eundēq̄ ducē reliqui sequerentur. Vel qd̄ fatius est, ueneris incitamentū, q̄bus maxime urgebat, his uerbis expressit. Vel q̄ prædicāti sibi imminerent pericula, uel qd̄ sibi obstitere hoies, dixit. Veꝝ: a quo datus sit stimulus ille, si quaeras: A deo certe, cuius p̄missu satanæ hæc caudebat. Id nāq̄ cum datus est, inquit, demōstrat, Neq̄ ut femel, sed ut cōtinue me colaphizet, atq̄ diuerberet tradit⁹ est. Illud autem ne extollar, nonnulli ita interpretantur. Hoc est, ne magni ab hominibus fiam. Nectamē id hoc loco sentit Apostolus, tametsi hoc ipsum superius dixit sed id præcipue ne ipse efferrer inquit, & insolescā. Erat quippe & ipse humanus.

Acto. xiiij.

1. Cor. v. Pauli corp⁹ a demone nō dicitur uerbari. 2. Tim. xiiij. Angeli satanæ

Paul⁹ ueneris stimulus uer⁹ rarus

Propter qd̄ ter dñm rogauit, ut discederet a me, & dixit mihi: Sufficit tibi grā mea. Ter, hoc est, sæpius, rogauit, qd̄ plane ei⁹ præfert humilitatē. Fateē nāq̄ nequaquā se aduersarioz̄ diuexatōes & insidias potuisse p̄ferre, q̄ ut ab se tollerent orabat. Dixit autē mihi: Sufficit tibi grā mea, hoc est, fat habeas uelim, q̄ & mortuos tibi suscitādi, & p̄tibus cūctis p̄perādī, cōtulerim grām. Nolim igit id ultra efflagites, ut tua expers discrimis sit p̄dicatio. Id nāq̄ tibi sup̄uacaneū foret, q̄ qd̄ satis ē iādudū acceperis. Vel aliter: Et si p̄miserim te diuexari, adsum tamen & tueor.

Nam uirtus in infirmitate p̄ficatur. Velut dicit: Id forsītā doles o Paule, ne me illud impotentia arguat, quia uerbis tibi & maledictis insidiētur pleriq̄. Cōfide tñ: Nam tūc maxime p̄fectior mea patebit potentia, cū illoꝝ eueris p̄tinaciā, qui te insectātur. Aduerte autē quæ admodū deus ipse tentatōibus finit nos tradit, ne quouis modo insolescam⁹. Vel aliter: Deus uidelicet tūc eius uirtutē p̄fectiore, inquit esse iam nactā, qm̄ in infirmitate: hoc est, in p̄secutionibus & periculis, eius sectatores afflictabantur.

Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis: ut inhabitet in me uirtus Christi. Postq̄ (inquit) ipse animaduerti, dei uirtutē in infirmitate p̄fectā, gloriabor ergo in infirmitatibus meis. Hæc nāq̄ q̄ affluet magis, eo mihi dei uirtutē, allaturā uberius sunt. Nolite ergo existimare quasi dolēs, q̄ stimulū huic mihi fuisse iniectū: sed lætior potius & iactabūdus id dixerim. Quippe q̄ maior em̄ se dei uirtutē præ intentionibus pressuris conciuerit.

Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in p̄secutionibus, in angustijs pro Christo. Cupiebam equidem (inquit) a grauioribus hinc & minus gratis liber euadere: sed postq̄ ea accepi & intellexi quæ meis his auribus hausi, gloriari plane, & mihi placeo: hoc est, incredibili iocunditate afficio, & in infirmitatibus ipsis oblector & malis. Ex Moxq̄ ne corporis morbum infirmitatem intelligas, contumelias dixit, & huiusmodi alia. Ex his præterea pseudoapostolos illos uituperat, qui sese ut deo æquales de prauis quibusdam & p̄ueris actionibus iactarent, & discipulos suos hortatur, ne quoquam modo hos pudeat sui, sed honori potius & gloriæ ducant. Quandoquidē pro dei nutu hæc in se fiant, & pro Christo sint obeunda discrimina.

Paul⁹ gloriatur in infirmitatibus

Cum enim infirmior, tunc fortior sum. Quid (inquit) miraris, si dei virtus, vel aduersantibus uniuersis pateat. Nam & ipse tunc fortior sum, cum magis diuexor: & dei ob gratiam hanc adeptus sum fortitudinem, quae laboranti mihi praesto est semper, & maximum in modum opitulatur. Na cum in carcerem esset ille coeuctus, quae laboranti mihi praesto est semper, & maximum in modum opitulatur. Na cum in carcerem esset ille coeuctus, quae laboranti mihi praesto est semper, & maximum in modum opitulatur.

Acto. 16. 28. 24

Humo glorian diu ni cogat ne cessitas.

Factus sum insipiens, uos me coegistis. Iterato excusat iactantiam. Superius quidem, insipientem me dixerat, tanquam in insipientia excepistis: nunc uero tanquam non animi compositus, insipientem aperte ne occupat. Et tunc quod uoluerat comparauit, fidelitatem tandem dicit iactantiam uitium. Insipientes, nil unquam esse cuius gloriandi, ni cogat necessitas, qua cum & ipse iam urgeret, insipientem se dicit: perinde ac si inquit: Vos me ad id compulistis. Nam cum uestra salutis cura suscepim, & fallaces apostolos conpiscar, sua iactantes, uos ad se applicando corrupisse: ad meam gloriam his uerbis uter, sit necesse. Hanc igitur de causa, satis duxi, uel aliquid ipse uestra salutis gratia de me gloriari.

Ego enim a uobis debui commendari. Decuit (inquit) uos potius praedicasse res a me gestas, & laudibus exulisse, quod tamen haud quaquam egistis: Sed quia illis potius adhereret corrupti iam estis & inquinati, eiusmodi sum ob uestram salutem locutus.

Nihil enim minus feci ab his, qui sunt supra modum apostoli, tamen nihil sum. Superius quasi subdubitas dixit, existimo me nihil esse inferiorem caeteris, id ipsum nunc fidelitatem inueniens repetit. Nihil enim minus feci, hoc est, haud quaquam inferior sum, uel pro fide minorae gestis magnis apostolis, qui Petri tempore exiit. Nihil sum tamen uel hoc loco innatae humilitatis oblitus, & si nihil sum, dixit. Aduerte autem homines sapientiam. Nam non solum nil amplius se cum falsis apostolis coeferat, sed ne illos quidem uilius esse momenti dicit, & par se ueris apostolis adfruit. Vt ipse qui longe alios antecedit. Proinde in ueros apostolos comuliosos esse Corinthios arguit. Si quidem se, qui fit illis equandus, falsis dicant inferiorem.

Signa tamen apostolatus mei, facta sunt super uos. Equidem (inquit) si nihil sum, haud tamen pro uos id debet aduertit: sed illud potius, quae admodum, si nihil sit pro me intermissum, quod apostoli exprimat, formetque. Et uos mihi testimonio eritis, ut cuncta sim executus.

In omni patientia. Prior apostoli forma, tolerantia est, & oia ut ferat uiriter. Aduerte uiri modestiam. Quot enim discrimina, quot bella domi sibi & foris illata, tam breui designans oratione, praeterit. Quin etiam quod eius fuerat uirtute effectum, patientiam dico: unico uerbo expressit. At quae ad signa & miracula pertinent, quia non sicut erat industria, sed gratiae diuinae & muneris, pluribus explicauit. Sicuti in subsequentibus audies.

1. Cor. 14.

Signis & prodigijs & uirtutibus. Quid a prodigio differat signum, dictum est supra. Et ne quis forte existimet, ut libetis sua impartirent Corinthijs, haec dicta fuisse, & uirtutibus addidit. Quibus si quod speciei quaedam frulit castigandi, his de uirtutibus in mortuos, caecosque & daemone correptos usus est Paulus, quos omnes maximis affectos beneficijs, charitate persequeretur. Nec fecus ac qui castigati contentiores sunt redditi, qualis Elymas fuit.

Acto. 15 Elymas.

Quid est enim quod minus habuistis praeter caeteris ecclesijs. Ne quis dicat: Magni sane Paulus est, alioque haud quaquam tanta hic gessit, quanta in alijs ecclesijs caeteri apostoli factarunt. Ita quod: Quid enim minus praeter caeteris ecclesijs habuistis: hoc est, num minor est istis praeter caeteris gratia assecuti.

Nisi quod ego ipse non grauauis uos: donate mihi haec iniuriam. Accerrime eos obiurgat, sic inquit: Si eius me rei insultatis, quia nulli uobis oneri fuerim, sed gratis euangelium praedicarim, ueniam postulo. Id si quod est criminis, dono date, simul & illoque laudes explicant his dictis. Si quidem ideo iniuriam sibi inferri a Paulo autumant, quia nihil ab se dignetur accipere.

Ecce tertio hoc paratus sum uenire ad uos, & non ero grauis uobis, non enim quaerit quae uestra sunt, sed uos. Ne uideat id ipsum saepe proferre, tanquam de caetero sit ab his quidpiam accepturus, sic inquit: Neque enim quia nihil accipiam, idcirco neque ad uos proficiscor: quin bis ad uos commigrare, & tertio me paroitus. Neque grauabo uos, non quia uel sitis tribuendo offensi, uel opibus nil ualeatis: sed quoniam non uestra a uobis depono, hoc est, pecunias, & fortunae bona. Sed uos hoc est animae uestra salutem.

Nec enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs. Quoniam non iniuria obijci hoc loco id posset, neque ergo nobis fas est nostris potiri, & frui rebus, quoniam quidem non a quo fas erga nos animo. Propterea his occurrit. Apostolus, dicens: Parentes debere liberis suis thesauros comparare, praecceptorum & auditorum substituentis loco, genitoris loco se ducat, & hos in filios habeant, quibus prospicere potius quam quicquam adimere sit necesse.

Ergo autem libentissime impendat, & superimpendar ipse, pro animabus uestris. Ipse (inquit) non solum a uobis nihil accipiam, sed dono sum potius & gratis daturus. Id enim praedicit cum impendat dicit. Vix quid dixerim pecunias me impensurum, quoniam ego ipse impendat. Hoc est, si uel caro haec mea sit pro uestra impendenda salute, nil parcam.

Licet

Licet plus uos, diligens minus diligar. Haec & criminantis sunt, & amantis dicta. Dicit enim: Haec quidem eorum gratia fecerim, quos ipse persequor beneuolentia: non quaeque amoris rideant meo. Vide quod modis uos urgeat. Primum, quia nihil acciperet, quod iure capere poterat, & quia necessarius rebus careret, gratijsque & his euangelium praedicaret, largiretur potius, quam acciperet. Nec simpliciter quod & parce, sed abunde & liberaliter. Quod quod per maximum est, seipsum & dedit, colatque qui se minus ament.

Nihil neque patius accipiat, neque suos accipere uolebat

Sed esto: Ego uos non grauauis, sed cum essem astutus, dolo uos cepi. Nunquam per aliquem eorum, quos misit ad uos, circueui uos. Quod (inquit) tale est. A uobis eadem nihil ad auaritia flagitatio exegi, tamen si forsitan aliquis suspicet calliditate me quadam, & astutia potius, nihil a uobis accipere destinasse, fed meos ad uos transmississe, quod aliquid a uobis efflagitarent. Ea arte, ut uel accipiens nihil uideat accepisse, quod sane a uero penitus alienum. Vel imitatioque consideretis, utrum ita se habeat, nec ne. Carpit praeterea Corinthios ipsos, uituperatque, tanquam animo iniquo aliquid collaturus, existimantesque ab se extorquerent, quicquid in praecceptorum alimoniam erogassent.

Rogauit Titum, & misit cum illo fratrem, nunquam Titus uos circueuenit. Vel id quidem ad hunc contumeliam infert. Non enim misit (inquit) sed rogauit. Arguens merito hunc accepisse, si quid accepit. Rogatus namque ad uos coeessit: tamen si apud uos uestra re: immunis permanserit. Erat autem Lucas, quem dicit Tito in comitem transmississe.

Lucas Titus comes additus ab apostolo.

Nonne eodem spiritu ambulauimus. Hoc est, non eadem spiritali gratia ipsi incesimus: Gratiam enim appellat abstinentiam ipsam, quia ab his quo minus acciperet quidpiam, abstinerit. Quod & si eius sit uirtute effectum, deo tamen adscribit id gratiae.

Nonne eisdem uestigijs. Neque uel paululum inquit, a meo hoc instituto decessi. Et non solum ipse id egi, sed mei insuper sectatores acerrime meae sunt sectati uestigia. Atque non modo seipsum his legibus Paulus castigabat, quod & secum essent instituebat, ne quo uel iustiori loco inquinarent.

Quoniam putatis quod exculemus nos apud uos. Coram deo in Christo loquimur. Veritus ne assentatoris fungi officio uideret, sic inquit. Nequaquam ad gratiam uobis haec loquimur, tanquam exultatione uere tes, fed pinde ac deo spectate, & in Christo loquimur, hoc est, per Christum ita enuntiamus. Quo fit, ut ea narremus quae & facta iam sint, & deo ipsi cognita, ut non me apud uos laudem, quod sane & in ipso epistolae exordio dixerat.

Supra. ca. 3

Omnia autem charissimi propter aedificationem uestram. Neque enim (inquit) eam haec ob causam egerim, uel a uobis nil proorsus ea ratione accepi, quia infirmiores uos sitis & imbecilles. Horum namque animos offendisset, fed aedificandi uos gratia & nihil accepi, ne uos obturbare, sed iuuare potius & prodessem.

Timeo enim ne forte cum uenero, non quales uolo inueniam uos, & ipse inueniar a uobis quale non uultis. Vides Pauli diligentissimam curam, & prouidentiam spiritalem. Delinquentibus alijs, ipse formidine angebatur. Nec peccantes condemnat, sed quasi anceps & dubius inquit: ne ueniens uos forte deprehendam, quales non uelim, hoc est, corruptos & deprauatos. Deprehendatque item & ipse quale non uultis, id est, castigator & poenae ingestor.

Ne forte contentiones, & mulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones sint inter uos. Debuerat priori loco inflationes ponere, sed cauens ne sua uideretur expostulare & querere, quippe quia in se Corinthijs superbirent, prius quod coe est, disse rit. Ab aemulatione namque & detractionibus, uita istiusmodi caetera oriuntur, ab hisque & contra aemulatio incendebat. Susurratione autem, criminatione dicit. Inflationes uero superbas, quoddam & tumidos mores, uel cum in natura uertit animi tumor. Cum itaque in Paulum insolentiores essent Corinthijs, falsos apostolos efferebant, & honore persequerentur.

Ne itaque cum uenero, humiliet me deus apud uos. Hoc est: Satis sint quae ante hac admisit, Vereor eadem, ne ad uos cum uenerim peccatus, uobis cogar uti seuerius. Poenas namque, quibus illorum non nullus esset acrius affecturus, humilitate appellat: tamen si castigari a Paulo plerique glorie duceret. Non enim dixit, ne humilis reddar, sed ne me humiliet deus, arguens uel dei ob gratiam id se factus, cuius imperio pareat sit necesse, ut se erga hos praebat durior. Cum uero deus meus, inquit, ardentissimum suum in deum patefacit amorem.

Et ruga multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt poenitentiam super immunditiam & fornicatione, & impudicitia quae gesserunt. Aduerte Pauli clementiam & charitatem immensam. Deplorat enim & luget peccantes. Neque omnes dixit, sed multos. Nec peccatores simpliciter, sed poenitentiam non agentes. Sunt namque istiusmodi non iniuria deplorandi, qui sunt in uulnere accepto pertinaces. Neque hos praeterea patefacit, ut eis facile tribuat ad poenitentiam reditum. Cuius eo commemorat, ut haec statim arripiat, neue ad eos proficiscer cogat, & poenis afficere uel inuitus. Id namque cum ruga inquit, praetendit, hoc est, merore summo afficiat uos castigando. Immanditiam uero pro quouis scelere intelliges genere, quae uel fingula se, & priuatum immundos reddit, uel inexplicabilia quaeque facinora, quae in ipso concubitu admittuntur. Neque unus aliquis erat, qui fornicatio deliquerat, sed multi, & uarijs ac detestabilibus impudicitiae modis.

Pauli summa clementia

Pertinacia in uulnere accepto proplandit.

Ecce

Dent. xvij.
2. dicit. 18
Johan. 8.
Hebra. 10.

Ecce tertio hoc uenio ad uos, in ore duoz uel triu testiu stabit ome uerbu. Quoadmodum deus multa ad suppliciu cominat, sic eius imitator apostolus, multa an testat, subditq: Vt em ex scripto costat, in duoz triue testiu ore, hoc est, testimonio, ome uerbu statutu, id est, ome quod ambiguum est, confirmatu iri, sic & in tertio meo aduetu, quodcuq sum cominatus, stabit, & aduersum uos cofirmabit, nisi uos poeniteat commissor. Pro testibus aut sua posuit frequentē ad eos profecionem.

Paulus minat Corinthijs.

Prædixi em & p̄dico, ut p̄sens uobis, & nūc absens, his q̄ an peccauerūt, & ceteris omnibus, Quāsi uenero iteq, nō parca. Et p̄dixi (inq) & rursum p̄dico. Nā quoadmodu cū scdo me ad uos cōtulissē, sum hęc p̄sens p̄fatus, ita & in p̄senti p̄ meas has lras, p̄clama's deuotio his, q̄ p̄teritis sunt p̄cis obstricti, tanq̄ correctioe indigetibus. Ceteris uero p̄inde ac testibus. Quod si postliminio ad uos cōcessero, nō p̄cenis afficiā dixit, sed nō egdē parca, mitiori usus, & qd̄ patrē deceat, uerbo. Si itaq; in emēdatos dephēdā, haud quaq̄ ultra, q̄ uos manēt tormēta distulerim.

Non experimentu q̄ritis eius q̄ in me loqur Chrus; Indignabundus sane & ira succēsus, eos alloqur, q̄ se ut imbecillu & contēptibilē asp̄narent. Perinde ac si dicat: Quā periculatū tā uolūtis, utrū in me Chrus inhabitet, & idcirco me ut infirmū & destitū à Chro uulgo iactatis, intelli getis plane, si incorrecti estis adhuc p̄maluri nec ne. Oñdit insup spiritalia eē q̄ dicat, eoq; & for midāda q̄ cominet, ut tanq̄ Christi sint dicta q̄ loquit. Nec p̄pterea hos castigabat, tanq̄ experi mentū his allaturus: sed quia insanabiliter illi deliquerāt. Si itaq; uobis, inq; t̄p̄nas cogar & tor menta ingerere, te ipsa qd̄ queritis experimentum, intelligetis.

Qui in uobis nō infirmat, sed potēs est in uobis. Cur in uobis adiecit, cū cōstet Chm om̄i bus eē in rebus potētissimū: Quia par erat hos diuinā in se potētiā experiri. Ait itaq; Vel ab his, q̄ iam ipsi experimētis p̄fecto cognoscatis, quia nihil sit in uobis infirmior Chrus, quē iam accepistis, sed potēs & ualidus. Vel quia in hac uita cū liceat uobis errata corrigere, suas in uos uires ostēdit, urgetq; in p̄senti, & uexat, ut in futuz uenia donet. In infideles uero uim suā omnē est effulurus, cū iudicaturus adueniet. Significat preterea quoadmodū & ipse sit delinquentes suppli cius affecturus, quā alioqui nō ab se, sed a Christo dño inferentur.

Nam & si crucifixus ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute dei. Et si his dictis pturbent pleriq; existimātes p̄ infirmitate, hoc est, impotētiā, Chm cruci fuisse affixū, notificat tñ & cor poris eē infirmitatē, & mentis. Et hac qdem multos a grefcere, quoz fides & putris est, & infirmior, ut alibi Paul' q̄ dicit infirmant suscipite. Porro infidē, discrimina & ignominia, infirmitatis hoc noie designant, ut illi: Delector in infirmitatibus meis, & euulsiōi reliq;. Scdm̄ igit postrema hanc infirmitatis significantiā, p̄ infirmitate dñs fuit in crucif sublatu, p̄fectus infidias, discrimen, & ignominia. Hęc nāq; uident p̄ ibecillitate inferri & impotētiā. Vt em stultitiā Paul' p̄ dicationē appellat, nō q̄ ita se habeat, sed quia id increduli opinent & infideles: sic & infirmi tatis ob causam dñm ait patibulo fuisse suffixū, quia & infideles opinat̄ erūt, nō q̄ ulla illi inesset infirmitas. V iuit aut ex dei uirtute, hoc est, p̄ris uel sua. Sūt em filio q̄ p̄ris cōia, & p̄ri que filij: q̄ sit, ut una in sit utriq; q̄ unū sunt, & eadē uirtus. Quin poti' filij p̄ris est uirt', ergo & filij semet suscitauit, ut dixerat: Soluite templū hoc, & triduo suscitabo illud. Hęc omnia eo intulit Paulus ut Corinthios pertinacia & insolentia admoneret, q̄ se paruifacerent: perinde ac si p̄secutioni bus & infidijs agitari, existimaret ex impotētiā quadā eum hęc p̄peti. Ostēdit itaq; & dñm nihil noxiū fuisse ex eiusmodi infirmitate perpessum.

Nam & si nos infirmi sumus cū illo, sed uiuimus cū eo ex uirtute dei in uobis. Hoc ē, p̄secutiōi bus premimur & afflictamur. Hęc qdem infirmitatis uidētur pleriq; indicia. In ipso, hoc est, in ipsius gratia, & sui nois p̄ dicationē. Sed quoadmodū illi nihil infidias obfuere, ita & nos ioffensi manebimus. Ne qd̄ id solū, q̄ cū eo simul uicturi sumus, hoc est, insuperabiles deprehēdemur in uobis: hoc est ad uestrā utilitatē. Perinde ac si id eos p̄terrefaciens dicat. Et si uobis uidemur ipsi infirmiores, in uobis tñ nos uiuim'. Id ē, si nihil in meli' p̄feceritis emēdati, erim' ad uos castigā

Uosmetipfos tentate si estis in fide, ipsi uos p̄bate. At qd̄ de me dixerim (dos sup̄stites, quia in me loqur Christus, utq; & si potestas sit mihi & uis afflictiādi, cruci tñ affixum sciatu, nihil uestra disiquiro, & si uos ipsi uelitis diligētī cura rimari, & uestra facta exp̄dere, Christū in uobis p̄spectabit, si fidē estis p̄fectiorē adepti. Velsi id minus, simpliciter tñ aliquam eritis & tenuem consecuti. Credentes nanq; tunc t̄pis miracula factitabant. Velsi fidē signoz dicit, quam magis singuli uendicabant. Fit itaq; ut si in uobis discipulis adstruat Christus inesse, lōge ma ge & in me p̄ceptore est permanurus.

Non cognoscitis uosmetipfos, quia Christus Iesus in uobis est, nisi forte reprobis estis. Hoc ē, ni forte ex signoz gratia excidistis, quā olim exceperatis. Arguit aut ipsos corruptos eē his uita bonis. Nā & si pleriq; fidē haberēt, & dere tñ miranda nō poterāt. Vtpote q̄ uita essent, & moribus deprauati. Inq; igitur: Vti p̄spicū est nullā habetis uestri cognitionē, neq; qd̄ in uobis sit Christus sentitis. Nec manet qdem ille in uobis, q̄ reprobis uita estis. Nec tñ istoz aperuit scelera, ne eos incesceret acrius, sed posuit quod dixit ambiguum.

Spero

Roma. 14
Supra. 12
Infirmitas no
mine qd Paul'
significet.

1. Cor. 1
Stultitiā Paul'
appellat p̄
dicationem.

Johan. 2.
Filius uirtus
patris est.

Spero aut qd̄ cognoscetis, quia nos sumus reprobis. Ingētes uel hinc cōminatōes impēdēt. Quā inquit experimentu uultis ex uestris p̄cenis accipere, spero egdem cōtingentiū defuturo, quominus me nō reprobum esse apud uos patefaciam, nec ex signoz & uirtutis grati a decidisse. Vel aliter: Non em ipsi in uita sumus corruptiores, ut a uobis defugiat Christus, sed uita ob probitatem hic apud nos habitata, & qui inter uos cōtumaces sunt, tormentis afficiet.

Oramus autē deū, ut nihil mali faciatis, nō ut nos p̄bati appareamus, sed ut uos qd̄ bonū est faciatis. Attende Pauli in eos charitatē. Contēptui apud eos erat, & cōtumelijs incessebat, tan q̄ nullus esset momenti uir, & nihil uirtute, sed epistolis niteret iactabundus & insolens. Nunc uero nō solū differt illoz debitas sceleribus p̄cenas, quin & p̄cibus postulat, ut nil unq; delinquāt ne ipse e meritis inferre p̄cenas cogat. Non em studeo (inquit) ut uidear probus, ob idq; & alios castigādi assequar facultatē, sed ut ipsi quā recta sunt continenter agatis. Vtiq; & si in aliqd̄ fueritis crimen prolapsi, uos eius p̄cēniteat & ego ut reprobis sim, hoc est, ut uidear multis infirmus & impotēs, ut pote qui nullā in uos animaduertēdi occasionē inuenerim. Neq; em uero reprobis futurus erat apostolus, sed probus, & innocens esse cōperiebat. Nā & si discipulos ad fidem erudiebat, ut a prauis omnino abstinerēt facinoribus, hortaret. Sed ideo, ut reprobis ego sim, dixit, quia istiusmodi esse hunc illi existimarent.

Non possumus em aliqd̄ aduersus ueritatē. Ne ad grām uideat hęc loqui, sic inquit. Mēte placatori id eadem exequar, nō supra, & insolēti. Nā si imparatos uos esse dephēdēro, & nil cōmunito, sed obnoxios crimini, & si haud quaq̄ nobis satis uirtū ad uos castigādi suppeteret, uel id aggre dētibus nobis, opē allaturus est deus. Hęc em ille nobis cōtulit facultatē ut uerā feram' sniam, & ueritatē nil aduersantē. Is em pro ueritate sniam tulerit, qui fontē & noxiū tormētū as fugit. Veritatē uero aduersus fide decernit, qui nil delinquentem afficit p̄cenis.

Veritati ad
uerfant, q̄ delin
quentes p̄cenis
non afficiunt.

Gaudemus em q̄m nos infirmi sumus, uos autē potentes estis. Iterato ostēdit se Corinthijs esse animo coniunctissimū, inquit em: Ne qua q̄ a stimetis, quia uel si nullis sitis peccatis obstricti, eo me nō posse quid ualeam uirtute ostendere. Ergo id doles, dicit aliquis: Ne qua q̄, quippe qui maxime læter cum infirmior sum, hoc est, inualidus & infirmus existimor: quia nihil uirtū ualeam alios castigando p̄ferre. Vos uero sitis potentiores, hoc est, uirtutibus p̄cediti & quous trinitine uacui.

Hoc & oramus uestrā consummationē. Non mō (inquit) id uelim, quin & uotis nitor & p̄cibus, ut innocentes uos ipsi & p̄fectos exhibeatis, & ita ut nullā cuiq; detis uos incusandi occasionem. Consummationem autem p̄fectionem dicit.

Ideo hęc absens scribo, ut nō p̄sens durius agā scdm̄ potestatē quā dñs dedit mihi in edificationē, & nō in destructionē. Postq̄ hos plurimū cōminando iam p̄culit, excusans inquit, ideo ad uos istiusmodi uel absens scribo: quia mallē solis literis hęc meā terminatū iri duriciē, nō re p̄ferri. Nā si nō dū edomitos uos ipse & emēdatos cōperero, actorib' necesse erit uos p̄cenis afficiā. Quāquidē patrē hęc mihi cōtulit dñs, q̄bus ex dictis ostēdit suo noxiis interuētū dñm cruciari. Arguēs autē se nil dōcupiscere in eoz tormētū istiusmodi uti licētia, non in destructionē, sed in edificationē adiecit, uelut dicit. Dñs qd̄ in primis haud quaq̄ uult uel destruere, uel tormentis quemp̄diā diuexare, sed edificare, hoc est, afficere beneficijs. Alioqui his q̄ corrigi neque unt, si exitum inferatur, edificationis loco habendum est.

Paul' seueri
tas in castigand
do.

De cetero frēs gaudete. Ipse (inq) peregi quā mea interfunt, reliquū est, ut & uos cōferta tis quā uestra sunt. Videlicet, ut correcti, & emēdati ex recti conscia, uobis lætitiā comparatis, nequa q̄ proculdubio destitutam, tameti inio cunda & tristia uobis differat.

Perfēcti estote. Hoc ē, p̄fectionē assequamini, cū ea q̄ recta sunt, sentiēdo, & dogmata ue riora scētādo, tum uita & moribus uosmet excolēdo, quā uobis desunt suppete.

Exhortamini. Cum plurimā essent tentationes & pericula, exhortamini (inquit) hoc est & propria & mutua quadam exhortatione ad meliora nitamini. Apprime enim recti consciētia cololari nos solet.

Recti consciē
tiā nos solatur.

Idipm sapite, pacē habete. Vel id qdem in prioti epistola ab his exegit Apostolus, cū factiōibus illi intēderēt. Est aut idipm sapere, idē de fide, & dogmatibus ipsis sentire. Habere autem pacē, mutua se charitate cōplecti. Vtrūq; itaq; a Corinthijs ipsis deposit.

Et deus pacis & dilectōis erit uobiscū. Non solū cōmonefaciētis officio fungit, sed com precantis, tameti nihil hoc loco his uideat precari, sed p̄dicere quā deinceps futura sint, uel delictet. Si uos pacē utemini, uobis affuturus ē deus. Dilectōis autē hic dī, uel quā charitatis fons sit & origo, uel quā imēsā erga nos q̄ndā p̄ se ferat b̄nuolētiā. Vel quā ubiq; fuerit amoris cōiunctio, ibidē & de' adit necesse ē, & charitatis huiusce tenere appareat p̄cipatū. Pacis autē dī de', & quā ex eo ortū pax habeat, & quā celestia & terrena pacauit, tū quā em dñationis iure possideat.

De pacis cur

Salutate inuicē in osculo sancto. Non ficto & subdolo, ut ludas est Christi deosculatus. Idcirco enim osculum exhibemus, ut maiorē in modū accendamus beneuolentiā: quāquidē p̄ceteris membris, os ipsum deuinciat animos. Quinctiā domū peregre redeuntēs, ut aior p̄ferat mus con

Dat. 26.
Dat. 14
Luc. 22

mus coniunctionem, ore osculamur. Vel aliter: Cum enim dei nos templi praeferimus, os quidem quod huius templi uestibulum, deosculamur. Per id ipsum praeterea & Christus ingreditur, cum sacro sanctum sumimus corpus.

Salutat uos sancti oēs. Praesentes quidem per oscula, absentes uero appellatioe & scriptis in parta salute facit coniunctiores, quoniam hos etiam ipsum os copulat. Ab ore namque & salutatio pluit.

Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & conuicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis, amen. Postquam uniuersos charitate, osculo, & salutandi officio copulauit, coprecauit & his per sua consuetudine, filij gratiam, qua nullis operibus, sed sua sola benignitate, morte adita, nos saluos effecerit, & patris praeterea charitate donarit, qua nos ille enixe adeo complexus est, ut nostri gratia traderet unigenitum. Nec secus quod ad quopiam hominorum rogaret apostolus, unde ergo filij gratia procedit? Sic ait: Nempe ex patris charitate. At quid ille peregit? Certe spiritus sancti conuicationem, hoc est, ipsius spiritus quo sumus sanctitate adepti, participatione, & haustu. Ob paracleti in nobis aduentum, illius effecti participes, quem spiritum & nos ipsi participando perferimus. Vbi nam gentium sunt, qui eo esse spiritum negant, quia huc in epistolas suauiter primordij nusquam expresserit Paulus? Sed ecce iam nunc apertissime spiritum nominauit, & trinitas tibi ex eo integro numero redditur, & explicatur. Per quam uelim equidem, ut decreta ipsa seruantes, precepta firmiter ueritate, degetes sine corruptione, & labe, uitam nos ipsos tutatum iri, ut in uero sumus perfectiores, & utrinque recte nobiscum agatur, & perspicuum sit, perfecte in trinitate dei, perfectos nos seruos esse, cui gloria in secula seculorum.

A M E N.

Missa fuit e Philippis per Titum, & Lucam.

ARGVMENTVM EPISTOLAE AD GALATAS.

Galatae sunt Graeci. Hi uerbum ueritatis primum ab apostolo acceperunt, sed post discessum eius, tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem & in circumsionem uerterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem ueritatis, scribens eis ab Epheso.

THEOPHYLACTI IN PAULI AD GALATAS EPISTOLAM, PROLOGVS.

Pauli epistola haec a principio fere ad calcem usque, animi commotione, & ira oppleta est. Qui enim se in discipulos, castigatioe indigentes, supra rationem postulat indulgentiorem & miti prestitit, haud sane praecceptoris boni officium explet. Nam & dominus Petrus cum beatum pronuntiaffet, mox & obiurgat, & discipulos stultitiae arguit. Ad alios item Paulus scribens uehementer fecerat, ut & in Corinthios egerit, & nunc in Galatas praecipua uirtus austeritate. Causa autem cur ad hos scriberet, homini fuit. Cum ex Iudaeis quidam credidissent, quia adhuc a patris institutis penderent, & instruere alios cuperent, persuadebat Galatis circuncidendos esse credentes, obseruarique & sabbata, & neomenias oportere. Afferentes, nec qui apud Petrum essent apostolos, haec prohibere. Et sane nil prohibebat, non quod ita faciendum decerneret, sed ut illos cōdēderent infirmitati, quae nuper & fide exceperant, & quibus ipsi euangelium praedicant. Paulo autem, quod gentes praedicando ad fidem formaret, nequaquam erat necesse, ut homini indulgentia ueretur, sed hanc ut opportunitas erat, de se praestabat. Nam & Timotheum circuncidit, & ipse pro lege purgatus est. Seductores tamen illi, cum causas nullas proferret, cur Petrus, & qui cum eo essent id ageret, imperfectioribus circūuentis, id quod Paulus carpedo, iactabatur. Quod alias, si circūcisionem pmitteret, & alias tolleretur, uarieque item, & inconstanter alia atque alia praedicaret, nec ulla esse illi fidem praestanda, quae nec Christum uiderit, nec Christi fuerit, sed apostolorum discipulus. Esse autem oino admittendos, quae apud Petrum diuersarent, & proprijs oculis Christum spectassent. His itaque commotus apostolus, componit epistolam. Et primum quidem ad ea ingenij uires intendit, quibus illi suam conscientiam offendebat, afferentes alios quod Christi esse, se uero apostolorum discipulum, unde huc in modum orditur.

Datth. 16
Luca. 24
1. Cor. 5
2. Cor. 11. 13
Auster Pauli ad Galatas epistola.
Neomenias et sabbatorum obseruatio

Acto. 16

Paulus male audivit quod circūcisi ones aliqui pmitterer, aliqui non

Paulus apostolus, non ab hominibus, neque per hominem. Constat initio statim se non hominem esse discipulum, quod illi obijcerent. Neque enim ab hominibus, sed superne est & caelitus euocatus. Neque per hominem, sed per Christum. Quae & si homo quidam baptisimus aqua abluerit, non tamen prior ad fidem uocauit, sed e caelo Christus exciuit. Quare non Paulus dixit, uocatus Apostolus, sed apostolus dumtaxat ret aliquis: Cur non Paulus dixit, uocatus Apostolus, sed apostolus dumtaxat? Quoniam erat apud omnes iam sermo uulgatior, fuisse hunc per homines in apostolorum confirmatum. Id itaque nequaquam se ita habere contradicendo Paulus oblatatur & negat.

Acto. 13

Sed per Iesum Christum, & patrem qui suscitauit eum a mortuis. Designat haud dubie apostolorum acta, per spiritum sanctum Paulum ipsum segregatum ad apostolatus munus fuisse. Vnde & liquido patet, eandem esse filij, spiritus, & patris partem. Nota autem & per patrem adiecisse, & prius filium posuisse, haereticorum ob causam, qui huiusmodi superuacanea, uel diligenti cura disquirunt. Opportune praeterea & mortis meminit, & resurrectionis, ut his persuadeat, non esse amplius ueteri legi intendendum.

Vipote,

Vipote, quae nil inducat quod eis sit profuturus, sed Christo uacandum, qui eorum salutis gratia & obierit morte, & postmodum resurrexerit. Moneaturque ab eo, qui tam maxime fit de me beneficii aliqui deservire, summam esse ingratitude argumentum. Eo autem dixit patrem filium suscitasse, ut infirmiores & labantes confirmet. Et quia patris non omnia accensent quae filius egerit, neque enim impotens erat seipsum a mortuis excitare, qui mortuos reducere ad uitam, uel ex sola praesentia & corporis umbra, in se credentes, praebuerit facultatem.

Johan. xiiij. Acto. v.

Et quod mecum sunt omnes fratres. Cum hinc aduersarii carperent, quia uelut solus & consulo nemine huiusmodi praedicaret, ostendit alios se plerisque habere, quae suae mentis participes.

Ecclesiam Galatiae. Attende quod acriter Paulus & animo erat commotus, & urgeret dolore. Non enim ut in alijs consuevit epistolis, dilectis praefatus est, & sanctificatis. Neque dei ecclesiam, sed Galatiae simpliciter dixit. Et iure quidem. Nam cum factioibus essent & dissidentes conuentus: idcirco & his plures adscribit ecclesias. id est plures diuersosque & dissidentes conuentus. Simul etiam ut occasione obiecta, qua hos oportebat in stabilitatis pudere, & incōstantiae, ecclesiam hoc nomine, in unum cogat redire dispersos. Non enim hi possunt, quos constat inter se plurimum diffidere, ecclesiam appellacione merito nuncupari, quae concordiam & conuentionem designat.

Roma. 1. 12. Log. 1. Pbil. 1.

Ecclesia concordiam & conuentionem significat

Gratia uobis & pax. Cum ex praefata legis attentioe in discrimen uenissent ex gratia dilabedi, haec illis precatur, optatque. Et quoniam in se deo & hostes reddiderat, quia legem quam ille iam abrogarat adhuc sectarentur & affirmarent, ad pacem eos reduxit.

Haud dubie in genitoribus nobis effectus est deus. Verum quia ex re, non a lege, cui uos inhiatis: An a Christi baptismo? Cur igitur aduersi, beneficia afferentem contemnitis?

Christus quid dicitur Pbil. 1.

Et domino nostro Iesu Christo. Nomen utrumque beneficii praefert. Iesus uero unctus interpretatur, ut quod spiritus sancti unctioe oblitus, & nostri ob gratiam, cognomemque nobis suo ex nomine reliquit, & mortalē hanc sanctificauit naturam.

Qui dedit seipsum pro peccatis nostris. Ecce ut seipsum tradidit filius, non in feruore quicquid hic gessit. Cuiusmodi audis a patre fuisse hunc ipsum oblatum, & beneplacitum id patri, & sic uoluisse illum intelligere. Se autem dedit, ut nos peccatorum solueret uinculis, a quibus lex ipsa non poterat liberare. Cur igitur inquit? destituito liberatore, lege intenditis, quod nihil potest utilitatis afferre.

Manichaei

Et eriperet nos de presenti seculo nequam. His dicitur psiluit Manichaei, dicentes: Ecce nunc Paulus praesens hoc seculo, uel uita hanc nostram, nequitiam arguit, quod tamen seculo est secus. Non enim aliquid inest diebus hinc suapte natura malignitatis. Nam quod pro uel solari illi decursui, uel diebus hinc interuallis inesse nequitiae? Quinetiam neque uita haec nostra & aera quam spiramus, aliquid in se continet pra uitatis, in qua & dei habemus cognitionem & de futuris philosophamur. Sed nequam seculum pra uas ipsas actioes appellat, & corruptos animi appetitus. Quae admodum usurpare istiusmodi dictum solemus. Malum nactus sum diem, non ipsi ipsum, sed discrimen & quae obtrigere aduersa, culpantes. Neque enim ut nobis exitio esset, uel ex praesenti hac tolleretur uita, morte oppetitur Christus, sed ut a prauis nos eruat in reliquum facinoribus. Nam & illud quod dixerat supra, per nos seipsum obtulit ille dilectis ita interpretantur. Hoc est, moribus ab his quae olim commissum liberauit. At igitur uel tutiores nos fecit, ut eximat ab improbis uitae huiusmodi opibus. Lex uero neque praeterita aboleuit dilectam, neque aliquid habet ad futura potentiam.

Nequa seculus quod apud Paulum

Secundum uoluntatem dei & patris nostri. Cum illi existimarēt lege obmissa, nequaquam se deo obtulerat uos: eorumque mox corrigat praesumptam suspicionem, demonstrans, deo libitum esse, ut per filium liberemur. Vides quae admodum non ex praesens iustis, sed uoluntate dixerit dei, hoc est, quod deo sit beneplacitum. Cui autem & patre nostro deum appellat, rursum beneficia in nos conferentis commemorat Christi quae patre suo & nostro effecerit. Cur ergo ab eo deficiatis, quae se erga nos tam opte liberalē exhibeat?

Qui est gloria in secula seculorum Amen. Cum Amē nullibi in exordijs antea posuisset Apostolus, hoc loco adiecit, indicans orationem consummatam esse iam sibi, & satis ad Galatas inculcatione esse iam dictum. Commemoratis quoque inexplicabilibus dei muneribus, quibus in ingratitude conueniant, quia Christum destituerunt de se benemeritum, deincepsque & diuinam munificentiā admiratus, quae uerbis extollere non poterat, ampliori in dei laudem oratione concludit.

Miror quod sic cito transferamini ab eo quod uos uocauit in gratiam Christi. Ostendit magnam quandam de Galatis opinionem se praesumpsisse. Miror enim inquit qui tam insumptis in fide laborem, fuisse tam celerime immutatos. Duobus sane modis sunt hi incusandi, & quia diuerterint alio, quae quia ocyssima adeo fuerit illorum defectio, ut ad fallendum, nulla indigeant temporis dilataōe, sed uocatores. Quod certe horum arguit leuitatem, quod illos deceptionibus paruissent. Neque enim transpositi estis, dixit, sed transferamini. Hoc est, non dicitur crediderim, neque existimo istiusmodi hominem fallendi artes finem fuisse iam consecutus, & circūuenire iam desuissse. Vide quod prudenter haec tractet Apostolus. Nam cum crederet illi legi inhaerere se posse & patri gratificari, asserit quae admodum a praefata deficiat, qui legi uacat. Ab eo namque, qui uos inquit, uocauit, tam cito uos transferamini, hoc est, a patre in gratia Christi, ut a Christo uidelicet iustificemur, & eius ex gratia non nisi opibus, filius quippe dilectorum ueniam in gratia praebet, pater uero ad eam nos uocat.

Salare seducti a pseudoapstis.

In aliud euangelij, qd no est aliud, nisi sint aliqui, qui uos conturbant & uolunt conuertere euangelij Christi. Cui suas deceptiuas seductores illi euangelij esse adstrueret, euangelico nomi ni inhsit Apostolus, aitq; aliud nullu euangelij esse id prater qd uos accepistis. Vn est em qd recta cotinet fide, qd nos pradicauimus. Ni forte aiox uestro obtutus pturbent, rogatq; qsi qbusda prastigijs, alia uos p alijs cospicari, adnites a pprio sensu ad falsa diuerrere. Tame si no oia qua euangelio cotinent, illi prauererent: sed de sabbato ditaxat & circucisione uetus il lud mandatu de situ iamdiu, reduceret. Ostendit itaq; Paulus, uel si paululu fuerit euangelij im mutatu, totu corrupti. Quoadmodu dici de regio numo pot, q uel leuiter circucifus, totus adul teratur. At qui pleriq; id factu parui existimat, dicuntq; no magni esse mometi, uel id ipsum asse rere, qd illi induxerint. Ipse uero acerrime duxerim, hoie esse opinionu obstandu. Arripit naq; id dictu Marcionista, dicentq; nequaq; esse quatuor illa ab euangelistis cospicua euangelij uolu mina admitenda. Perinde ac si qui cofundendo nonnulla, demed oia ca coposuere, sed unu & so lum suscipiendu, qd Paulus hoc loco euangelij dicit. At quid illud, & nos item quatuor illa pro eoz conuenientia unu esse asseramus. Neq; em hoc loco de uoluminu numero, sed de uarietate ac differentia differit Paulus. Quia dissentiuunt inquit inter se, & seductori bus euangeli pradicantibus. Sic itaq; deprehenditur quidem & plane conducitur manifestissima Marcionis ha retici deliratio.

Darctonista.

Quatuor euangeliataz unu e euangelium

Darcton haez reticus

Salach. 2 Sacerdotes euangeli dicuntur

Nulla e euntis q dignitaz habenda rone vbi de fide agitur.

Sed licet nos, aut angelus de celo euangelizet uobis, prater qd euangelizauimus uobis, anathema sit. Ne qs forte obijciat inanis glorie cupiditate Apostolu sua dogmata extulisse, & seipsum cu caeteris, si id ageret, detestari. Et qm hi ad eos confugiebant, q dignitate praecllerent, & uita cu Petro & Iacobo duxerant, eosdemq; caeteris longe praeferret. Propterea angeloz nuc meminit, & de celo adiecit. Cumq; & sacerdotes angeli uocarentur, supernas ptates expressit. Neq; em si contraria pradicauerint, intulit: sed si euangelizauerint, id prater qd ipsi euangeli zauimus, hoc est, si plusculu quidpi ipsi adiecerint, execrationi subdatur. Cum itaq; uel an gelos detestari, si modo aliter pradicarent, quauis alia uult, uel hoc obstringi anathemate digni tatem. Se uero cum execratur, nec familiaritate conuictis uel amicis parcat. Nec mihi obieceris inquit meos apostolos, alia atq; alia pradicare. Quadoquid nec me ipsum exemerim, si ali quid id prater q pradicatu est, addidissim. Hec aut non ut apostolos ipsos cōdemner aduixit, sed eoz q his erroribus teneretur, ora obstrueret; onderetq; nullā esse dignitatis rationē habēn dā, ubi de dogmatibus ipsis & fide agatur.

Sicut pradicimus, & nunc itez dico, si quis uobis euangelizauit, prater id quod accepistis, anathema sit. Ne forsā existiment illi, uel prae ira haec Paulum, uel gloriā gratia uendicāde dixisse, terato eadem illa exponit: Indicans, non temere & incerto iudicio, sed uera animi sentē tia, firmiter haec apud se de creuisse.

Quo em hominibus suadeo, an deo, an quoz hoibus placere? Futurū est ut obiectis, quoz fuerit iusimulatus, excuset. Ne itaq; illi quia pinde ac si in iudiciū cōpceptore cōtendat, esse rantur, sic inquit. Nequaq; existimetis me uobis uel responsum, uel id eniti & querere, ut psua sos uos reddā. Quin potius meus ois ad deū intēdit sermo, q circa, nequaq; id scripserim, quasi p uos cui piā mihi laudē pare, uel ut discipulos cōparē, sed iō id scripsi qa deo sum rōnē de decretis ipsis & euangelio redditurus, eoq; nec uelim hoibus gratificari. Vel aliter: Cū eū caperent multi, tanq; alia p alijs pradicaret, accōmodaretq; se hoim uolūtati, sic ait: Nunq; d hominibus persua dere studeo & illis placere, an deo morem gerere. Si enim uellem placere mortalibus, facerem profus quā ipsi obijciunt.

Si adhuc hominibus placere, Christi seruus nō essem. Confirmat quē admodū ad homi num grām nil facere se studeat. Dicit aliq; Qui em fieri poterit, quin hic blādēdo, nō hominū aucupetur beneuolentiā, uel diuersa alijs item atq; alijs pradicet: Si hmōi inqt rebus incūberē nunq; ipse a Iudaicis desciuissem, uel Christo deniq; adhaesissim. Neq; necessitudine mihi & bene uolentia coniuictos, uel tantum gloriā contempnissim, uel persecutionibus maluissem, & pe riculis obiectari, & ignominijs.

Notū em uobis facio frēs euangelij, qd euangelizatu est a me, quia non est scdm hominem. Ostendit quē admodū haud dubie legē deseruisset, antea ctā meminit uitā, & immutatis tam repētina. Indicas, nequaq; potuisse se tam subito immutari, ni diuinit; certius aliq; cōperisset. Idcirco inquit: Non em est scdm hoim euangelij meū, hoc ē, nō hoim habui instructorē, sed Christi ipsius sum factus discipulus.

Neq; em ego ab hoie accepi illud, neq; didici, sed p reuelationē Iesu Christi. Id naq; aduer sarij obiectabat, nequaq; Paulū ut caeteros apostolos Christū proprijs auribus audisse docentē, sed accepisse ab hominibus cuncta. Inquit igitur: Ille idem & mihi euangelium reuelauit, qui Petri contubernales instruxit & socios.

Hudistis em cōuersionē meā aliq; in Iudaismo. Vnde liquet, si queras, euagelij p reue lationē me accepisse: Nimirū ex pristina meā uitā cōsuetudine. Nam quo pacto, q tam acerrim us fuc

Euagelij Pauli reuelantur.

mus fueram ecclesiae psecutor, repente adeo animū immutarem, nisi mihi diuina maiestas reue xisset arcana, & furentē ad se traxisset: Qd aut tam acriter dei sim ecclesia in se ctat? uel ex co pspi cutū est, quia & ad uos de me fama puenit, qui tanto intervallo a Iudaea distatis.

Quā supra modū psecutus sum ecclesiam dei, & expugnabā illā. Aduerte ut singula magis amplificet. Neq; em solū psecutus sum ecclesiam, sed supra modū uniuersam ecclesiam psecutus. Neq; eo cōtentus, sed expugnabā hoc ē uertere cupiebā & tollere. Ideo em erat psequētis negotiū.

Et psciebā in Iudaismo supra multos cōtaneos meos in gñe meo, abundantius & mulator exites paternaz meaz traditionū. Præ caeteris inqt q mea erāt ætate, ardoris plurimū præ me ferebā psciebāq; bello, qd aduersus ecclesiam dei susceperā, & a Iudæis mihi maximi hono res deferebant. Nec mirū, ut quē ardentissimū uiderāt paternaz traditionū & legis emulatore Neq; em existimes Paulū irā uel odiū, uel inanis glorię grā fuisse ecclesiam psecutum, sed dei zelo & legis. Ignarus tñ, q de o ipsi ingratum facinus eēt aggressus. Ait igit, q em fieri pot, ut q talem me in Iudaismo psterim nūc cognita ueritate, ob humanaz gloriā cupiditatē alia atq; alia pscicem, nō ea quā ueritas ipsa depolcit, & Christus ipse me docuit.

Quā aut placuit ei, qui me segregauit de utero matris meaz. Quæret aliq; Si ex matris utero in euangelij segregatus est Paulus pdicandum, & a deo electus, cur mysterij dispēlatiō tam diu in Iudaismo relictus: Id. f. ut tā repētina illius immutatio & multis faceret fidē, & traheret ad Christū multos. Segregauit aut hūc nō sorte deus, sed pscia. Vt quē dignum euagelij præ conem longe ante audisset.

Et uocauit p grām suā. Vocauit hūc deus sua uirtute & gratia. Vas naq; electōis mihi inquit, futurus est iste. Is uero p hmōi gratiē munere a deo suscepto, humilior redditus, uocatu se alit: Non qd fuerit ipse pmeritus, sed quia ita fit diuinā clementiā placitum.

Reuelaret filiū suū in me. Non em mihi dixit, sed in me reuelaret. Arguēs, nō uerbo so lum se hunc didicisse, sed corde interioris hominis sciētia circūfuso, & Christo in eo loquente, multo p spiritu fuisse imbutū.

Reuelauit mihi & filiū, ut nō mō eū his oculis cernerē, sed ad alios etiam illius nomē pferrem. Nec solum quia in eum crediderim, dei effectum est gratia, sed ut ab eodem etiam cōfirmarer. Cur ergo me dicitis ab hominibus fuisse instructū. Nec simpli citer ut euangelizaret hic dixit, sed in gētib; Perinde ac si inquit. Si em ad gētes erat illi? nomen p me deferendū, q pacto & gentibus circūcisionē pradicauerim?

Continuo nō acquieuit carni & sanguini. Hoc est, nequaq; me ad apostolos colloquēdi gra tia cōtuli. Hos naq; carnē uocat & sanguinē, a natura eos denomināci. Vel simpliciter de hoim genere loqtur, pndē ac si dicat: A nemine ipse mortalū quicq; pdicidi. Vt forte de necessarijs, & sanguine sibi conuictis nunc dicit: quia nulla illoz habitatio ratione, protinus se ad Christi no men uulgandum contulerit.

Cur Paulus his utiq; uerbis, nū a deo erat ex citate offusus, ut satis se tāte rei factuz uirtute, ppria existimaret: nec crederet ullo se indigere ad eā rem cōsultore? Cur em dicentē illū nō intellexit. Ne sapiēs sis apud teipm, & heu qui sub ipsis sapiētes uident, qd tñ procula Paulo abfuit, q hæc dicere cogebat: non quo se ma gnificaret, sed ut detractores frenaret, qui passim iactaret præter se reliq; nō esse se ctandos apo stolos, q uel ipm dignitate pcederēt. Erat qppe nil æquū ut qui deū habuerat instructorē, hu manā demū doctrinā studeret. Non igitur arrogāter hoc loqtur, sed ut pdicatis patefaciat di gnitate. Cōcessit tñ & Hierosolymā lōge post, nō discendi grā, sed alijs pscadēdi. Deinde haud qua; statim reuertit, in ipsius uidelicet fidei susceptæ primordijs, sed longo post tēpore repetijt Hierosolymā, & tunc quidem persuadendæ fidei gratia.

Sed abij in Arabia & itez reuersus sum. Incultiora sane hæc loca & pene agrestia peragra bat. Nā si fuisse apud apostolos cōmoratus, poterat forsitā eius pdicatio interpellari, ne celeriter adeo euangelium uulgaret. Et ideo ad rudiores gentes, & loca minus exulta, se conferebat. Attende Pauli humilitatē, qui ciuitatibus & locis enumeratis, in qbus euangelij pradicasset, ne qua; expresserit, qd hominū milia ad fidē traduxit. Qui uel Damasci Iudæos adeo cōfundebat, ut uel a prae fide ciuitatis ppeffus infidias sit. Fit ergo ut haud qua; iactantia & laudis gratia dicat, quē uidetur de se ingentia pradicare, sed ne illius pdicatio offendatur, si fides pradicandi sibi detraheretur. Quandoquidem uilem eum & parui momēti dicerent detractores & disci pulorum discipulum.

Deinde post annos tres ueni Hierosolymā, uidere Petrū. Vel hoc qdem præfert humili tatem. Sigdem q tantas res gesserat, ad Petrū se cōtulit: nō utilitatis cuiuspiā gratia, sed uisendi, ut eū q esset ætate, puctior, ueneraret & magnificeret. Et quē admodū ipsi uiros sanctitate or natos uisum, pcedimus, tamen ipsi id agimus, ut aliq; d uirtute, pficiamus, ita & Paulus honoris ditaxat gratia ut Petrum spectaret, accessit.

Et mansi apud eū diebus quindecim. Qd Petrū hic uiseret, delatum præ tendit honorem. N 2 Quod

Act. 4

Ecclias pscue bat Pauli zelo legis & dei, non odio.

Acto. 9

Acto. 22

Detractores Pauli discipuloz vocabantur

Tantū ut pauperes memores essemus, quod etiam sollicitus sui hoc ipsum facere. Partitū inquit, inter nos sumus, quos nam predicando instrueremus. Pauperes tamen quos & curā suscipimus, nihil spreuimus, sed una cū illis curamus. Erat enim Hierosolymis cōplures credentium quos bona direpta à p̄fidis Iudæis fuissent, ita ut necessarijs ipsis ad uitā carerēt. Non enim acerbe adeo suos q̄ fidē susceperāt, insectabant gentiles, ut in Christianos desueuerāt Iudæi, qui eos ex genere Christiū esse m̄fectati. Idcirco Paulus suos omnes enixe intendit neruos, ut illis p̄piceret. Quod sane & ipse fatetur, cū inquit. Diligentior fui id ipsum facere. Nā collecta undiq̄ & ab his cōquisita, quos ad fidē inseruerat, ad pauperes hos deferbat.

Cur Petro Paulus restite/ rit

Petrus primebat a Paulo rep̄bendi

Paulus non accusauit Petrum de hypocritis, ut quidam putant

Acro. 10.

Jacobus episcopus Hierosolymitarum.

Quidam non Petrum sed Cepham uixit duobus septuaginta a Paulo uoluit reprehensum

Christus cum gentibus uisceratur

Cum autem uenisset Petrus Antiochia in facie eius restitit. Putat hoc loco nonnulli Paulū hypocrysis Petri insinulasse, qd̄ tñ est lōge secus. Nam quæ cūq̄ in Petri uideē uel dixisse, uel egisse Apostolus, dispensatione quadā per eum & dicta sunt & facta. Petrus siq̄ dem, cū Hierosolymis esset, circūcūcū q̄ credidissent Iudæos pmiserat: existimans haud quāq̄ fas esse, rep̄tē illos a lege diuellere, ne acrius exacerbaret. Antiochia uero cū se cōtulisset, cum ethnicis & cibū sumebat. Cōmigrantibus itaq̄; ex Hierosolymis uiris qbūdā in Antiochia: subtraheret se Petrus ab ethnicis, ne Hierosolymitanos offenderet, simul & ne iustā Paulo occasione p̄beret, se increpandi, eoq̄ castigantē hunc sustinet. Erat enim futurus, ut magistro increpito & obtriciente: ad meliora se cōferrēt discipuli. Qd̄ autē ille in facie restitit, arguit utiq̄; cōtentionē inter hos aliquā fuisse obortā. Nō enim de discipulis inter se cōtendebāt, qd̄ haud dubie illos plurimū offendisset, sed cōstat q̄ dem altercationē h̄mōi discipulis em̄dationi fuisse. Cū enim nihil cōtradiceret Petrus, perpicuū erat, pergrata illa fuisse, qua a Paulo obijcerentur.

Quia reprehensibilis erat. Nō solū erat a me ille redarguendus, sed ab alijs etiā, qui h̄mōi dispensationis causam ignorarēt: existimantibus forsān hypocrysin potius illud, & simulationē effectū, ut Hierosolymitanis absentibus cū ethnicis uisceret, p̄sentibus uero ab eos cōuiuio destitisset. Nonnulli uero sic sentiūt. Qd̄ Petrus uidelicet ea esset de causa iure coarguendus, quia cū Cornelio cibū sumpsisset, a cuius uiscendi cōmercio se ne rursus argueret, subtraxerit, subtrahēdoq̄ indignabundus obfiterit Paulus.

Quis enim ueniret qdam a Iacobo, cū gentibus edebat. Cum autem uenisset, subtraheret & segregabat se, timens eos q̄ ex circūcisione erant. Explicat & reprehensionis causam. Iacobus is dñi frater erat q̄ et Hierosolymis predicabat, utpote qui in his, episcopi officio fungeret. Ab hoc igitur nonnulli, qui ex Iudæis crederant, & si a lege penderent, dimissi sunt, ut Antiochiam pererēt. Hos postq̄ eo puenere Petrus mox cōspicatus, ueritus nō sibi periculū, sed ne illi offensa fide deficeret, se ab ethnicorū conuersatione subduxit. Huius causam esse pleriq̄ ignari. Petrum criminabantur.

Et simulatio eius consenserūt ceteri Iudæi: ita ut & Barnabas duceret ab eis in illā simulationem. Rem ipsam q̄ gesta sit, hypocrysin dicit. Neq̄ enim uoluit Petri mentē retere, quin etiā supuacaneā illos legis obseruationē, hypocrysin nūcupat, ut radicatus tollat hūc animi in legem affectū. Ceteros autē Iudæos, eos appellat, q̄ ex Iudæis in Antiochia credidissent, defugerētq̄ in-

Sed cū uidisset qd̄ nō recte ambularet ad ueritatē euangelij, dixit circūcisorū, cōmercia: Cæphæ corā omnibus. Nec te id dictū obturbet. Nō enim ad Petri condēnandi hoc grā dixit, sed ob futurū mox Iudæis p̄fectū, cū Petri quia legi in hæserat, uidissent increpitū. Perinde ac si dicat. Si ille legis de causa obiurgat, quid demū estis nos p̄p̄turi. Idcirco nanq̄ omnium hunc in cōspectu redarguit: ut id audietes, legē sectari acrius reformidarent. Cū Petrus, q̄ tam solidū esset ecclesie sustentaculū, Pauli increpatōe affectus, nil habeat qd̄ contra possit afferre uel excusare. Quidā uero nequaquā Petri eximiuū illum, & præstantē Christi fectatorem, a Paulo fuisse increpitū asseuerat: sed aliū quendā ex duobus illis & septuaginta Cæphā nomine. Ad qd̄ cōfirmandū id argumentū producit, dicens. Neq̄ enim dicebat, ut qui initio causam explicauerit facti, quia cū Cornelio sit epulatus, excusassetq̄ quia offensum aliq̄s iret, si minus circūcisioni assentiretur, ut castigatiōe iteq̄; indigeret. Sed audi uir prudentissime, neq̄ enim uel ipsi Petri asserim? quasi nesciū quid ea in re fieri oportuisset, fuisse a Paulo castigatū, sed uero discipulis subijisse conuitia, ut exemplo ceteris ad tolerantiā esset.

Situ cū Iudæus sis gentiliter uiuis, & nō Iudaice, q̄o gentes cogis Iudaizare? Vniuersis fere istiusmodi in clamat Apostolus, ueritū in quiens imitami p̄ceptorē, ecce nāq̄ & is cum esset natiōe Iudæus, cū gentilibus uiscerabat. A duerte autē quē admodū nil Petri inculset, ob legis uetustā obseruationē: sed discipulorū respectu, qui essent gentiles, sit illi iurgatus, ut qui hos fuerit ad circūcisionē hortatus, & Iudæicos sectari ritus impulerit, Erat enim hoc pacto futurus: ut eius uideretur acceptior p̄dicatio.

Nos natura Iudæi & nō ex gentibus p̄ceptores. Natura, hoc est, profelyti nō sumus, sed progenitoribus orti Iudæi, & simul cum lege educati, omiſsa pristina in qua coaluimus uita, ad Christi fidem confugimus.

Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi p̄ fidē Iesu Christi, & nos in Christo Iesu cre

Iesu credim? ut iustificemur ex fide Christi & nō ex opib? legis, p̄pter qd̄ ex opib? legis, nō iustificabit ois caro. Vide q̄ libere & nihil hēsitās oia ploquat. Nō enim inq̄ legē reliquimus, q̄ animi q̄mior: sed q̄ infirmior eēt & iporēs iustificationē largiri. Nā exeg illius opa poterat nemo, q̄ grauiā erāt, nec factū facilia. Nō opes magnitudinē, sed uilitate potit. Vt aliter. Quia nihil aiām sanctificare lex illa, sed corporis fordes diluere: ergo superuacanea esse conuincitur circūcisio. Et in progressu orationis sic inquit, periculosa est lex, & a Christo non alienans.

Roma. 3. Anima lex non sanctificabat.

Quod si q̄retes iustificari in Christo, inuēti sumus & ipsi p̄ctōres: nunq̄d Christus peccati minister est? Quæ suimus, inq̄t, relicta lege in Christo iustificari, sicuti & uos affirmatis, legē relinquere delicti loco haberi: Ob id igit in p̄ctm nos Christus cōiecit, q̄nquid eius de causa q̄ legis sunt, reliquimus oia? Fit itaq̄ ut nō solū nihil nos deus (ut ipsi fatemini) iustificauerit: sed ex eiusmodi euis omitterēdā legis persuasiōe, maiorē nobis cōdemnationē subministrarit.

Abstulit. In re sane absurda dicēdo progressus, nulla opus habuit probatiōe, sed cōtentus p̄cul hæc a se reiecit, qd̄ facere semp in his q̄ minus optanda sunt consueuit. Abstulit, dixit. Si enim qd̄ destruxi, iteq̄ hæc reuocātorē me cōstituo. Attēde Pauli p̄ditiā. Fe rebāt nāq̄ illi q̄ legē solueret, legis esse puaricatorē. Is uero lōge cōtrare se habere demonstrat. Nā q̄ legē (inq̄t) seruauit, legis est p̄uaricator: obnoxios, q̄ppe q̄ non fidē solū, sed legē ipsam transgredit. Lex enim ait, me ad fidē duxit, suafitq̄ ut se omittere: quē admodū paulo post dictū rus est. Interea uero legē ipsam cessasse affirmat & inanē esse iā redditrā, & idcirco hīc ex rebus illā adstruimus, q̄bus deleuimus ab ea deficiētēs. Si itaq̄ statuere eandē cōrēdimus, puaricatores efficiuntur: utpote quia ea statuamus, quæ sunt a deo abolita.

Lex inanis red dita a superuacua

Ego enim p̄ legē legi mortuus sum. Cōfirmat q̄bus substulerit legē modis. Ait nāq̄ p̄ grā & euangeliū legē, legi Moysi demoruius sum. Vel q̄ mortuus legi uacare: hoc est, lex ipsa q̄ mihi fuit ad Christi p̄uacua: ne amplius legi uacare, cū Moysi, tū prophetarū uerbis suafit. Si itaq̄ rursus illi intenderim: eius haud dubie transgressor fuerim. Vel interpretari hoc ipsum in hæc sententiā potest. Iubebat lex ipsa, eū q̄ legis scripta minus exqueret, & supplicijs, & nec affici. Cū ita perici ea nō possent, quantū in lege est, morte afficio. Nolim igit quippiā mihi lex ipsa inūgat, ut quantū in interest sua, mortuus sim, & aiā morti adstringar. Q̄nquid criminā dei, cū nequeā eius iussa peragere. Proinde, & corporis subierim mortē: quoad uel morti sim a lege adiudicatus. Quo igitur pacto legi intenderim animū, quæ mihi interitū sit allatura?

Leui. 26. Ezech. 34. Ezech. 21. Leui. 20. Rume. 39 Deut. 22.

Et deo uiuā, Christo crucifixus sum. Ne q̄s dixerit, q̄ pacto uiuis, cū mortuus sis: Lex q̄ dē, inq̄t, uel uiuentē me sustulit. Christus uero & si mortuū me exceperit, uicē reddidit spiritali, quia cū eo sum baptisimi grā cruci affixus. Vnde duplici mō debet id mirū uideri: tū q̄ & mortuū uiuificari, tū q̄ a per mortem uitam restituit.

Quo autē nō ego, uiuit autē me Christus. Cū (inq̄t) cruci sum Christo cōfix? baptisimū p̄dedit: Cū uero uiuo ego, q̄ in postq̄ post baptisimū uiuitur, uitā demonstrat. Viuit autē in me Christus, hoc est, nihil in me geritur quod non sit pro illius arbitrio gestū: quinimo tanq̄ dñs ille p̄propens in me omnia peragit. Quinetiā uel nostra est uoluntas demorua, uiuit uero illius: & uitam hanc nostrā moderatur. Si ergo uixerim ego in Christo, aliā quā quæ legi inſit, dego uitam, & legi sum ipse demortuus, ita ut nihil quod legis sit, queam seruare.

Legi mortuus

Quod autē nūc uiuo in carne: in fide uiuo filij dei. Quæ retuli, inq̄t, de spiritali dicta sunt uita: Nec minus uel sensibile mihi cōperies a Christo inesse. Lex enim ipsa si nequaquā seruet, oēs reddit p̄ctō obnoxios, & tormentis supponit. Nec prohibet quo minus oēs ut p̄uaricatores perdan tur, quē admodū in diluio cōtigit. Christus uero adueniens sua morte iustificatos a dānatione exemit: Quo fit, ut sensibili hac, quā in carne dicimus, uita: ob nostrā in Christo fidem, nos potiamur, quæ & nos iustos efficit, & a legis damnatione eripuit.

Qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Atqui & si pro oibus seipsum tradidit Christus, æque uel oēs prosecutus est charitate: Paulus tñ aduertens quantis nos ille exemerit malis, & q̄libus donis affecerit, charitate ipsa accensus, quod cūctis erat cōmune, propriū facit: quē admodū & prophetæ cū dicerent, Deus deus meus. Simul etiā patefacit, haud secus debere singulos deo gratias agere, ac si pro priuata duntaxat eorū salute mortē obierit. Præterdit insuper & illud, Christi uidelicet pro oibus mortē subijisse, solos tñ qui in eū crediderint, illius fuisse beneficijs ufos. Quo fit, ut q̄ legē attendit: necessaria arguat Christi pro se minime obijisse. Quo ergo pacto nō id ipse horrefcis, q̄ legē rep̄tē inanē fuisse & rātidē Christi mortē ostendit? Nota autē id dictū, q̄ tradidit seipsum, aduersus Arrianos facere plurimū, qui contra sentiunt.

Psalm. 17. 62. 117. 142. Esa. 44. 4.

Non abiicio grām dei. Concludit tandē, & inquit. Haud quāq̄ abiecerim, nec repudiārim, quam mihi deus largitus est grām: qui me sua morte nullis legis operibus iustificauit, eoq̄ nec legi animum sum adiecturus.

Contra Arria nos.

Si enim per legē iustitia: ergo gratis Christus mortuus est. Si enim lex, inquit, & salutem parare, & iustificationem poterit: gratis ergo & frustra mortē obiit Christus. Qui ideo mortuus est, ut sua morte saluos nos redderet: quos saluare lex ipsa neq̄bat. Quod si facere legi id licuisset

profecto superuacanea Christi mors extitisset. Quod si ipse asseueraueris, uides quo impietatis progressura esset blasphemia.

CAP. III. Ex fide, non ex lege sanctitas.

Sabb. v.

O Insuper Galatæ, quos uos fascinauit non obedire ueritati? Vos equidem dixerim infensatos, qui quidem fide, non lege sanctitas constat. Ex superioribus autem cum ostendisset, non ab hominibus accepisse munus illud apostolatus, hominum intercessu fidei sibi uedicasset, haberetque hos persuasos, licet uis differit. Collaturusque cum fide et lege demerentes illos primo appellat. Nec tanquam ipse lege puaricatus, sed pinde ac illa innoxius obseruasset, id dixit. Neque enim simpliciter fratres stultitæ arguit, reus futurus est; sed quod frustra, & sine causa. Galatæ uero iure optimo infensati sunt dicti: quia tot bona, animo & cogitatione haud quamquam completerent, inanemque & superuacaneam reddiderint Christi mortem. Aduerte autem quæadmodum post multa indicia & argumeta, illis consueuit: moxque & offensos forsitan mitiget. Neque enim dixit, quos uos seduxit, sed quos fascinauit: hoc est, quos inuideat: arguens ob inuidiam potius & inuorem, non cura & prouidentia, non nullis illis, legi esse obtemperatum, persuasisse. Neque id egisse tanquam quod deesset mox suffecturi, sed ea quæ sunt uel certiora immunitat. Sic enim facere consueuit inuidia. Neque ut eiusmodi sunt, ad ea illi peruenirent & legem sedentur.

Ante quos oculos Iesus Christus proscriptus est, & in uobis crucifixus. Constat sane Hierosolymis fuisse Iesum cruci affixum: cur ergo ante horum oculos ait, & in uobis in patibulo hinc fuisse sublatum? Quia fidei oculis longè acrius hic conspexere: quam qui sentes fuerit & conspiciat sunt. Illos namque perierit: ex eo corporali aspectu, nihil reulere utilitatis: Hi uero quæ nequam oculis conspexerunt, per fidem longè melius sunt contemplati. Proscriptus itaque Christus est prædicatione, depictus est & designatus: ut uero prædicationi fidei præbentes, perinde ac præsentem uiderent. Enim uero Galatis hæc & in laudem, & in uituperatione cõcedunt. In laudem quidem: quia tanta cum certitudine quæ de Christo sunt dicta, exceperint. In uituperatione: quia ab eo quæ nudum per fidem uiderunt ligno suffixum & mortuum deficientes ad legem profugerint. Vide ut Paulus, cæteris omisissis, crucem in mediis deferat, ut hanc attendant & sectentur fideles, non legem.

Crucem potius animi affert.

Nec solum uobis uolo discere, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Cum longior oratione audire uos pigeat, nec diuine dispensationis contemplari magnitudinem: breuius uerbarum, & ad breuia hæc uelim respondeatis. Vnde sanctum hinc spiritum accepistis, ut uirtutes, & signa operari: Nunc ex legis operibus, an fide? Id sane liquet, quæ ex fide. Nam quando uel legi uos ad hæc sitis: spiritum careratis, & uirtutum eiusmodi eratis expertes. Quo ergo pacto fidei prætereunt, legi nunc ad hæretis.

Spiritus est si gna ædere.

Sic stulti estis: ut cum spiritu ceperitis, nunc carne cõsumamini. Opportune rursum in hos conuicia cõgerit. Nam cum indies sit aliquid semper uirtuti ad tendendum: non modo nil quidpiam adiecit, sed defecisse potius quam perfectisse uiderunt. Est enim spiritus, signa ædere, nec antea ædebat: Carnis autem circūcisi, quod demum nunc maluitis. Neque cõsumatis inquit, sed cõsumamini, arguens eos in legis more irrationabili animantium ab instructoribus his qui circuncisionem edoceant, comprehensos & circūcisos.

Hæretici potius nitentiam tollentes.

Tanta ppeffus estis sine causa, si tunc sine causa. Multis tetratioibus Christi ob gratiam uexabant, quod dat intelligi, cum tãtã tolerastis, pinde ac si dicat. Si fueritis circūcisi, superuacanea nobis futura sunt suscepta certamina: & tot emeritis pmissis fraudaritis uos sectatores. Moxque ut illis ad penitentiam spem reditus pbeant: & si sine causa infert, tanquam id dicat, & si liberit respicere, haud quamquam inanes erit uestri ante hac suscepti labores. Pudeat ergo hæreticos, qui penitentiam tollunt: quique hinc & sic cõfessores essent, & martyres, non tamen lapsos respuit Paulus, sed pelliciet leniter & admittet.

Qui ergo tribuit uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis: ex operibus legis an ex auditu fidei? Deus inquit, qui uobis spiritum præbet, ut & futura prædicere & linguis loqui possitis, uel signorum in uobis & prodigiorum exercet uirtutes: nunc propter legis opera hæc mira inducit? Perinde ac per uos sit, opera hæc facitantes, propitius redditus. An per fidem, quæ ipsi in Christo iam prætulistis? Liqueat sane, quia ob fidem. Cur ergo hac derelicta, quæ uos gloriosos effecerat: ad legem abolitam & obsoletam, nunc diuertistis?

Gene. xv. Roma. iij. Abraham ex fide iustificatus.

Sicut scriptum est. Abraham credidit deo, & reputatus est illi ad iustiam. Oportuit, inquit, uel maxime ex his per uos æditis signis, fidei uirtutem per noscere, at saltem ad uestrum conuertere oculos progenitorum. Abraham dico, cuius magna apud uos ratio: cõperietis ex fide iustificationem. Si itaque qui ante gratiæ tempora fuit ex fide iustificatus: longè magis qui gratia sunt hac ipsa dignati, uacare fidei debent, non legi.

Cognoscite ergo quæ ex fide sunt: hi sunt filij Abraham. Cum uereret illi, ne lege omissa, a patriarchæ excideret propinquitatem, quippe qua mixta in modum ducerent: longè contra rem fore nunc patefacit. Fide uidelicet Abraham potius filios reddere, qui se consequuntur.

Gene. 22.

Prouidens autem scriptura, quæ ex fide iustificat gētes deus, pronuntiavit Abraham, quæ benedictum in te oēs gētes. Ostendit eos esse Abraham filios qui sint fidei sortiti. Producit ite ad eam cõfirmatam ex sacris literis testimonium illud, uidelicet quod te gētes sunt benedicendæ: hoc est, quod fide tuam imitantur.

Abrahæ filij qui fides lege potest.

bunt. Arguitque fide lege uetustior, utpote quæ Abraham ipse, antequam esset lex cõdita, iustificasset. Et propheta: uaticinio geri quæ sine iustitia nacta sunt & cõsummata. Prouidens enim inquit scriptura, uel ait, deus ipse quæ lege tulit: non ex lege, sed ex fide prædestinavit iri hominem iustificatum. Neque re uelant dixit, sed pronuntiavit, ut intelligas & Abraham iocunditati fuisse iustificandi hinc modum, & quæ res hunc exitum habitura esset, optasset.

Deut. xxxij.

Igitur quæ ex fide sunt, benedictum cum fidei Abraham. Cum obturbarent illi, & formidarent, ne maledictione obstringerent, si in lege non permanissent. Erat prope sacris literis id demãdatur. Maledictus quæ non in legis preceptis scriptis. Longè aliter se habere ostendit, benedictos scilicet fore, quæ lege relicta, ad fidem cõtulissent. Sicuti & fidelis Abraham ex fide hac benedictionem accepit.

Deute. 27. 28.

Quicquid enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt. Scriptum est enim: Maledictus ois qui non per maledictum & iustior redditus est & benedictio affectus, quæ nodum esset illa lege tradita: Nunc uero uelim Abraham & iustior redditus est & benedictio. Aperit itaque in ostēdas, quæadmodum post traditam legem, fides ipsa & iustus efficiat, & benedictio. Aperiit itaque in sententiæ: apostolus, quæadmodum constat illa benedictio, & iustificandi de se munus præstare: lege peccati causam esse, & maledictum. Nemo enim inquit, facere potest, qui sint hac lege cõscripta: Qui peccati causam esse, & maledictum erit obnoxius. Fidei ergo erit officium, benedictionem hac impartiri. Cum igitur nulla sit proposita noxa, frustra uos formido subibit, si a lege deficiatis, execrationem hæc promereri. Quin potius maledictione succubitis, si lege utimini, ut quæam nequeatis implere.

Lex peccati cã.

Quonia autem in lege nemo iustificatus apud deum: manifestum est, quæ iustus ex fide uiuit, lex autem non est ex fide, sed quæ fecerit ea, uincit in illis. Ostendit igitur lege execrabiles reddi hoies, & maledictioni subesse. Fide uero benedictiones accumulari. Nunc plane demonstrat, fide ipsam, uel solam iustificandi in se habere uirtutem, & Abacuc dicentem inducit: Quia ex fide, non a lege, uicturus est iustus. Lex namque non solam exigit fidem, sed opera. Recte autem apud deum dixit: Nã apud homines iusti forte credent, quæ in hæc serint: quales pharisæi fuerit, quæ se in hominum cõspectu iustiores præderent. Lex itaque, cuius ob eius difficultatem haud quamquam iustificaret, & nos execratione obstringeret: ac cessit gratia, facile ad iustitiam iter ostendens, quæ & iustificati benedictionem assequimur. Patet ergo non solum ante traditam legem, fidem ipsam benedictum & iustificandi uim habuisse: sed post conditam magis ac magis eandem seruasse.

Lex a fide quo modo differat. Abacuc. 2.

Christus nos redemit de maledictione legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus ois qui pendet in ligno. Ne quis forte hinc in modum occurrat. Anterior equidem id uerum esse, ut execrandus sit, qui legem non exequat & fide iustificandi habere facultatem: Verum unde id liquet, maledictionem esse sublatam? Veror namque non cum semel legis subierimus iugum: & ipsi sumus maledictioni obnoxii. Ostendit itaque Paulus, maledictionem hæc per Christum, pretio depeso, fuisse solutam. Et ut in se eiusmodi obsecratione cõficeret: a legis maledictione nos redemisse quod ipse quidem defugerat, utpote quæ legem adimpleuit. Et nos ipsam subiimus, quæ legem nequiuimus. Nec secus Christus nobiscum egit, quæ alius quispiam, quæ morti damnatum insons ipse, & innoxius eximat: ne capite ille plectat, malens ipse pro eo mortem obire. In se itaque Christus maledictionem adsciuit, ut in ligno pependit, & soluit eandem, quæ haud dubie nobis impedeat pro lege non adimpleta: cum ipse nil esset subiectus, ut quæ legem impleuerit, & peccati sit expertus.

Deut. 21.

Utinam uobis benedictio Abraham fieret in Christo Iesu. Propterea inquit Christus est. Maledictum effectus, ut in gentibus, hoc est, his qui lege non uterentur, innotesceret Abraham benedictio. Et ea uidelicet quæ fieret, & fide, & in Christo Iesu, hoc est, in femine Abraham. Quæadmodum scriptum est: Quonia in femine tuo benedictur, id est, in Christo qui ex te secundum carnem est ortus, in Christum scilicet credente.

Christus maledictus effectus, ut in gentibus innotesceret. Gene. 22.

Ut pollicitatione spiritus accipiamus per fidem. Eo, inquit, collata est gentibus benedictio: ut spiritum per fidem accipiant. Et quoniam nequit quæ adhuc maledictio essent obnoxii, hinc excipere spiritum per Christum maledictis abolitis, benedictionibus donatur. Deinceps per fidem iustificati, spiritum promissa accipiunt. Nam ea quæ Abraham sit pollicitus deus, spiritalia esse intelligit Paulus, & eadem nobis esse nunc tradita, benedictione scilicet, & reliqua bona.

Fratres secundum hominem dico. Quos superius dixerat infensatos: nunc fratres appellat. Illud enim austerioris & duri: hoc mitigatis & placidi. Humanum, inquit, sum uobis exemplar aliquod allaturus. Tamem hominis cõfirmatum testamētum nemo spernit, aut suporinat, Abraham dicta sunt promissiones & femini tuo. Non dicit & feminibus, quasi in multis, sed quasi in uno & femini tuo, quæ est Christus. Hoc autem dico testamētum cõfirmatum a deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irrita facit ad euacuandam promissionem. Fide nititur patefacere, ueluti testamētum aliquod, esse ex lege uetustior, nec iure huic legem præponi, unde & exemplum inducit. Si homo inquit, est, aliquid addit. Longè ergo a deo id magis erit seruandum. Is namque Abraham testamētum instituit, ut eius ex femine prodiret gentibus benedictio, Abraham autem semen est Christus. Nec feminibus dixit, ut Abraham futuræ plis intelligi de posteritas, quæles Iudæi fuerit Israelitæ: sed femini singulari numero prulit.

Exo. 15. 20. 22. Fides testamētum aliquod

Semen Abraham hæc uobis prulit.

protulit, quod est Chrus. Quo ergo pacto id testamentu conuentionu dico: & promissa, pote- rit lex irrita facere, ne in Christo gentes benedicat, sed potius in legis mandati. Id namq; quid aliud esset, q̄ superuacaneã dei reddere promissione, quod plane absurdum est.

Nam si lex lege hæreditas, iã nõ ex promissione. Abraham autẽ p̄ re promissione donauit deus. Si lex (in q̄) benedictionẽ largitur, utã q̄ & iustitiã facit hæredes, pollicitatio ergo ad Abrahã illa infirmior erit, & nullius momẽti, qđ tñ lãge est secus. Nã qđ pacto lex ipsa, qđ fuit posterior, qđ ante se fuerit, irritu fecerit & inane testamentu: Secundũ autẽ hominẽ dico, hoc est, humanis ni- tor exemplis: quã si nequeant cũ diuinis co. mparari, nil mirum.

Quid igitur lex? Propter transgressionẽ posita est. Cũ fidẽ laudibus extulisset, ostẽdissetq; hæc uetustate p̄cedere: oboritur tñ ea ex re obiectio quãdã hmõi. Cur igitur lex tradita est, si fi- des erat antiquior, & benedictionẽ donabat? Responderitãq; nõ frustra id, sed p̄ uariationẽ gratia fuisse effectũ, ut pro frenis esset lex illa iudicis, qđ hos uel à mandatorũ quorundã transgres- su & si non omniu, prohiberet. Recte autẽ dixit, adiecta est, ut legẽ arguat haud quaã ut princi- palẽ fuisse indictã, sicut promissiones fuere: sed tanq̄ interiectã multã: p̄ uariationẽ de cau- sa, ut iudex os saltem, uel à paucis coerceret transgressibus.

Donec ueniret semen cui promiserat. Nec tamen data est in perpetuũ lex: sed ad Christi usq; aduentũ, cui promissum est fore, ut in se gentibus benediceretur. Si igitur quoad Christũ aduenerit, lex tradita est, quid ultra illam sectaris?

Ordinata per angelos in manu mediatoris. Data (inquit) lex est, & angelos: in teruẽtu ad- ministrata, id est sacerdotũ siue ipsoꝝ angelos. Nã & tubas illas, & tonitrua, & reliqua signa an- geli ministrabant: in manu mediatoris, hoc est Christi. Ostendit p̄ terea qđ legẽ fuisse à Chris- to latã: quo fit, ut habeat eiusdem abrogandi, quam & condiderit, facultatem.

Mediator autẽ unius nõ est, deus autẽ unus est. Christus itaq; inter duo quẽdã est mediator, deũ uidelicet & hoies. Intercessit em̄ utriusq; pace cõposita, & bello soluto, qđ hoies aduersum deũ susceperãt. Nã eo ex tẽpore, quo humanã sibi uniuertaturã, pacẽ cõfecit, inimicitia qđ ex car- ne peccati oborta est, mirũ in modũ tẽperata. Quocirca cũ & mediator hic sit, & dissidentiu cõ- ciliator: perspicuũ est non legẽ hunc attulisse, sed salutem.

Lex ergo cõtra promissa dei: Absit. Si promissionibus benediceret, inquit, lex uero male dictionẽ inducit, & hanc ut ratã admittimus: inquit, profecto ut eadẽ hæc dei promissiones dis- soluat, quã benedictionẽ attulerint, quod uelim equidem procul abesse.

Si em̄ data est lex, qđ possit uiuificare: nere ex lege esset iustitia. Tunc em̄ lex esset fide uali- dior, hominẽq; iustificaret, & benedictionẽ impartiret: si uita ac salutis cõferendã potestatem haberet. Nunc uero morte potius afficit, qđ queat quempiam a peccatis eximere. Quo ergo pa- cto hæc fidẽ poterit superare: cũ fides ipsa baptismi ob grã uiuificandi uim habeat, benedicen- diq; iustitiam impartendi.

Sed cõclusit scriptura uniuersa sub pctõ, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credenti- bus. Nequiuit lex (inquit) à delictis hominẽ liberare, quin potius ad declinandũ cooperabat: ut homines sub peccato concluderent. hoc est, ut eos deliquisse argueret, cõpelleretq; ad pecca- ti ueniã deposcendã, & ad Christũ confugere, qui hanc possit p̄stare. Si quidẽ iudicis, qđ pec- cata minus pernoscerent, neq; cõsequendã remissionis desiderio tenerent, legẽ dedit, qđ illos & intercluderet urgeretq; & angeret magis redarguendo, & peccatis ostẽderet esse obnoxios, im- pelleretq; modũ aliquẽ inuestigare: quo fieri posset, ut ueniã assequerent, quã fides ipsa in Chi- stũ suppeditabat, quã & ipsi iustificamur, & benedictis afficimur.

Prius autẽ qđ ueniret fides, sub lege custodiebamur, cõclusi in eã fidẽ qđ reuelanda erat. Lex (in q̄) securitatis plurimũ his afferebat, qđ sibi subicerent, & sub eius essent tutela. Nã & prauis hos facinoribus coerebat, & erat his parietis loco: ut pote qđ homines quasi uallo includeret, & ad ipsam impingeret fidem. Quo pacto id fiet dicet aliquis: Nempe quã lex hæc cũ his aperiret de- licta, & si nequiret ab his quenq; eruere, necessario fidẽ significat hoies iustificare: qđ & si erat oc- cultior, reuelata est tandem, cũ in carne manifestatus est deus.

Itaq; lex pãdagogus noster fuit in Christo: ut ex fide iustificemur. Nã quẽadmodũ ado- lescentẽ a quauis nequitia pãdagogus tutatur, & liberat, instituitq; ut p̄ceptoris doctrinã atten- sus accipiat: sic lex ipsa, qui sub se essent, ad uirtutẽ formabat, & ad Chm̄ qui p̄ceptor est & ma- gister, delicta coarguendo deducebat, reddebatq; promptiores: ut eũ cõquirerent, qđ peccatis ue- niam daret, & iustificaret ex fide. Pudeat ergo quilegem obtrectant: quando nec pãdagogus p̄ceptor obstitit, nec lex sit uetus nouã contraria.

Hi ubi uenit fides, iam nõ sumus sub pãdagogo: oēs em̄ filij dei estis per fidẽ, quã est i Chri- sto Iesu. Postq; inq; fides aduenit, qđ hominẽ reddit perfectiorẽ, nil ultra pãdagogo subijci- mur, qui sumus per fidẽ perfectionẽ adepti, & infantia ipsam excessimus. Quod autẽ sumus ex fi- de perfectiores: patet ex eo, qđ ob nostrã in Chro fidẽ, dei efficitur filij. Qui autẽ fuerit, ut in dei filiu susciperet dignatus: nil prorsus uel i perfectõ, uel ifans putãdus est. Eo fit, ut ridiculũ uideat ut qui

Lex cur tradita.

Exodi. 20. Lex a Christo lata, ab eodem abrogari pos- tuit.

Ephes. 2.

Lex parietis loco erat.

ut qui iam in uirtũ euaserit, pãdagogus sit legi obnoxius. Neq; em̄ secus id uideret, qđ si ubi dies il- luxit: lucernã quis inuenerit non solẽ. Attende autẽ quẽadmodũ superius patefecit Abraham filios fidem efficere, nunc dei, adeo illa ualet uirtus.

Quicunq; em̄ in Christo baptizati estis, Christũ induistis. Cõfirmat quẽadmodũ dei fi- lij sumus, & baptismi ob grã. Neq; em̄ dixit, quotquot estis baptismõ abluti, filij estis dei esse- ti, sicuti subsequẽs ordo poscebat: sed qđ magis tremendũ, Christũ induistis. Nã si Christũ in- duimus dei filiu, ei qđ sumus affimiles redditi: in unã haud dubie sumus & consanguinitatẽ deue- ti & speciem, gratia id assecuti, quod illum constat esse natura.

Non est iudæus, neq; Græcus: nõ est seruus, neq; liber: non est masculus, neq; fœmina: Om- nes em̄ uos unũ estis in Christo Iesu. Eos (inquit) uel singuli, qđ baptismi sunt aqua perfusi, priuatã abiecerẽ naturã, & manu oēs & figurã accipere, & formã. Nec angeli cuiuspiã, sed do- mini, Christũ in se p̄ferentes. Fit itaq; ut unũ sumus oēs in Christo Iesu: hoc est, in quantum unam sortiti sumus Christi nobis iniectã figurã. Vel quia cũ oēs unũ sumus corpus effecti, Christum unicum in caput habemus, ac duem.

Hi autẽ uos Christi: ergo Abraham semen estis, secundũ promissionẽ hæredes. Quoniã dix- it superius Abraham semen, in quo uniuersã gentiu nationes benedictionẽ assequerent, Christũ esse: cui & promissiones sunt factã: ostenditq; & nos Christi formã fortios, concludens inq; t. Estis ergo & uos Abraham semen: unde & futuri hæredes benedictionis promissã. Cur ergo legẽ attenditis, qui benedictionẽ huiusmodi, qua Christũ induistis, iam assecuti: propterea qđ & Abraham semen effecti?

Ico autẽ, Quanto tẽpore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cũ sit dñs omniu: sed sub tutoribus & acõtoribus est, usq; ad p̄finitũ tẽpore a patre. Testamento nã- qđ mandauit pater, uti bonoꝝ administratione ad ætatem usq; legitimã abstineret: huic uoluntati parendum omnino est.

Ita & nos cũ essemus paruuli: sub elementis mudi huius, eramus seruientes. Paruuli nõ æ- tate, sed diuina scientia. Elementa autẽ mundi: neomenias & sabbata dicit. A solis nãq; & lunẽ de- cursu, dies nobis hic cõstat. Fit itaq; ut qđ nos hoc tẽpore, et his elementis sub lege ducit, paruulos reddant. Cũ uero in uiros euasimus perfectos quidẽ & dei filios sunt facturi, & dñi p̄sidentes, ac dños. Sciẽdi autẽ ab initio deũ adoptionẽ hãc (id em̄ designat, cũ hæredes dicit) uoluisse largiri: sed nostra paruit, haud quaã diebus dixit sumus subiecti, sed sub mudi elementis constituti: ut ma- iori afficiã uerecundia, qui legi adhuc in hærendum cõsenserent. Nonnulli autem elementa, scrip- tam & inductã legem dixerẽ.

Hi ubi uenit plenitudo tẽporis, misit deus filiu suũ factũ ex muliere, factũ sub lege: ut eos qui sub lege erant redimeret: ut adoptionẽ filios recipere mus. Cũ interea, inquit, paruuli essemus sub neomenijs eramus, & sabbatis. At cũ p̄finitũ in carnationis Christi tẽpus aduenit, quis malo- rũ omniu specẽ delinquendo excessit hũana natura: erat tñ cõciliatore opus. Misit itaq; deus fi- liu suũ, hoc est, placitu illi est, ut filius aduẽtaret, factũ nõ per mulierẽ dixit, ne occasione inueni- ant qđ per uirginẽ asserit, tanq; p carnale aliqđ, dñm processisse in mundũ, id falso oino existimã- tes: sed ex muliere, hoc est, ex ipsius mulieris sub stãtia, corpus accipientẽ uirginis uteri fructũ prodidisse. Factus est autẽ sub lege, quã & circũcisus est, & oia adimpleuit. Est p̄ terea maledictõis immunis, ut nos a maledictione erueret, & adoptionẽ offerret. Reciperemus autẽ dixit, ut ostẽ- deret cõciliat hanc nobis esse ad iudicatã, & debitã: tãtũ minus ob infantiam nostram & par- uitatem nobis hæc traderetur. Promissa namq; Abraham hæreditas, illa adoptio erit. Filius nimi- rum in hæreditatem succedit.

Quoniã autẽ estis filij dei, misit deus spiritu filij sui in corda uestra clamantẽ, Abba pater. Itaq; iam nõ est seruus, sed filius. Quod si filius, & hæres per deũ. Vnde dicit aliquis, perspicuũ est deũ nos in filios adoptasse: Tunc sane & primũ hoc ipsum significauit, cũ Christũ dicit nos in- duisse, qđ dei sit filius, itidẽ & nũc patefacit quia spiritu accepimus qui in cordibus nostris diu- nitus attrẽctatis, nos deũ patrẽ appellare edocuit. Quod fieri nõ poterat, nisi essemus adoptioẽ dignati. Quocirca cũ filij sumus nos & hæredes, nõ rei alicuius inanis & friuolã, sed dei ipsius: & partienda nobiscũ unigenito hæreditas sit: cur serui efficitur & plane repudiamus, quã nos in adoptionem deduxerat fidem, & cur legi uacamus?

Sed nũc quidẽ ignorantes deũ, his qđ natura nõ sunt dei, seruibatis. Hæc in eos intẽdit, qđ ex gẽtibus creditissent, arguẽs dieꝝ obseruationẽ idololatriã esse, & hos quidẽ longe magis qđ olim peccato obstringi. Nã quondã, inquit, deũ ignorabatis, ut pote qui mentis caligantibus o- culis in errorẽ deducebamini: quo ducti soli inseruistis ac lunã, qđ procul absunt a diuinitate na- tura. Nunc uero post cognitã ueritatẽ, dies & tẽpora obseruando, nihil per uos aliud agitur, ni- si qđ elementis cultus p̄statur, quo sane deterior erit quãdam impietas.

Nunc autẽ cũ cognoueritis deũ, imo cogniti sitis a deo: quomõ cõuertimini itẽꝝ ad infima & egena

Alia nouam. Baptismo ab- luti p̄stãtã ab- scere naturã & induerunt fi- gurã & formã nouam.

CAP. III.

Elementa mudi quid Paulus uocet.

Adoptiã a patre, et coheres des filio facti.

Diem obser- uatio idololatriã est.

egena elemēta, qbus denuo seruire uultis. Nūc, inq, & deū nostis, qn potius haud quāq hūc uestro labore uel cōpentiū habetis uel cognouistis: quippe q nil prorsus à uobis fit cōquistus, sed uos ille profundiorib⁹ degētes in tenebris, & q̄siuit enixius & suscepit, Cognitos autē dicit à deo hoc est, susceptos. Cur ergo ad egēna & infirmiora hęc elemēta uos ipsi rursus cōuertitis: Hoc est, q̄ nihil uirū habent ad bona illa æterna uobis propōita cōferenda: neq; spiritaliter quēuē ullo pacto prodesse. Accedit p̄terea q̄ uita sunt & sensu carētia, & idcirco hęc egēna appellat & infirmat: et tēti Græci philolophi ægre id dictū ferāt, q̄ elemētris tribuit uita. Eniuero apōstoli illi fallaces legē p̄inde uindicaturi, dieq; obseruatiōes induxerāt: Paulus uero & prudenter quidē idololatriam eam rem dicit, quam uel lex ipsa prohibeat. Fit itaq; ut legi apertissime aduerferentur, qui eiusmodi edocent.

Græci philoso phi.

Accomētia.

Dies obseruatiōis & mēses & tpa & annos. Hęc sane sunt argumēto nō mō apōstolos hoc ce circūcisionē hanc prædicasse: sed festos & celebres dies, & neomenias in super induxisse.

Timeo ne forte sine causa laborauerim in uobis. Aduerte Pauli charitatē, salētibus illis & nutabundis ipse timore afficit. Ne forte autē cū ait, illos p̄tendit undis adhuc superlabi & fluctibus, nec penitus naufragio emeruisse. Quod si emergere tandē liberetur, spem afferit, haud quāq labores inanes fore, quos in eis instituendis suscepit. Perinde ac si dicat, recordamini quantum ipse in uobis formandis insudauerim, & ita uos gerite, ne frustra uidear insudasse.

Estote sicut ego, q̄a & ego sicut uos. Iudæis hęc loquit, q̄ in Christū crediderāt, me inquit ens imitami, q̄ olim fui à uobis nil alienus. Vt pote q̄ in lege tutāda erāt feruētior. Nūc uero illa omīssa, oro fide, proq; Christo ipso decerto, uelim igitur & tales nō esse, qualis sum ipse.

Frates omnes ex baptismo.

Frates obsecro uos, nihil me læsistis. Cū acris uos inceslisset, nititur eos aīos mitigare, Nil em̄ uel uehemētior increpatio, uel nimia indulgētia cōferūt utilitas. Et ideo hos frēs appellat, ut baptismi simul acceptā grām recordent, qua oēs fraternū sumus nomē adepti: ut q̄ ex deo simus unico patre progeniti. Excusat p̄terea nō odij grā se intulisse q̄ dixit, Nihil em̄ me inquit læsistis, quin potius honoribus estis & gratis operibus estis. Qui igit̄ credi p̄t, ut inimicitia & maleuolētia cā hęc uobis obiecerim: de qbus ut b̄fimeritis eē uideret, tātū curā suscepim: Scitis autē, q̄a ob infirmitatē carnis euāgelizauit uobis iā pridē, & tentationē uestram in carne mea nō spreuistis neq; respuistis. Nostis (inq) quēadmodū p̄ carnis infirmitatē, hoc est, per discrimina & seditiōes uobis euāgelij prædicauerim: nec uos me periculis diuexatū cōtēpseritis, nec tentatio meæ carnis, hoc est, p̄secutionis & plagæ, & alia pleraq; istiusmodi uos aut offēdit, aut induxit, ut me cōtēptui haberetis. Tacite etiā ad uerēcundiam eos impellit, cū aperit quanta sit ipse illos gratia ad uerfarijs mala perpeffus.

Sed sicut angelū dei excepistis me, sicut Iesum Christū. Tantopere, inq, me honorastis, ut potior qdā homo sit, & præstantior apparerē. Quo ergo pacto non absurdū uideri debet, si p̄secutionibus me tūc tēporis, & malis plurimis afflctū: haud fecus excepistis mihi offēsi, q̄ angelum quempiam, uel Iesum ipsum excepistis: Nunc uero necessaria consulētis & lōge decentia, hostis ducitis loco, nec ultra admittitis.

Ubi est ergo beatitudo uestra. Hæret hoc loco & obstupescit, ubi uestra est inquit beatitudo: hoc est, quo illa oīa abscēssere, qbus ob uestrā in præceptorē beneuolentiā, prædicabāt cuncti beator. At qualis nunc illa est, & quo tandē redacta beatitudo: Quandoquidē animaduertit uos longe contra hoc tempore erga me esse affectos.

Salutarum in Paulum sum/ ma beneuolētia.

Testimoniū em̄ phibeo uobis, q̄a si fieri posset, oculos uestros eruissetis & dedisset mihi. Potiorē me, inquit, uestris oculis ducebatis, apud uos prædicantē. Vnde igitur eo res recidit, ut haud fecus q̄ hostē me suspicemini: Esset itaq; id plane absurdius: ut is cui tantus fuisset per uos honor delatus, hęc uobis in fēso animo diceret.

Ergo inimici uobis factus sum uerū dicens uobis. Aliā nullā, inquit, inimicitia uideo & maleuolētia causam, nisi q̄a uobis uerā prædixerim coarguerimq; tanq; corruptos, nec recte de dogmate sentientes. Et unde maiorē à uobis beneuolentiā fuissem promeritus, quia sum apd uos curatoris officio functus, odium * peperit.

Illas acq̄siuit.

Emulanti uos nō bene, sed excludere uos uolunt, ut illos æmulemini. Est sane recta æmulatio quæ dā, cū q̄s alterius scētat uirtutē. Est & iniquior alia, cū studet quispiā proficiētē a uirtute & bonis actionibus propulsare. Vēstri itaq; seductores omni studio excludere uos cōnituntur. Hoc est, & perfectiori Christi statu atq; scientia deturbare atq; eiicere, & in imperfectā cōiungere legis conditionē, ut ipsis honores tanq; præceptoribus deferatis, & se imitemini more discipulor. At ipse longe aliter sentiebā, quippe quēllē uos illis potius esse ad perfectiōem instructores. Quod utiq; est, cū apud uos essem, esse cū. Id ipsum in subsequētibus patefacit.

Recta æmulatio.

Bonū autē æmulamini, in bono semp & nō tantū cū p̄sens sum apud uos. Vides quēadmodū etiā aperit fuisse hos quidē omniū ad perfectiōem assequēdā imitatores, cū apud eos p̄sens esset apōstolus: post eius uero discessum, hos esse in hęc mala prolapsos. Sunt itaq; inq, illi beatiōres, q̄ uel p̄sente uel absente doctore, quæ recta sunt sentiunt.

Filioli

Filioli mei, quos itez parturio, donec formet̄ Christum in uobis. Matrē imitatur profi filijs trepidantē. Corruptis (inquiens) Christi formā, quā in uobis ipsi baptismi ob grām ex ceperatis, unde & iterato generādī estis & reformādī: quousq; in uobis Christus formet̄, hoc ē, Christi in uobis immoret̄ forma, & ex eo formemini. Parturio autē itez, id est, rursus instruēdo uos pario: quod & quadā parturitiū desumpsit metaphora, quæ cū labore ingenti, & summo discrimine pariunt̄ liberos. Filios autē eo appellat, ne uel hoc pacto de sua desperet salute. Quod autē Galatas apōstolus parturiri rursus, & lapsos integro formet̄: facere cōtra Auatianos uidetur, qui nullam admittunt ex pœnitentiā correctionem.

Apostolus Galatas iterū parturētis quomō

Telle autē esse apud uos modo & mutare uocē meā: qm̄ cōfundor in uobis. Hoc est, in luctū & euilatus hęc uerterē uocē. Hæreo nanq; & in ambiguo sum, quid nā sim de uobis dicturus. Nā cū per deū essetis eo iā celsitudinis prouecti, ut uel pericula militū strenuorū more, pro fide adiretis impauidi, ob idq; uel miracula ederetis & signa: nunc tandē sitis hęc legis utilitatē abdu cti. Vellē itaq; eā ob causam uel præfens uicē uestrā de flere. Solemus em̄ ad lachrymas declinare, cum nil adnitendo molimur.

Legis utilitas

Dicite mihi quid sub lege uultis esse. Postq; hos satis mitioribus uerbis demulsi leniuitq; ad contentiones regreditur, palām facturus, nec legē ipsam exigere hanc sui à nobis obseruatiō nē. Vnde dicit mihi, inquit. Rectē autē uultis dixit. Neq; em̄ id res deposcebat, sed q̄a essent hi in lege adstruēda & obseruāda nimij pertinaces. Legē uero dixit Genesim liberā. Solem em̄ apō stolus, uetus omne testamētum, legem dicere.

Gene. 24.

Scriptū est em̄, qm̄ Abraham duos filios habuit, unū de ancilla, & unū de libera. Dixerat supra, Abraham filij estis, & qm̄ haud quāq; pari erant Abraham filij dignitate: siquidē ex serua alter, alter esset ex libera genitus: ostēdit hoc loco nō solū filios dei Galatas esse, sed tales etiam qualis Abraham ille fuit ex libera ortus & generosus, adeo uos (inquit) fides excepta nobilitauit.

Frates omnes ex baptismo.

Sed is q̄ de ancilla secūdū carnē natus est: q̄ autē de libera p̄promissionē. Cū hos Abraham filios nuncupasset, & q̄ minus credibilia sunt, uisus sit dicere. Quippe q̄ nec ex Abraham sunt secūdū carnē progeniti, nec eius sunt filij: nunc subdit, nec Isaac ille Abraham propinquior filius secūdū carnē est ortus. Qui em̄ fieri id poterat, cū Abraham esset natura demortua, & Saræ uulua cō clusa: Sed dei uerba atq; promissa hanc procrearūt. Ismael uero naturæ sequela & Abraham nondū tanta ætate prouectio, & nullis dei pollicitatiōibus: est ex ancilla susceptus. Id utiq; scdm̄ carnē designat. Veritatē q̄ est scdm̄ carnē profectus: & seruitute obstructus est, & ab hereditate mox alienus. Is uero q̄ haud quāq; duxit a carnē originē, dñs est & hæres. Quid igit̄ impedit qn̄ & uos ipsi & si minus estis scdm̄ carnē ex Abraham p̄creati, dici Abraham filij iuræ possētis: Quippe q̄ ex baptisimi uerbis, dū sacrosancta illa ablutiō fit, enuntiat̄: formati estis, & orti.

Ismael ex ancilla susceptus.

Quæ sunt p̄ allegoriā dicta. Hoc est, ex Abraham nō mō historia hæc hmōi p̄ferunt, sed & alia quæ dā designant, & ideo per allegoriā sunt dicta, & aliū quendā in sensum hūc præter interpretantur. Erant nanq; prisca illa in præsentium figuram edicta.

Hęc em̄ sunt duo testamēta, unū quidē in monte Syna in seruitutē generās, quæ est Agar. Syna em̄ mons est in Arabia, q̄ cōiunctus est ei, q̄ nūc est Hierusalē, & seruit cū filijs suis. Quas duas has dicit: Eas quidē q̄ ad noui & ueteris testamēti interpretationē inducunt. Quo pacto? Per Agar nimij uetus illud interpretat. Cōiunctus autē est Hierusalē, hoc est, uicinus est, & con tiguus. Vel q̄a inferiori Hierusalē cōparat, & similis est, & proportione quadā illi par, & pro ea accipitur. Proinde una utriusq; sit facies. Quēadmodū igitur & serua erat, & ad seruitutē illos ge nerabat, sic & lex ipsa, q̄ ex mōte Syna, alias Agar uocitata, & nūc Hierusalē ipsi p̄simili, prodijt, in seruitutē gignit, q̄ sibi obtēperat. Erat nanq; lex hæc seruilis admodū & illiberalis. Quādoqui dē uirtutē corruptibili cōpensabat mercedē: hoc est, recta opera terrenis bonis donabat, & eius imperio a nequitia & improbitate cruciatus & pœnæ formidine declinabat.

Agar lex uetus

Lex seruilis erat.

Illā autē quæ sursum est Hierusalē, libera est. Agar quidē in hmōi cōiunctur figura. Vide autē quid Sara illa p̄tendat. Hęc em̄ superiorē Hierusalē p̄figurat. Est nanq; ciuitas illa fidelij, unde & lex nobis delata est. E cœlo quippe euāgelij prodijt. Eo autē libera est, quia legis uetustæ obseruatiōi nō fit obnoxia: & omnia libere & ingenuè mandat. Nō em̄ a nobis quidpiā geritur, uel spe, uel cupiditate uisibilis præmij. Neq; perinde ac si cruciatus nobis corporales impēdeant sed & promissa diuina profectio sunt, & tormenta ingenuos uiros decentia. Nā grauior delin quentibus mystica interdicitur mensa: & conuicio castigantur.

Sara superiorē rem Hierusalē significat.

Desa mystica

Scriptū est em̄, latere sterili q̄ nō parit, erumpet & clama, q̄ nō paritur: q̄a multi filij deseret magis q̄ eius q̄ habet uirū. Nequaquā figuris cōtentus, quin & Esaiā testē inducit, sterilem appellatē ex genibus ecclesiā. Hęc nanq; fuerat a diuina scientia destituta: Quippe q̄ deū nesciret, nec filios procrearet, quia neminē dei prophetam prætulisset, uel præceptorē. In uirū autem habens Iudæorū synagogam, uel quia legem haberet sua moderantē, uel deum ipsum, Erumpet itaq; hoc est, hilaritatis & lætitiæ uocem effundit, quoniā multos iam adeptus es filios. Quinetiā qui pro-

Esaiā. liij.

qui prophetæ & doctores & dei filij ex te prodierunt, & orbē terrarū uniuersum, non nationē aliquam unam, ut Iudæorum synagoga generis.

Ecclesia Sarat inuitat.

Nos autē fratres secundū Isaac promissionis filij sumus. Sed quō tunc is qui secundū carnē natus fuerat, persequebat eū qui secundū spm̄, ita & nunc. Ecclesia, inquit, Sara inuitat, cū sterilis esset, nō solū in postē filijs abundauit, sed pari nobilitate & filios genuit. Vt q̄ illā nō natura matrē effecit, sed dei promissio. Ipse em̄ ubi dixit, ad id tēporis sum ad te rediturus, in Sara uero infantē plasmauit, sic & nos (ut dictū est supra) diuina uerba baptisimi lauacro in clamata formarunt, Proinde ne q̄s forsitan dixerit, at qualis hæc uideri potest libertas, cū credentes ipsos Iudæi plagis affligat, & agitent persecutiōibus, q̄ liberi uideant. Ridet, tūc tps sic cōgrisse, tūc Iſmael Isaac ip̄m p̄sequeret, uel prorsus p̄secutio hæc impediret, q̄ minus legitimus eēt hic filius & infectatis se dñs, ita & nos Isaac illi arguit similes, & Abraham facit coniunctiores.

Gene. 18. Cap. 3.

Gene. 21.

Isaac. Iſmael.

Lex destructio nem sibip̄si inducens.

Sed qd dicit scriptura, eñce ancillā & filiū ei. Nō em̄ hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Ne quis fortasse querat, q̄ ergo futura, est ex his cōsolatio q̄ a Iudæis uexant fidelibus, q̄d q̄ Isaac sic afflictatus; Subdit itaq̄, Audi narratē scripturā, & tūc cōsolaberē. Nā pro breui illa p̄secutione qua Isaac ille ducebat, prorsus enicitur Iſmael. Neq̄ eicū fuisse fat illi ad suppliciu futū, quin qd magis urgebat, neq̄ eoz bonoz effectus est particeps, q̄ erant Isaac puero parata. Et eo erat acrior cruciatus, q̄ a dei sn̄ia & iudicio desumpisset, nō a persecutiōe principū. Vides ut ancillæ dixerit, nō Abraham filium, q̄ hæreditate indignus sit iudicatus; tanq̄ a teterimo genere ortū appellans. Animaduerte p̄terea, quē admodū ostēderit Paulus legem destructionē sibip̄si inducere. Si quidem quæ dicta sunt, omnia eorum p̄ se ferant figuram, quæ iam sint in lege peracta uel in ueteri sunt testamenti perscripta.

Itaq̄ fr̄es nō sumus ancillæ filij, sed liberæ. Hæc oīa eo producit ap̄tus, ut arguat q̄ nobiscū agunt hoc tēpore, multis ante feculis fuisse figuris expressa. Cur ergo nō fuerit absurdū, ut q̄ libertatē nobis tot ante tēporibus partā habemus, ultro seruitutē postliminio subeamus?

Qua libertate Christus nos liberauit. Neq̄ em̄ (inquit) ipsi uos liberastis, sed quō pro nobis depedit pretiū Christus. Quo ergo pacto uos ipsi legis subijctis potestati, domino consulto, q̄ uos libertate donauerit?

Sate, & nolite itez iugo seruitutis cōtineri. Cum state dixit, ostendit illos instabiles esse & nutabidos. Cū iugū inquit, grauē legis seruitutē designat. Cū uero, itez, demeritiae illos accusat. Quando quidem & intolerabile illud legis onus experti; uolentes rursum ad eam se conferunt.

Ecce ego Paulus dico uobis, qm̄ si circūcidamini, Ch̄sus uobis nihil proderit. Proprie persone dignitatē ac fidē quibuslibet argumentis & demonstrationibus anteponi t, nihil inquitens circūcisio profuturus est Ch̄sus: q̄ is & grām respuat, & ad legē cōfugiat, perinde ac beneficiā. Christus uero tanq̄ de se haud quāq̄ benemerētū nil credat. Qui itaq̄ minus credens a Christo desciverit, nil prorsus ex perfidia cōsequitur lucrī.

Legis molestie et iugum.

Testificor autē omni homini circūcidenti se: qm̄ debitor est uniuersę legis faciēdæ. Ne forte existimes hæc me maleuolētiæ gratia intulisse, nō uobis solū, sed circūcisio cuiq̄ dixerim ingentē molē esse iniectā. Constat nāq̄ q̄ legis sunt adinuicē cōnexa esse, & catenata. Cūq̄ uel tēne qd ex lege exceperis, & eius iugo te ipsum submiseris: profecto omnē eius in te dominatū traxisti. Nā circūcisio sacrificia deposcit, neomenias & sabbata obseruat, sacrificiū & locū exigit & modū & purgatiōes. Nā q̄ immūdus est, nequaq̄ uitiat, & purgatiōes itē hm̄ōi obseruati ones alias habēt. Vides quē admodū q̄ a Christo defecerit, nō solū cōuincitur nil profecisse, q̄ etiā infinitis se subijcti oneribus. Nā si lex (ut existimas) p̄potens est & dominatur, erit hæc omnis per te haud dubie exequenda. Si minus, neq̄ in partem admittenda est.

Euacuati estis Ch̄so, q̄ in lege iustificamini, a grā excidistis. Hoc est, nullū habetis cum Ch̄so cōmerciū, q̄ cūq̄ in lege iustitiā assequi suspicamini. Et ex grā excidistis, quere iustificat, Magni etiāq̄ naufragij loco habēdū, q̄nquidē nec lege fruimini, & grām simul amittitis.

Nos em̄ spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nos (inquit) fideles, nō lege, sed spiritu sancto consequi speramus iustitiam: deinceps & spiritus eiusdem aduentu, commissorum ueni am accepturos, & in baptismo iri iustificatum.

Nam in Ch̄so lesu neq̄ circūcisio aliqd ualeat, neq̄ p̄uitiū: sed fides q̄ per charitatē operat. Dicit aliquis, Si obfutura dixit apostolus circūcisionē, cur ergo hæc indifferentē nūc ponit? Ad hæc respōdemus: de circūcisione ea nūc dicere, q̄ fidē p̄cesserit, perinde ac si inquit. Qui in nouo sunt testamento perscripti, neq̄ si uel circūcisiti fuerint utilitatis aliqd assequunt, neq̄ si in p̄putio sint & incircūcisiti, detrimenti quidpiā ceperint aut iacturæ: quando quidē in fide cunctarū rez uertitur cardo, q̄ charitatē operat: hoc est, q̄ omnino uegetior esse debet, ob eāq̄ qua in Ch̄stū afficimur, charitatē p̄ferri. Ostendit autē hos & si crederent & fidē exceperint, nil tamē esse in Ch̄stī amore fundatos. Et ideo ad legē ultro se cōtulisse, quis ad habendā in proximos dirigit charitatē. Demonstrat p̄terea seductores illos, q̄ hos circūuenerint, si uelint charitatē cōplecti:

plecti: nequaq̄ id amplius ausuros. Perdiscite itaq̄ quē admodū operatur fides per charitatē, hoc est, ut actiuosa & exercitia sit: charitate uero si caret, otiosa & turbida sit futura. Simile illud est: Fides sine operibus mortua est.

Fides si charitate caret otiosa est. Jac. 2.

Cur ebaritis bene, Quis uos impediuit ueritati nō obedite? Nequaq̄ id rogatis esset, sed deplorantis dicētis. Ecce iā id perfectionis culmē euaseratis, q̄s uos deiecit: Quis adeo ualuit de prauati ingenij uiribus, ut uos prorsus interpellaret, ne euāgelicæ ueritati fidē adhiberetis: sed legi obsequeremini, quæ adumbrata sit & superuacanea reddita?

Nemini cōsenseritis, Persuasio hæc nō est ex eo qui uocauit uos. Hoc est, q̄ fueritis seductōribus his obsecuti, nequaq̄ est a Ch̄sto. Neq̄ em̄ ideo uos ille uocauit, ut morē gratis cōsulentibus esse ritus Iudaicos imitandos.

Modicū fermentū totā massam corrūpit. Ne illis hūc in modū occurrēdi offeratur occasio, quid nos adeo laceratis Paule, unū tantisper excessimus legis mandatū, & tantopere id auges crimē & magnificas: sic rīdet apostolus. Quod tenuē admodū est, & pusillū uidēt, maximū solet in modū obesse. Nā quē admodū fermentū, et si perexiguū sit, massam uitiat omnē: quin p̄pe quam sibi admixtā & ad se trahens immutat: sic & circūcisio ipsa, cū mandatū unius obineat locum, ad Iudaicos ritus uos cōsecrandos est conuersura.

Alias consert uandos.

Ergo confido in uobis in dño, qd nihil aliud sapietis. Confido, inquit, in uobis, nec mirū, qui meoz calleam discipulos: cōditiones: & eoz facili fore in uiam reditū nō ignore. Cūq̄ de uobis nil ipse desperē, quia ad bonū conuerti posse intelligo, confido tamen & deo in primis, cuius arbitrio nec minima pereunt. Hortatur p̄terea, ut & ipsi de se p̄sent q̄ conferant, & p̄p̄ in domino habeant obfirmatā. Neq̄ em̄ aliter possunt diuina bona parari, nisi & ipsi, inquit, pro uestra uirili, proferre ex uobis quæ decant, admittamini.

Qui autē cōturbat uos, portabit iudiciū, q̄cūq̄ ille est. Spero equidē inqt, in uia uos redituros, facturos q̄ deceat maxie: nil tñ crediderim q̄ uos seduxere, p̄enas emeritas euasuros, sed luent hi q̄ desupplicia, t̄tēti magnitudine uideant & autoritate p̄stare. Id em̄ p̄tendit cū inqt, quicūq̄ sit ille. Quod eo dixit, ut absterreat c̄teros, ne in istiusmodi se ingerant facinus.

Paulus de hez poriti reprebētus.

Ergo autē fratres, si circūcisionē adhuc p̄dico, qd adhuc p̄secutionē patior. Cū hypocritis Paulū pleriq̄ infirmularēt, asserētēs circūcisionē p̄dicasse nō nunq̄ interdidixit, sic inquit. Velim equidē mihi testimonio sitis, quem admodū a Iudæis diuexor insectantibus. Si uero circūcisio nē p̄dicauerim, quā aliā ob causam persecutionē hanc patior? Id sane perspicuū, quia illorum auitos quosdā ritus sustulerim: ac si obseruadā edixerim circūcisionē, in suo illos errore stabili Cur ergo me p̄sequuntur? Vel quā sunt persecutionis huiusce causam allaturi. Nunc dicturi sunt forte Timotheū Paulus circūcidit, ita quidē. Sed dispensationis cuiusdā id gratia fecit. At * illud est circūcidere, aliud circūcisionem p̄dicare. Non em̄ dixit, si circūcisionē fecerim, sed si p̄dicauerim. Qui em̄ p̄dicat, sancit dogma, fieriq̄ id perpetuo oportere iniungit, quia bonū est p̄p̄tū: Qui uero per dispensationē egerit quippiam, non solum ut bene agat, sed p̄ rerum & temporis necessitate id facit.

Acto. 16

Ergo euacuati estis scandalū crucis. Si circūcisionem p̄dico, inquit, cessabit haud dubie scandalū, quo crucis ratione offendebant Iudæi. Nam nullā ob causam aliā, crucis hi sunt p̄dicatione pecculsi, neq̄ alia ratione eā repudiant: nisi quia circūcisionē simul tollit & legem. Quo fit, ut quæ a me p̄dicatur circūcisio, crucē impugnandi Iudæis occasionem attulerit, resederitq̄ & scandalum quo illi incesabantur.

Alias aliud, aliud circūcidere ex dispensationē, aliud circūcisionem p̄dicare.

Quinā & abscondant q̄ uos cōturbant. Hos quidē, q̄ fuerāt a falsis apostolis circūuenti, insensatos iā dixit. Neq̄ aliū eos in modū, nisi ut pueros solemus, corrūpit: Seductōribus uero per inde ac insanabili morbo affectis & mala imprecat, & inqt. Vtinā nō modo circūcidant huiusmodi hoies q̄ uos cōturbant, sed eoz penitus p̄dicadatur pudenda. Vel abscondant dicit, hoc est, a uestro sint seiuncti consortio. Græce autē, qd cōturbant latine traductū est, & uos cōturbat habet, hoc est, a proprijs sedibus moti, & alio traducti. Vt em̄ cū ui & armis aliqua capitur ciuitas, ea abacti hoies traducunt: sic & Galatæ libertate amissa, & ad Hierusalē inferiorē hæc a su perna illa transuecti, ad legē sunt & Iudaicā uilitatē cōpuli. Notandū p̄terea est, quē admodum quise circūcidunt Pauli in se execrationem cōsecunt.

Uos em̄ in libertatē uocati estis fr̄es: tñ ne libertatē in occasione detis carni. Nō em̄ ut legi, inqt, deseruiamus, a Ch̄so sumus uocati: sed ut a legalis seruitutis iugo liberi sim? Deinde ne q̄ existimet, q̄ libertate utimur, licere nobis oīa ad nutū facere: castigat id dictū, & inqt. Neq̄ q̄ sumus hm̄ōi libertatē adepti, p̄inde ac occasione nacti ad carnis cōcupiscētias, q̄ppe q̄ nō eam ob causam sumus a legis iugo soluti, ut in p̄ceptis feramur: sed ut libere & seruitute submoti, recti & gradu cōposito, tanq̄ bñformati, & instructi nos incedamus. Nō em̄ ut legē p̄uaricemur, licenter iā & libere agimus, sed ut ultra q̄ lege cautū sit, prouehamur.

Sed per charitatē sp̄s seruire inuicē. Legis iugo sublato, aliud quoddā qd charitatis ē, fugū inducit: ut illo leuius, ita & longe ualidius, Arguit p̄terea seductores illos talia his principia p̄lecti:

Cupiditas mater omnium be refum.

Darth. 22. Darc. 12.

tus cupiditate perfraxisse: quæ profecto omnium mater est hærefum. Cuius tales inquit uos inter diffidui fecerit dominandi libido, præstate alternis mutua charitate obsequia. Seruire autem in uicè dixit, ut intentione prætenderet animi affectu, quo seruendū sit. Ad mortalitatē demū cōuerfus, & modū aperit: quo fieri possit ne carnis cupiditatibus seruiatur.

Omnis em̄ lexi uno sermōe implet, diliges proximū tuū sicut teipsum. Si prorsus (inquit) legē exequi cupido incesferit, nequaquā hęc circūcidēdo, sed charitatē seruādō explete. Hęc em̄ legis est adimpletio. Aduerte aut̄ quēadmodū & si de mortalitate sit sermōne aggressus, nil tñ fuerit de dogmate ipso ut differeret demum oblitus. Adeo ille dolebat, erroribus Galatas sic paruisse.

Quod si inuicē mordetis & comeditis. Videte ne ab inuicē consumamini. Quod gestūre ipsa fuisse cōpertū habebat, perinde ac subdubitas ponit. Id ipsum quē, in sequentibus facit. Cū em̄ ne consumamini, inquit, formidantis indicium præferet, rem ita fore pro certo asserentis, non cōdemnantis. Nō em̄ solū mordetis dixit, quod iracundiæ est: sed comeditis uel uoratis, ut græce habetur, quod feritas est ultimū. Hęc aut̄ & de corruptis dogmatibus dixerit. Quinetiā potest & de muris illorū: insidijs rapacitatibusq; & inexplēbili habēdi cupiditate intelligi. Et qm̄ qui alijs iniurias faciunt, uel insidias parant, exitiū alijs uidentur & non sibi afferre: Videte inquit, id est caute, ne id rei in uos relabatur.

Dico aut̄ in Christo. Spiritu ambulate, & desideria carnis nō perficietis. Cū mortuus & uoraciones dixisset, consummationē allaturus & finē, exprimit & horū medelā q̄ & charitatē conferuar, & ipsa a charitate seruat. Dico aut̄ id fore cū spirituales nos p̄stiterimus. Nā si sp̄m̄ ipsi se cōtābimur, & alios amore proficemur nō mediocri: quo demū affectū, ut spirituales efficiamur, necesse est. Sic profecto futurū est, ut carnis concupiscentias non exequamur.

Claro em̄ cōcupiscit aduersus sp̄m̄, sp̄s aut̄ aduersus carnē. Hęc em̄ sibi inuicē aduersantur, ut nō quæ cūq; uultis, illa faciatis. His Pauli dicitis innitunt Manichæi, & ceteri eius sectæ hæretici, dicit q̄ ex duabus & diuersis substantijs hominē omnino cōstare: unde id ipsum apostoli dicitū huic rei argumētō esse, & testimonio asserit. Quod tñ est longe secus. Neq; em̄ de hominis substantia hæc Paulus disputat, sed carnē appellat hūanas cogitationes & mēt̄ affectus, qui terrenis in rebus uerfent, perinde ac desides & torpentes, non corpus & spiritū & spiritalem aliq̄ cogitatū, nō animā. Terrestris igitur cōtemplatio spiritali penitus aduersat, & spiritalis terrestris prauat: itaq; & optimaz intulit cogitationum discrepantiam, & nō corporis & animæ impugnationē. Velle nāq; uel minus uelle, meditatū est animi. Adiecit p̄terea ne ea faciatis que uultis. Nā animæ corpus opitulatur. Nec secus inherens anima corpus tutatur, & per oīa subest, ne illud deserat. Quo ergo pacto contraria fuerint & inuicem aduersabuntur, quæ tanta & mutua sunt affectione connexa?

Quod si sp̄m̄ ducimini, non estis sub lege. Qui spiritū (inquit) nectus uel prauas restringit cupiditates, a quibus quilibet euaserit, nec legis indigebit consilio, nec illi erit subiectus. Nā qui nec ira incenditur, quid habet monitore opus, ne que occidat, quod & alibi dixit apostolus.

Nulla est iusto lex posita. Videtur etiā & legis laudes explicare. Si em̄ sp̄s loco lex erat, pro eius uiribus & suo tēpore in prædagogi morē alios instruebat. Cur ergo prædagogi iugū de integro subijstis: sp̄m̄ qui perfectos uos redderet, derelictor? Nec sane res hæc secus se habet, q̄ si philosophus quispiam prædago indigeat.

Manifesta aut̄ sunt opa carnis, q̄ sunt fornicatio, adulteriū. Corruptæ (inquit) & carnalis uolūtatis hæc opera sunt, e quibus eminent & notiora uident, adulteriū & fornicatio.

Immunditia impudicitia. Modos hoc loco nōnullos, scēdi præterdit concubitus: quos nec explicare præ scelerum magnitudine tulit.

Idoloz seruitus, ueneficia, inimicitia, cōtentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, q̄ prædico uobis sicut p̄dixi, qm̄ q̄ talia agūt, regnū dei nō hæreditabūt. Dicāt uobis q̄ carnē inculant & criminant. Cōcedamus fornicatōes & adulteria corporis esse delicta, inimicitia uero & cōtentiones & id generis cætera, quo pacto inesse corpori poterūt. At qui liquet sane corruptæ & inquinatæ mentis hæc esse facinora. Quod si nobis essent natura hæc inrita, quo pacto nos a cœlesti imperio eiessent? Nō em̄ natura, sed uolūtate & supplicia parant & p̄mia. Alioqui si natura hæc obuenirēt, nequa q̄ qui faciunt hæc, intulisset, sed q̄ patiunt: nā facere animi promptitudine p̄fert. Inimicitias uero, nō æquas intellige. Sunt em̄ & iustæ nonnunq; utpote, q̄ fidei gratia oboriunt, & q̄ omnibus inferunt, qui a recto decesserint. Dicit aut̄ æmulationē, q̄ & praua sit & iniquior. Quandoquidē est alia quæ dā recta æmulatio, cū bona quis facit ante nititur imitari. Optime aut̄ post cōtentiones & rixas ponit & sectas, id est hæreses, q̄ a cōtentione ducit originē, cū quisq; cōtendit cōfirmare quod sentit. Homicidiū præterea ab inuidia nascitur, & comestationū scurrilias omnis & temulentia, em̄ græce, quos comestationes hic dicit, ebrietati sunt cantiones, cū iurgio & cōrumelijs de cantat. Vnde prius gignentia posuit, mox & progenita.

Fructus aut̄ sp̄s est charitas, gaudiū, pax. Quia a nobis ortū ducunt praua facinora, propterea &

Roma. 17. In 2. Dani. 2. capos.

Terrestris cōtemplatio spiritali contraria.

Timot. 1.

Æmulatio bona.

2. Cor. 12.

pterea & carnis opera appellauit, perinde ac si operosa sint & graui facta. Bona uero nō modo nostro indigent studio, sed ope etiā diuina, ob idq; sp̄s dixit: p̄inde ac nostra interfit semē subministrare, & uoluntate offerre, diuini uero arbitrij sit, ut fructus emergat. Omnium aut̄ bonorū radicē priorē statuit charitatē, deinceps gaudiū. Qui em̄ afficitur charitate, semp̄ est lætior: uel si mala perpetiat, & beneficium erga spectat, q̄ mala gesserit. Gaudet em̄, sed in deo, cuius gratia & peragat cuncta, & toleret, eoq; & optime ad gaudet conscientia. Ex charitate aut̄ & suscepta lætitia cōquiescit, nec ullis animi cogitationibus obturbat: Quinetiā uel si quos odit habere uidebitur, nō eos odit, sed illos fastidit nequitia. Quandoquidē hos ipsos, ut fratres colat, & odii præferat ut corrigantur, & correctis conducatur.

Patiētia, benignitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, cōtinētia. A benignitate longanimitas ita uidet sacris in literis discrepare: ut q̄ animi sit magnitudine p̄ditus, is certe sapiētia polleat. neq; accelerare & p̄cipitater, sed sensim, & lento gradu, decentes ingerat pœnas. Qui uero benignior fuerit, uel fontes & noxios dimittit impunes. Quēadmodū Moyses quia Maræ & Aaron ipsi pepercit, clemētor est appellatus a cūctis, q̄ eas terras incoleret. Et bonitas quidē est q̄ beneficētia longe uulgator. Bonus est em̄ dñs, inquit, uniuersis. Beneficentia uero dignis dūtaxat benefacit, ut illud est. Benefac dñe bonis. Fide aut̄ dicit non simplicem quandā & tenuem, sed quæ montes præ ardore transfiliat, credatq; nihil ambigue quæ impossibilia hominibus sunt, apud deū fore factū facillima. Postremo & continentiam posuit, quonon solum ab eis, sed ab omni sit nequitia abstinentum.

Hæc uersus huiusmodi non est lex. Hoc est, Anima q̄ ista suggerēte peregerit, nihil indiget legis instructiōe, cū p̄stantior ipsa sit, & lege sublimior: sicuti nō calcaribus indiget æqui natura uelocior. Paulus itaq; nō legē reiecit, quia iniquior sit: sed q̄ sp̄m̄ est liberalitate inferior.

Qui aut̄ sunt Christi, carnē suā crucifixērūt cū uitijs & cōcupiscentijs. Haud secus, ac si q̄ p̄piā roget. Quis hominū est q̄ agat q̄ disieris: Rñdet, Qui Christi sunt, hoc est, q̄ ex Christi sunt forte carnēq; crucifixērunt, id est, opera q̄ carnē sapiunt, mortificārūt. Nō em̄ sibi ipsi mortē hi cōsciuerunt, ut carnē intelligas ipsius carnis substantiā, sed cogitationes terrenas. Quo fit, ut neq; iracundiā uitij in his, neq; cōcupiscentiā uigeat, sed utraq; hæc & cruci affixa sint, & morte affecta. Vel simpliciter uitia affecta & inquinata opera dicit, siue ab ira sint illa, p̄ducta, siue a cupiditate: Nec solū istiusmodi actiōes restringit, sed eaz tollit principia, siue concupiscentias dixeris.

Si spiritu uiuimus, sp̄m̄ & ambulemus. Cū itaq; sp̄s tanta sit uis, & illi uerendū est, & eo contenti esse debemus. (Id em̄ ambulemus præterdit) hoc est, fat sit nobis sp̄s uirtus, neq; per legē adijci quidpiam deponcamus.

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicē prouocātes, inuicē inuidētes. Arguit hoc loco eos q̄ hos seduxere, gloriæ cupiditate id scelus fuisse aggressos: q̄ haud dubie cūctoz est malorū origo. Tūc aut̄ se inuicē prouocāt, cū se cōcitant altercādō, iurgādōq; ut fieri solet, cū quis hosti in clamat, huiusmodi. Heus tu, hęc cōcedito, si quid robore uales & uirib; ineamus certamē. Proinde & inuidiā interdicit, quandoquidē ab inani hæc gloria defluat.

Ratres, & si p̄occupatus fuerit homo i aliquo delicto, uos q̄ spirituales estis homōi instruite in sp̄m̄ lenitatis. Cū seductoribus his uidere nō nulli ex delinquentibus conuiciari & increpare delicta, propriaq; uitia patefacere, utpote, qui gloriæ & principatus cupidine ad id deuenissent: sic inquit. Si p̄occupatus quis fuerit, atq; deprehēsus aliq̄ commississe, nō statim sunt admonēda supplicia, sed ad correctionē adhibenda medela. Et in sp̄m̄ sc̄to id agite dicit, arguens spiritui id placitū esse, & eius gratia fieri, ut leniter castigemus peccantes.

Considerat̄ teipsum, ne & tu tenteris. Ne forsitan q̄ alios in uia reduxerit efferat postmodū & insolecat: cōfirmat hūc, & hortatur his uerbis. Cōsidera teipsum, hoc est, te hominē esse, ac labile cōtemplare: & caue ne & ipse tenteris, qd̄ sane humanū est. At illud tererrimū, cū ex tēratione in prauū facinus labimur. Tu uero adiecit, ut mortalit cōmonefaceret fragilitatis.

Alter alterius onera portate. Quoniā nemo est hominū q̄ peccati sit expers, ne acrius proximi peccata detractet, cōmonefacit. Quin eo maxime ferat ut & sua ab alijs tolerētur.

Et sic adimplebitis legē Christi. Nō em̄ implebitis dixit, sed adimplebitis, hoc est, cōmuni cōsensu oēs Christi legē perficietis, nos ipsos inuicē tolerātes. Videlicet ut ueracundus ad irā tardū sustineat, & tardior iracundū impetū ferat: Sic fiet, ut neq; ille delinquat, si ab hoc toleretur neq; is, si ab illo feratur. Nec illud dico, ut inuicē porrectis inter uos manibus Christi legē æternis mox exequamini, sed qd̄ proximo deerit, unusquisq; sufficiat tolerādō. Charitas aut̄ Christi est adimpletio mandatorum.

Nam si quis existimat se aliquid esse, cū nihil sit, ipse se seducit. Arguit hoc loco nullius eē momenti, q̄ alicuius se duxerit. Præfert em̄ maximū suæ utilitatis argumētū, qui esse se aliquid credat. Quo fit, ut præter teipsum fallat neminem.

Opus aut̄ suū probet unusquisq; & sic in semetipso tantū gloriā habebit, & nō in altero. Examine, inquit, & diligēter suas quicq; res gestas, disquirat. Id nāq; cū probet, inquit, designat, ne has

Charitas res dix bonoz omi

Flume. 12.

Sal. c. 111. Sal. c. 111. Darth. xvij. Luca. xvij.

Peccanti non statim admouē da cē supplicia.

ne has forsitān siue inanis gloriæ, siue simulationis, siue alterius cuiusuis humanæ occasionis gratia gesserit. Tunc fiet, ut nō in altero, sed in seipso gloriam quis assequatur.

Catechumeni. Alias vna in re

Cur a discipulis L. b. i. i. u. i. s. i. t. sit alimentis p. e. ceptoribus de ferri.

Darth. 10. Lucæ. 10.

Communicet autē q̄ catechizat uerbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. De præcepto ribus dicitur, q̄ sub eis catechumini fuerint effecti, & instituti. Illos faciāt nō * unis in rebus, sed in oibus eorū fortunæ boniq̄ participes, uictū scilicet, uestē, honores, beneuolentiā & bonareli qua illis impartiant. Vt pote qui longe maiora accipiant, q̄ ipsi cōtulerint. Quandoquidē demerant pro carnalibus spiritalia. Eorūq̄ & cōmunicatiōne appellat, ut quā retributio cōsequat & s. m. i. u. Quæret aliquis. Cur a discipulis Chr̄s alimentā iussit p̄ceptoribus ipsis deferri. Id nimirū ea de causa fecit, ne insolecerēt p̄ceptores, sed humiles se præstarent, quādo eorū ad uitam p̄sidio indigerent, quos ipsi ad fidē instruerent. Et ut nulla præsentū reꝝ cura distracti, prædicationi solū uacarent, essentq̄ & discipuli nō in p̄ceptore ingrati, & consuecerent bene instituti in omnes tales se exhibere, simul etiā ne inopes suam erubescerent fortē. Quandoquidem pari essent cum p̄ceptoribus conditione.

Nolite errare, deus nō irridetur, q̄ em̄ seminauerit homo, hæc & metet. Quoniā qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionē. Qui autē seminat i spū, de spū metet uitā æternam. Cū p̄ceptores ipsos nō nulli præuicē insinularent, & ob id aspernates nō alerent ægestate oppressos: Ideo & in subsequentiū dicitur hmō est. Bonū faciētes nō deficiamus, & nūc inq̄, dicere admōdū eos ut liberaliter erga hos instructores se gerant, tanq̄ id omne q̄ ipsi impēderint, in ea q̄ spūs sint cōferat. Proinde doctrinā cōferens cū impēs, q̄ cū carnalibus, tū spiritalib⁹ sint in rebus effectæ, sic ait: Si in his q̄ carnis sunt mensas cōsumperis, instructoribus paratis ad gulā irritandā epulis, temulentiā, luxū & crapulā seminās, profecto corruptionē demetes: Hæc nanq̄ & facile corrumpit, & corpus inficiunt. At si spiritalia seueris, hoc est spūs opera, in oēsq̄ ut beneficis cōtuleris elemosynā, & continentē te gesseris, uitā sempiternā inuenies. Neq̄ em̄ irridetur, hoc est, nil fallitur deus, sed propriā cuiq̄ mercedē persoluet. Satius nobis erit spiritalibus in rebus bona hæc terrena dependere, quibus in rebus & p̄ceptoꝝ computatur impēsa, q̄ in carnis affectibus his suauissimis, qui & per se corrumpunt, & corpus afficiūt. Nam & ex grauissimis uoluptatibus, & nimio luxu, morbi oboriuntur.

Seueris, id est seminaueris

Docti ex nō mo luxu.

Bonū autē faciētes nō deficiamus, tēpore em̄ suo metemus nō deficiētes. Hoc loco clarius aperit quē admodū & si improbi sint, q̄ nostra indigeant ope nil tñ ipsi deficiamus bene de his promereri. Abundantē p̄terea & cōtinuā largitiōne p̄ndit, cū inquit: Nil deficiamus. Et quā magnū quiddā uidet exigere, cōfestim & præmiū ponit, cū inquit: metemus. Quippe q̄ quietiores sumus futuri, cū alijs bona hæc impartiri erimus.

Darth xv. Lucæ. xv.

Elemosyna 2 gentilibus et Indis p̄stada. Alias effusio mendia.

Ergo dū tēpus habemus, operemur bonū ad oēs, maxime autē domesticos fidei. Quemadmodū nō semper serendi tēpus, ita nec metendi occasio semp̄ offerit. Quod sane & uirginū illarū & Lazari exemplo profertur. Quando autē nobis hac in uita suppetit ætas, nō solū in p̄cepto res, sed in gentiles ipsos & Iudæos, q̄ bona sunt operemur: hoc est, beneficentia utamur & elemosyna. Nec tñ pari mensura * utenda in hos erit largitiō, ut in fidei proximis, sed maior erga fideles præstanda est, & effusior. Id em̄ cū maxime ad domesticos fidei dicit, præ tendit. Aduerte autē quē admodū, uel in his à Iudæica illos uilitate repellat. Si quidē cū lex ipsa ad unius nationis homines, modū suā clementiam aperiret: gratia uero terras simul ac maria ad elemosynā conuocat mensuram, tamen si ut dictum est non æqua mensura.

Paulus scribit imperitius

Uidete qualibus literis scripsi uobis mea manu. Paucis de mortalitate iā explicatis, quæ dicere cœperat, & animū eius morderent, repetit. Ostenditq̄ se proprijs manibus epistolam exarasse. Quod eo inquit, ut non modo suā erga Galatas aperiret beneuolentiam, sed etiā tollerent si quid illi de se male existimarent. Inculcabatur nanq̄ ab his leuitatis, & incōstantiæ Paulus, perinde ac si sua dicta prædicando iā uariaret. eorūq̄ & scriptis cogitur q̄ prædicasset, testificando probare. Enim uero quas mittebat apostolus literas alijs cōscribebant. Salutē dūtaxat ipse, in epistole calce cuiq̄ imperitiā notabat. Qualibus autē cū inquit, non literarū exprimit perilitatem, sed deformitatē p̄tendit, perinde ac si dicat. Et si minime sim apprime scribendi peritus, compulsus uim tamen uel mea manu hanc ad uos epistolam scribere.

Quicumq̄ em̄ uoluit placere in carne, hi cogūt uos circūcidi. Quicumq̄ inquit, placere in carne uolūt, hoc est, morē Iudæis hoībus cupiūt gerere (nā cōuicijs ab his incessantē fideles, tanq̄ à patrijs ritibus defecissent): hi uos ad circūcisiōnē cōpellunt, ut se uestæ carnis scissura apud Iudæos excusent. Cū autē cogūt, infert, arguit eos uel inuitos id fuisse perperos: simul ut his ab eiusmodi seductōrib⁹ sedecendi præbeat occasiōnē, ut qui nihil ultro deliquerint.

Tantum ut crucis Christi persecutionē nō patiantur. Quinetiā, inquit, id alia quadam de causa moluntur: ne Christi crucis persecutionē perpetiant: hoc est, ne crucis & fidei causa, quā haud dubie circūcuidendo præuaricantur, hi diuexentur. Vel ea tollerent, quæ tulerit Christus, alios uolunt circūcisiōnis huiusce habere participes.

Neq̄ em̄ q̄ circūcidiunt legē custodiūt, sed uolūt uos circūcidi, ut in carne uestra glorient. Nec solū

Nec solum (inquit) gratificandi hominibus gratia, sed gloriæ etiā cupiditate id agunt. Neque legis tutandæ, aut religionis id faciunt causa, quin magis ut laudem assequantur, & glorientur uestra in carne. Hoc est, in hac prædicanda iactant p̄ceptores se & magistros, habere uos in discipulos, & sibi morigeros.

Mihi autē absit gloriari, nisi in cruce dñi nostri Iesu Christi. Illi (inquit) circūcisiōnem hanc gloriæ duct, rē sane superuacaneā, perinde ac obsole tam iam & desitam, à me uero procul sit ceterarū reꝝ iactantia. Licet tñ in una Christi Iesu cruce, & morte admōdū gloriari, qui in anem reddidit circūcisiōnē cōsuetudinē. Cum autē absit dicit, tacite circūcisiōnem, ut uetitam de testa tur, quam ut effugeret, dei opem adsciuit. Quæret aliquis: Quo pacto gloriaris in dñi cruce? Ne tur, quam ut ob gratiam, qui nulli rei sum usū, illi sit cruci affixus, & me tanta fit charitate complexus, ut morti seipsum obtulerit. Cur itaq̄ in Pauli gloriam & fidelis cuiusq̄ non conceffit quia fit erga nos charitas patefacta? Quis enim qui seruus cum sit, non gloriæ duxerit, heri in se beneuolentiam?

Quo de gloriā dicitur i cruce domini.

Dundus qd

Per quē mūdus mihi crucifixus est, & ego mūdo. Mūdū præsentis uitæ bona appellat, gloriā, opes & delicias cæteras. Hæc (inquit) mihi demortua sunt, & his ego sum morte affectus. Quo fit, ut duplici hac mortificatiōe, neq̄ bona illa me cōprehendere possint, neq̄ ipse ad ea confugere: quippe qui mortuus sim, hoc est, his rebus omnino nil deditus.

In Christo em̄ Iesu neq̄ circūcisiō aliqd̄ ualeat, neq̄ p̄ceptū. Sed noua creatura. Et quicumq̄ hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & sup̄ Israel dei. Nequa (inquit) circūcisiōnem mihi commemorare, quæ ut nihil potest officere, sic plane & inutilis & superuacanea est, cuiusmodi p̄ceptum fuerit. Quandoquidem cuncta in nouauerit Christus, & aliam à nobis hoc tēpore uitam, & alios mores deposcat. Est enim noua quæ nuper secundū Christum creata est uita. Si quidem nostra hæc quæ delinquendo consueuerat anima, baptismo est renouata, & futuro in seculo incorruptione & gloria, uel ipsa hæc corpora decorabuntur, cum ipsi noui erimus omnes, incorruptibilesq̄ redditi. Quicumq̄ igitur huic scdm̄ Christū uiuendi modo, & regulæ seipos addixerint, auerlati tandem obsole tam hanc & inualidam circūcisiōnem, pace conciliata in gratiam cū deo redibunt, & erunt à prauis liberi facinoribus, quæ nobis deū procul dubio reddunt inenforē, misericordiāq̄ & ueniam consequent. Nec tñ ultra ut deo aduerfantes existimabunt uel odiosi, sed ut miseratiōe dignati: utpote quibus per crucem & gratiam, pax fit cum deo conciliata. Hi autem Israelite sunt certo, utpote qui de iuuenerent, eorūq̄ & Israel dicitur dei. At qui uos isti seducunt, & circūueniunt, & huiusmodi sunt Israelitæ, falso tamen Israelitæ dicunt. Hoc autē a David dicente, pax super Israel, desumpsit apostolus.

Psalm. 124

De cetero nemō mihi molestus sit. Nec pertæsus, neq̄ indignans, hæc Paulus profert. Qui enim id faceret, qui ita hortat: Instate opportune & importune, sed uolens impositas ab se leges immotas fore, & nil spei reliquum illis esse, ut has quoq̄ pacto immuret, sed sperare modo quod semper statuerit assidue se prædicaturum.

Stigma Christi in Paulo qd̄ modo?

Ego em̄ stigmata domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Excusatiōis (inquit) habeo loco apud eos, qui me hypocritas criminant, & dicunt alibi me circūcisiōnē hæc prædicasse & astruxisse. Stigmata ipsa & discrimina, quæ Christi ob gratiam obuii inrepidus. Hæc nanq̄ uel uoce quauis clari⁹ testificantur, quemadmodum nequaquam pro lege: sed pro eo quod secundum Christum est dogmate, periculis ante hac me ipsum obiecerim. Neq̄ habeo dixit, sed gesto. Perinde scilicet ac trophæum aliquod & insigne regium altius & cunctis uisendum attollo, & in istiusmodi gloriō.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu uestro fratres Amen. Cum bona illis prece tur optetq̄, non ira uel odio dixisse, neq̄ comprecationis id obtinet locum, sed instructionis & doctrinæ, quæ dicta omnia concludat ac terminet. Commemorat præterea & gratiam, qua nō lego, sed Christi munere sint qui credidissent potituri. Neq̄ uobiscum dixit, sed cum spiritu uestro: abigens eos a rebus hisce, arguensq̄ non a lege hos spiritum, sed gratia accepisse. Et ut nō legem illis aut circūcisiōnem, sed gratiam & spiritum contulit, ita & posse collata seruare. Veruntamen cum fratres appellat, baptisimi admōnit, quo fratres sunt omnes affecti, a patre uno non a lege progeniti. Sit itaq̄ & uobiscum spiritaliter uitam degentibus gratia: nec diuinam illam sanctificationem paracleti a uobis peccatorum uolutabro abigatis, sed auctam semper magis ac magis accumulatis, in Christo Iesu domino nostro, qui nouam & spiritalem uitam ueteri & corporali sublata, monstrauit. Cui gloria in secula seculorum, Amen.

Frēs omēs sumus baptisimō effecti.

Missa fuit e Roma,

ARGUMENTVM EPISTOLAE AD EPHESIOS.

Epheſi sunt Aſiani. Hi accepto uerbo ueritatis perſiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Roma de carcere per Tychicum diaconum,

Epheſius vbi? Aeto 10 Johannes ap 8 Epheſium mo- tus Philoſophi cla- ri apud Ephe- ſum Epſa ad ephe- ſios refert a my- ſterijs.

Epheſus Aſia Metropolis erat, huius incolæ Dianam colebant, cui & templum dice- rant ornatiſſimū & pmagnificū, qd in ſumma erat, cū apud Græcos oēs, tū apud Ephe- ſios ipſos ueneratōe & cultu, ita ut Diana uenūtoros diceret, quæadmodū in actis apoſto- loꝝ literis eſt demādatū. Ea in urbe Iohānes euāgelista relegatus, diu uerſatus eſt, & uitā demū multo ſenio exactā finiuit. Ibidē & Paulus Timotheū reliquit p̄dicantē. Quinetiā q̄ eate peſtate philoſophi maxime claruerūt, Epheſi uitā egere. Cū itaq; tāta eſſet urbs illa felicitate do- nata, & ſapientibus adeo uiris polleret, accuratiuſ ad hos ſcribit A poſtolus, & ſenſa quæ dā pfun- diora & altiora arcana his credidit, ut q̄ nuper eſſent ad fidē inſtructi. Scribit autē epistolam hāc ſenſibus altisſimis plenā, refertāq; diuinis myſterijs, quocirca nobis & animus enixe admodū in- tendendus, ea ut p̄noſcamus quæ hac in epistola conduntur myſteria.

CAP. I.

Aulus apoſtolus Chriſti Ieſu p̄ uoluntatē dei. Ecce quæadmodū per p̄poſitio- nem hanc & particulā, Arrianoꝝ de cauſa, q̄ aliter ſentiūt, patri attribuit, p̄inde ac deo & patre uolente, Chriſti ſi Ieſu apoſtolus inſtitutus.

Sancti q̄ ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Ieſu. Aduerte q̄ homines hi- ca tempeſtate uirtute polleret, ut eos & fideles appelleret & ſanctos, uiros p̄ſertim uitę huius tēporarię deditos, qui uxores haberēt & liberos. Iſtiuſmodi neq; in mōtibus forſan hoc tēpore, neq; in ſpeluncis inuenis.

Gratia uobis & pax a deo patre noſtro, & dño Ieſu Chriſto. Cū gratiā dixit, a deo p̄ſe no- ſtro adiecit, ut oñdat ei uſmodi gratiæ opa fuiſſe effectū, ut pater hic nobis & dñs fieret & deus, Dñs q̄dem, hoc eſt, filius, ob eā quā nobis cōtulit grām factus eſt, & Chriſtus Ieſus carne, p̄ no- bis aſſumpta, & Ieſus nomine dictus, humanitatē diuinitate obliuuit & unxit.

Benedictus deus & pater dñi noſtri Ieſu Chriſti. Ecce & deus & pater eſt ei uſdem & unius Chriſti, Deus q̄dem ut incarnati, pater ut dei uerbi.

Qui em̄ benedixit uobis in om̄i benedictōe ſpirituali. Ad benedictōis Iudaicę differentiā, ſpirituali apoſſuit. Illa nāq; magis erat corporea. Bñdicat em̄ (inquit) deus filios uerbi tui, & bene- dicat introitū & exitū tuū. Hic uero omnis in nos ſpiritualis benedictio eſt, ita ut nihil ea deſit. Quādoquidē & immortalitate ſumus donati, & dei filij & Chriſti cohæredes effecti, ut nobis qui primitiæ ſumus, onus à ſupnis poteſtatibus deſerat. Merito ergo in om̄i benedictōe dixit, Nam cuncta nobis dono ſunt tradita, tam diuina q̄ ſpiritualia.

In cœleſtibus: Tanq̄ ſpiritualis benedictio nra, & cœleſtis interpretet. In cœleſtibus inq̄, Nam Iudæoꝝ in terris erat benedictio, & ideo corpaliſ eſt dicta. Dona em̄ terrę comedite aut, & terrā ſucet lac & mel, & bñdixit dñs terrā tuā. In nra autē nihil hmōi, ſed ſunt cūcta cœleſtia. Vnde & ſpiritualis hæc noſtra dicit benedictio. Nam eo p̄miſſo cœleſte imperiū eſt pauperibus deſtinatum, & iuſtificatiſ multa in cœlis eſt merces.

In Chro Ieſu. Hoc eſt, p̄ Chm nobis, nō ut mel eis per Moſen, benedictio iſta obuenit. Sic itaq; ut nō modo qualitate bonoꝝ cū Iudæis, ſed mediatore etiā differamus.

Sicut elegit nos in ipſo ante mūdi cōſtitutionē. Nobis (inquit) benedixit p̄ Chriſtū quæ- admodū & p̄ eundē elegit, hoc eſt, p̄ fidē in Chriſto habitā. Elegit autē ante mūdi cōſtitutionē, ſiquidē erant, q̄ nobiſcū agunt hoc tpe, ex alto p̄deſtinata, nō nuper tradita, ſed a principio præ- parata. Recte autē κατὰ βολήν intulit, qd græce fundatiōe interpretamur, & latine cōſtitutionē dixit interpret, ut oſtendat e quādam diuinę potentię ſublimitate demiſſum & fundatū fuiſſe hunc mundū. Cum uero elegit, inquit, & dei deſignat clementiā, & illoꝝ uirtutē: quippe quos deus ſecreuerit ut probos futuros.

Teſtemus ſancti & immaculati in cūſpectu eius. Ne forte illud ſubeat mentē, elegiſſe iam deū, ſaluos fore q̄s uelit, & ſic torpeat animus exiſtimātū, nil ultra eā uirtuti ſtudentū, ut uitā q̄s aſſequat. Qñquidē electi iam ſunt, p̄ dei arbitrio, & nil ceteris eſſe ſpei iam reliquū, ad id inquit. Elegit nos deus, ut ſancti ſimus & ſine labe, & in ea. ſanctitate uiuamus, quā baptiſmō ablutiſ, largitus eſt dñs. Per ſtemus itaq; & uitā ſeruemus uirtute præditā. Sanctus eſt em̄ quiſq; q̄ eſt ſi dei particeps, immaculatus uero q̄ nulliſ uiuendo ſordibus irretit. Nec hāc ſanctimonia modo & uitā culpa uacantē a nobis exigit deus: ſed ut in eius cōſpectu hāc ipſam ſeruemus. Sunt nāq; pleriq; qui hoim præſentiā ueriti potius q̄ dei maieſtatē, præ ſe ſanctimonia ferūt: quales phari- ſæi fuere, idiſpm & Dauid aſſerit, inquit: Scdm puritatē manuū mearū in cōſpectu oculoꝝ eius. Item & Eſaias: Auferite iniquitatem ab oculis meis.

In charitate q̄ nos prædeſtinauit in adoptionē filioꝝ p̄ Ieſum Chriſtū in ipſum. Cū elegit dixiſſet, dedit intelligi quæadmodū ut probos nos deus, & noſtrę uirtutis elegerit grā. Et q̄ nō in nra dūtaxat uirtute cōſtaret hæc fal, q̄ in charitate nos p̄deſtinauit, adiecit. Alioq; & fidē exci- pere & deo appropinque, i nra eptate ſiū. Tactiſ uocātis dei ſi mun. Accedētes uero ad adoptōē dignari,

Dum dicit conſtitutio

Sanctus im- maculatus Phariſæi uirt.

Plal. xvij. Iſai. i.

dignari, diuinę charitatis eſt atq; clementiæ. Eoq; qui prædeſtinauit, in adoptionem adiunxit. Ad quorū ſi quæ ras adoptionē, certe quæ humanū ad ſe attrahat genus, & ſibi cōciliet, & id qui dem p̄ ſeſum Chm efficit. Pater em̄ prædeſtinauit, ad hūc uero filius duxit. Per filiū q̄dem non ſerui cuiuſpiā interceſſu nobis bona hæc obuenere, & p̄clarior eſt liberalitas uſa.

Scdm p̄poſitū uoluntatis ſuę in laudē glorię græ ſuę. Propterea (inquit) ita futuz ut nos ado- ptaret, p̄deſtinauit: q̄ id uellet maxie: ut græ ei munificentię gloria p̄ficeretur. Dicit aliq;: Eſt ergo glorię cupid' deus: Nequa q̄. Nā nulli' indiga ē rei diuinitas, ſed uult ſane a nobis gloriam cōſequi, hoc ē, à nris rectis opib', ut ſe maiori charitate ſectemur. Nā q̄ diuina in ſe collata bñſſi- cia demirat, p̄ ſua uirtuti oī eſt ſtudio adniſurus, ne deū de ſe q̄ optime meriti, quoq; pacto offen- dat. Et quoties bona accepta memoria repetet, magis ac magis largitorem hūc colet. Atqui id uult maxime deus, ut pereat nemo, & ne qui fuerint deteriores effecti perdantur. Nec ſane ne- ceſſitate coactus, ſcleratos hic cruciat, ſed ultro & uolens.

In qua gratificauit nos in dilectō filio ſuo. Hoc eſt, plenos grā fecit, qd tñ græ ce ſignifi- cantius dicitur, & x̄p̄t̄oꝝ p̄. Nā quæadmodū ſenē aliquē ſcabię multa affectū corruptiq; inedia lōgio re, luidiq; & informē, ubi curandū q̄ſceperit, cōfeſtū & decorū reddat, & iuuenili & priti- nã ætati reſtituat, gratiq; cūctis faciat & acceptū. Sic deus om̄i nos deformitate oppletos, & iocūdos eſt reddidit, & hilares, ac forma præſtātes. Nā rex (inquit) tuū decorē deſiderabat, gra- tioſos aut in dilectō filio fecit, hoc eſt, per dilectum filium.

In q̄ habem' redēptionē p̄ ſanguinē eius, remiſſionē p̄ctōꝝ. In dilectō (inquit) & unigeni- to redēptionē habemus. At qualē illā ſi q̄rat q̄ſpiā delictōꝝ remiſſionē, uel q̄ pacto ipetratā hāc dicis: Per ſanguinē inquit. Et qd horribilius eſt, eius p̄ ſanguinē, quē unice diligebat, noſ ille rede- mit, q̄ſ p̄r' odiſſet, in redēptionē pretiū p̄ ſoluēs filij ſanguinē. Aduerte autē quæadmodū id ado- ptionē ipſam magnitudine antecedit, qñquidē noſtri ob grām nec filio pater pepercerit.

Scdm diuitias græ eius q̄ ſupabundauit in nobis. Hæc (inquit) in græ ſua copia fecit. Vide quāta ſit huiuſce excellētia, qñ & opes nobis collatæ ſunt, opes in quā dei, & græ opes. Nec ſim- plicioris cuiuſpiā gratiæ, ſed q̄ abundauit in nobis, hoc eſt, quā affatim in noſ ille effudit.

In om̄i ſapia & prudentiā, ut notū faceret nobis ſacrū uolūtatis ſuę. Hoc ē, eo in nos grām fudit, ut poſt q̄ ſapia præditos reddiſſet, aperiret nobis ſuę uoluntatis arcanū. Perinde ac ſi di- cat, q̄ cordi recōdita haberet, nobis p̄noſcēda expoſuit. Vt pōt hoc mō intelligi. Vt noſt faceret nobis myſteriū, qd om̄i ſapia & prudentiā cōſtaret: hoc ē, qd om̄i eēt prudentiā & ſapia referūt. Nā quo pacto nō ſummę ſapię ea res fuerit, cū eos q̄s antea inſenſos haberet, & pro p̄ditis ſu- quiſſet, tātoꝝ myſterioꝝ dignos, & ſeculoꝝ præſertim in fine præcipue q̄ p̄ crucē eſſe cerit?

Scdm beneplacitū qd p̄poſuit in eo. Id inquit p̄ ſuo arbitrio, & uolūtate fecit, & quæadmo- dum p̄poſuit & prædeſtinauit in eo, hoc eſt, in Chriſto.

In diſp̄ſatōe plenitudinis tēpoꝝ. Hmōi bñplacitū & uolūtate, p̄poſuit ille, & prædeſtina- uit in diſp̄ſatōe, hoc ē, in gubernationē tēpoꝝ & ſtabilitatē. Nā tēpoꝝ ſinis, hoc ē, poſtrema tpa tormēta depoſcebāt & cruciat', qñ in his hoim neq̄tia increuiſſet. Filij tñ, ſeu Chri aduētus, maximū certe in modū poſtremis his ſeculis ſalutē mortalib' attulit, qd ſane incōprehēſibilis eſt eſt ſapientia.

Inſtaurare oīa in Chro q̄ in cœlis & q̄ in terra ſunt in ipſo. Erant inquit cœle- ſtia terrenis iſtis diſciſa, ita ut nō unū caput haberēt. Nam & p̄ mūdi huius creatōis rōne, unus eſſet oībus deus, nondū tñ q̄ charitate nobis coniungeret, dignoſcebat. Quocirca p̄poſuit deus inſtaurare cœleſtia ſimul & terrena, hoc eſt, unum caput cunctis imponere Chriſtū. Et angeliſ q̄dem quo ad incorpoream eoz naturā, hominib' uero pro carnis cōditōe, uenit p̄ ſe uocari uerit uero, qd inſtaurare dixit interpret, græce uel hāc habet ſignificantiā, breuiter, ſ. ſummatim q̄ longiori ſunt tpe geſta, uel quæ pluribus ſunt explicata, paucis demū cōplecti. In Chriſto igitur anac̄ phaleoſato pater, hoc eſt, præcidit pater & terminauit, q̄ lōgioribus fuerat ſeculis diſpen- ſata. Verbū autē erat in iuſtificatione perficiens & concidens.

In quo etiā & nos ſorte uocati ſumus, prædeſtinati ſc̄dm p̄poſitū eius, q̄ operat oīa ſc̄dm cō- ſitū uolūtatis ſuę. Dixerat ſuperius quæadmodū nos elegerit deus, nūc uero ut in Chriſto ſor- te uocati ſumus, hoc eſt, p̄ Chriſtū. Et qñ nec uirtutis ſors eſt, nec uolūtatis, ſed fortunę, id di- ctū caſtigās, ſic inquit: Prædeſtinati ſc̄dm p̄poſitū eius. Neq; em̄ prædeſtinat, niſi & dignos præciſet. Prius em̄ præuidit q̄ cōdidit, excitauitq; nos ſorte deus, ac ſibi ſecreuit q̄ cūcta gerit. Quo ſit, ut de nobis hæc p̄ ſe facta electio, & p̄ ſortē uocatio, nil eſſe ſefellerit. Sorte autē exciri, he- titudinis ē: quippe q̄ nulliſ laborib' parat, ſed gratiā & ſi ad indignoſ uſq; p̄uenit. Atq; ſc̄dm uolūtatis ſuę cōſiliū dicit, ut oñdat nō Iudæoꝝ cōtumaciā, & in deū p̄ſidia, uel leui de cauſa acci- tos eē gētilis, ſed fuiſſe cœlit' & a principio ad fidē prædeſtinatos. Id nāq; erat de cōſiliū impri- dē occēptū, & ei ſic placitū. Nā & ſi Chriſt' dixit. In uia gentiū ne abieritis, & nō ſum miſſus, niſi ad oues p̄ditas Iſrael, ad cōſolādōs tñ Iudæoſ dicta hæc ſunt, ut uel uerbis ſaltē mitiorib' puero- rū more pellicerent. Id tñ in uero eſt, gentiū uocationē ſuperne fuiſſe prædeſtinatam.

Uſum in laudē glorię eius, nos qui ante ſperauimus in Chriſto. Hoc eſt, credentes, uel anteq̄

Adoptioe dei ignos dei chari- tas fecit.

Deo an ſit glo- rię cupidus, et quomodo.

Leue. 18. 33

Plal. 148

Leute.

Chri aduētus incōprehēſibil' eſt ſapientia

Roma. 10. 12 b. Iudæoꝝ cōtumaciā acci- ti gentiles. 2. Cor. 10. 18

Roma. xv. Leue. 18.

anteq̄ futurū immineat seculū speramus in Chrō, quā tūc nobis obvlutura sunt bona. Gloria autē & laus dei sunt bonitatis, qui nos & si ab se alienos, saluos effecerit.

In quo & uos, cū audissetis uerbū ueritatis, euangelium salutis uestrā. In quo, hoc est, per Chrīm. Sic & ad Hebræos iam scripserat. Locutus est uobis in filio. Uerbū autē ueritatis dicit, ad legis figuratā q̄dem & adumbratā. p̄nicē afferētis & interitum, differentiā, & futuri supplicij. Nam prioris aduentus p̄conijū est haud dubie saluare, sc̄da uero tuba p̄enas denuntiat.

In quo & credentes signati estis in spiritu p̄missionis sancto. In q̄ euāgelio. s. siue in Christo uos credidistis, hoc est, p̄ Christi grām fide suscepta, obfignati iam estis, ita ut p̄spicū sit de Hebr. 1. Christi forte uos esse. Iudæi tñ ex circūcisione sunt, beluaz̄ more, carnis signaculo excepto, notis inuisti. Sed uobis ut dei filijs, supra q̄ carnis patiat̄ conditio, spūs impressum est signū, quem utiq̄ spiritū p̄missionem appellat, uel quia ex p̄missio nobis traditus sit, quē admodū & Ioel testatur, sic inueniens: Pollicitus est deus: Effundā de spiritu meo in omnē carnem. Et Christus, accipietis (inquit) uirtutē supernā mentis spūs sancti. Vel quia futuroz̄ bonoz̄ p̄missionem spiritus ipse confirmat. Is nanq̄ nobis cū traditur, certiora facit futura, eoq̄ pro simbolo & p̄ignore datur, ut in sequentibus pater.

Qui est p̄gnus h̄reditatis nostrā. Emit utiq̄ a nobis nostrā salutē deus, spiritū nobis in p̄gnus dedit, certior q̄dem q̄ ineffabili h̄reditatē sit largiturus. Hi uero q̄ haud dubie spiritū sunt hūc ipsum fortitū, intelligūt eundē & p̄gnus esse perfectā h̄reditatis, quem admodum & Paulus certe id sentiens, perfectionem hanc ut acciperet, conquirebat cum Christo uersari. Nos uero neq̄ dignus saltem ut decet adepti sumus, neq̄ finem desideramus, ut qui nec spiritum hunc degustarimus.

In redemptionē acquisitionis. Acquisitionē curā dicit & studiū, q̄d circa nos deus impendit. Infert itaq̄: Ad perfectā id p̄gnoris redemptionē & n̄met uendicationē deducit: cuius ob grām & spiritus est pro p̄gnore traditus. Tunc em̄ futura & absoluta libertas, cū penitus cessabit peccatū, & cum delinquentiū erunt sanctiores singuli consortio liberi, & patebunt, qui deo parti sunt & quā sit, ita ut ipsi sint futuri in populū. Nonnulli uero acquisitionē perinde ac nos ipsi intelligendā existimarūt, tanq̄ id ita interpretet̄, in redemptionē acquisitionis, hoc est, nostri quos acquisiuit deus & condidit.

In laudē gloriā ipsius. Frequenter hoc iterat, certiores nos faciens om̄ino futura q̄ sunt à deo p̄missa. Quā si nostri ob grām esset facturus, possit q̄s forsitan iure sub dubitare, utri p̄missa eiusmōi sint exequēda, an minime. Nūc uero cū h̄c ut eius bonitas & gloria innotescāt, sit p̄acturus, q̄s cōtradixerit, q̄n p̄gat iam terminare q̄d olim statuerit: Sic scriptura: Fac nobis p̄pter nomen tuū, & non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Propterea & ego audiēs fidē uestrā, quā est in Christo Iesu, & dilectionē in oēs sanctos. Propterea, inq̄t: At quā ob rem dixerit quispiā: Id q̄dē, quia credentes obfignati spiritui estis, & p̄gnus futuroz̄ accepistis bonoz̄, & postremā redēptōis: futurūq̄ ut ipsi iam poiuarini, q̄ nō iniuria credentibus sunt, & recte degentibus conseruata.

Non cesso gratias agens pro uobis. Attende Pauli charitatē. Pro om̄ibus nāq̄ haud secus ac pro acceptis in se beneficijs grās agit: & pro cæteris itē & donis, q̄bus sumus om̄es dignati. Gratia p̄terea uel ob credentiū sunt fidē agēdā, q̄d tam maximū sint in modū illuminati, ut saluatoris sese cœtui applicauerint. Id procul dubio ingēs est charitatis indicij. Audiens (inq̄t) fidem uestrā, quā p̄ Christū Iesum haud dubie constat. Nec fidē modo, sed charitatē, hoc est, cle mentiorē & piā erga om̄es animi affectionē, nō solū in sanctos, hoc est, fideles, & inopes qui his in locis uitā nūc degūt. At qui ubiq̄, Paulus cū fide charitatē coniūgit, quā uitā pariat uirtute ornata. Hoz̄ q̄dē altero dempto, fiet profecto sup̄uacaneū, altez̄ & inane. Fidē dico uita carentem superuacua fore. Vti contra sine fide & uitam.

Memoria uestri faciēs in oronibus meis. Cogita q̄t hoīm Paulus mēte & animo agitaret quot in quā orando cōmemoret, cū ipsi uix nobis precando sufficiamus.

Deus (dñi nostri Iesu Christi pater) gloriā. Dicit, aliq̄s, q̄d ipse precaris: q̄d pro nobis preces fundis: q̄d uotis depocis & precibus: Nēpe ut deus sapiēs uos reddat. Deus autē dñi Iesu, hoc est, hoīs nobis sc̄dm carnē affimilis, gloriā pater, hoc est, q̄ magna nobis & p̄clara cōtulerit bona. Semper q̄dem ut materia exigit, dñm nūcupat, ut illud: Pater misericordiaz̄ & deus totius cōsolatōis. Et Propheta: Dñs fortitudo maneat cornu salutis meæ. Vel hoc etiā loco nobis tam summis & insignibus affectis p̄ eū muneribus, gloriā patrē & causam dicit. Neq̄ em̄ habet quo eū nomine alio nūcupet, nisi eo, q̄d apud nos p̄claz̄ habet & nobile. Basilius autē gloriā pro unigeniti diuinitate accepit, ita ut eiusdē sit & unius Chrī, & deus, & pater, Christi q̄dē, id est, humanitatis deus, gloriā autē, hoc est, diuinitatis pater.

Det uobis spiritū sapiē, & reuelationis in agnitionē eius, illuminatos oculos cordis uestri. Hoc est, grām uobis largiat, ut sitis p̄ spiritum sapientes. Neq̄ em̄ aliter imbui doct̄rina & sapientia possumus, nisi recondita spiritus reuelat mysteria. Is nanq̄ & solus, non angelus siue archangelus

Spūs uobis p̄ p̄gnoris dat

Pla. 108. u3. u3

Pauli charitas

Pauli fidē ubi q̄ cū charitate coniungit.

2. Cor. 1. 2. Reg. 22

Basilius.

angelus euncta scrutatur, uel dei profunda. Animalis autem homo (inquit) nequaquā caput quæ spiritus sunt. Cum nobis itaq̄ arcana illa per spiritum reteguntur: tunc uere in dei cognitione uersamur, & oculi nobis illuminantur, nec ultra profus ambigimus, hoc illud ueri fieri non posse, sed omnia uti se habent p̄spicimus.

Ut sciatis quæ sit spes uocatis eius. Hoc est, q̄ sumus ipsi ad spem uocati, id sane liquet q̄d in adoptionē & ad bona cœlestia p̄sruenda, & Christū nobis pro capite excipiendū, excimur. Idq̄ cum esset, ut percipi posset, futurū, spiritus erat reuelatione opus.

Et quæ diuinitas gloriæ h̄reditatis eius in sanctis. Vel id q̄dem erat, quia obscurū & incompertū, à spiritu reuelandū, qualiū uidelicet sancti sint honoz̄ h̄redes futuri. Et quia permagna hæc sunt, & gloriæ diuinitas dicit, perinde ac si filij debita sint, & tradenda.

Et quæ sit sup̄eminētis magnitudo uirtutis eius in nos, q̄ credidimus sc̄dm operationē potētis uirtutis, quā operatus est Christo, suscitās illū à mortuis. Quæ dicta sup̄ius sunt, ad futura haud dubie p̄tinebāt. Nunc uero narrat q̄d factū iam sit, ut per id ea cōfirmet, & faciat certiora. Quid illud sit quærit: Fides inq̄t, nimirū uel nostra hæc spūs indiget reuelatōe, ut hanc ipsam elarius p̄dicatis. Quid ergo? Num q̄d crederent norant Ephesii? Norant q̄dem, haud tñ ea quam nūc Paulus tractat conditōe. Neq̄ em̄, id est facile cognitu, quia magnā illud potētis est & uirtutis, animū pristina cōsuetudine immutare, & ab erroribus p̄sertim eruere, a q̄bus hoīm iā pridē his inhærentē ut unico uerbo dñs uitā restituebat, Iudæos uero nec copiosa q̄dem oratōe & mirabilibus factis ad se cōuertit p̄suadendo. Inquit itaq̄: Vel ad id spūs est reuelatio necessaria: ut p̄dicamus hæc ipsam quā nos excepimus fidē, ex maxima dei uirtute & opa fuisse acceptā. Nam quē admodū & Christū à mortuis excitauit uita defunctū, sic & nos cū mortui essemus, ab infidelitate sub tractos, ad lucē traduxit. Et ideo sup̄eminētis uirtutis magnitudie dixit, id factū, uirtutis potentia. Cum uero, quā in Christo operatus est inquit; Christi expressit humanitatem: Surrexit nanq̄ ut homo, tamen erat diuinitati unitus.

Et constituens seipsum ad dexterā suā in cœlestibus, supra oēm principatū, & potestatem, & uirtutē, & dominationē. Supra autē dixit, ut summā oñderet sublimitatē. Ab infimo nanq̄ ad celsissimū gradū, humanā quæ Christo inerat naturā, subuexit. De hac quippe nunc disserit, quæ & mortem perpeffa sit, & post mortem sit suscitata. Sigdem diuina illa nec mortua fuerit, nec suscitata, neq̄ in sublime euecta. Quippe quæ oēm semper excedat altitudinē, neq̄ alterius indiget adiuuētō. Vniuersā itaq̄ angelicæ potestati humana p̄sedit natura, quæ fuisse tan toperē paulo ante despecta.

Et om̄e nomē q̄d nominat nō solū in hoc seculo: sed etiā in futuro. Quicq̄ est igit̄ (inquit) in cœlo, eo est lōge inferius, q̄d est in altū subuectū, hoc est, Christo. His quæ cūctis est celsior. Quod nominat autē cū inquit, arguit plane uel alias esse p̄tates nōnullas, quæ & si n̄ p̄sentiaz̄ in celebres sunt & obscuræ, tunc tñ reuelabuntur & innotescunt.

Et om̄ia subiecit sub pedibus eius. Ne forsan cū audis cūctis hūc altius cōscendisse, existimes honoris dūtaxat grā uniuersis illū fuisse p̄latū, explicat etiā eundē in dñm p̄fecisse. Nec cuncta solū ditioni illi subiecit, sed ad infimā feruitutis indicij, uel pedibus suppositiue affirmat.

Et ipsū dedit caput sup̄ oēm ecclesiā. Perinde ac si dicat: In eodē throno ecclesiā & ipsi cōstituitis, ubi & caput est constitutū. Est em̄ consequens ut ubi uis caput ipm̄ adfuerit, & corpus q̄d uos ipsi p̄sertis, p̄tēto sit. Supra oēm autē illud p̄tēdit, uidelicet q̄d caput ipm̄ qui Christus est, à deo celsissimū fecerit, ut om̄ia superet magnitudine, qui angelos ipsoz̄ archangelos longo intervallo excedit.

Quæ est corpus ipsius & plenitudo eius, q̄ oia in oibus adimplet. Ne forte cū caput intelligis, principatū p̄tēdi, & potestātē existimes, infert. Quē admodū corpori cōgruit caput, ita & ecclesiā Christus dicit primatū habere, & illi sanguine iunctus est & unitus, & ecclesiā idem absoluit & cōplet. Corpus p̄terea Christus, ut p̄prij mēbris absolutū efficit, & caput integrū redidit, sic cōtra & ecclesiā ipsa Christi p̄fectio est, quia oia terminat & finē cūctis rebus imponit. Christus nāq̄ p̄ficatur, & tanq̄ ex uniuersis fidelibus sua cōplet & mēbra. Nam manus uidelicet in uero misericordiaz̄ & opē agris ferētē absoluit ac p̄ficat. Itē & in eo pedē qui p̄dicādī munus suscipit, & peragādō frēs reuifit, & curat. Sic demū & in fidelibus cæteris uel mēbra reliqua sibi ipsi suppeditat Christus: cū alijs modis mortaliū succurrūt necessitatibus. Tūc etiā p̄ficatur Christi corpus, cū oēs unanimes sumus & charitate coniuncti.

Et ut cū uos essetis mortui delictis & peccatis uestris, in q̄bus aliquando ambulastis secundum seculū, secundū modū huius seculū principem potestatis aeris huius spūs. Dixit secundum seculū, eandē in nos uirtutē & operā p̄ se deū tulisse, quā & Christus p̄ulerit. Nā & hūc dixit à mortuis suscitasse, & uoluisse ut om̄ibus p̄tēderet. De nobis uero sic loquitur. Nos sane cū essemus morte affecti, nec corporea q̄dem, quæ ex Adā (imp̄p̄t̄ inquit) sed spiritali, q̄ a nobis p̄p̄t̄ p̄cipue cōstat, & a peccatis de fluxi, extulit ille & suscitauit. Quo fit, ut pari uirtute & dñm

1. Cor. 2.

Libertas arb/ trij bñc conuui curur.

Fides nra ex maxima dei uirtute

Chri celsitudo

Christi caput ecclesiæ

Ecclesiæ Christi sit perfectio

CAP. II.

* conuiuificauit

Uos corporea ab Adā in tñi iumplic Spirituā a nobis bñp̄t̄ de fluxi.

